

CHEMCON 2002
TANÁCSADÓ ÉS SZOLGÁLTATÓ BETÉTI TÁRSASÁG
Tervezzék velünk,...

A VÖLGY VIDÉK GAZDASÁGFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJA II.

Gazdasági helyzetkép a Völgy Vidéken

ZÁRÓTANULMÁNY

Témavezető

Bodó Erzsébet Tünde üv. ig.

Készült:

A Völgy Vidék Vidékfejlesztési Közösség Közhasznú Egyesület megbízásából

Baracska, 2012. július 25.

© Minden jog fenntartva. A tanulmány egészének vagy részeinek másolása és sokszorosítása csak a megbízó és a készítők előzetes engedélyével lehetséges.

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007-2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap: a vidéki területekbe beruházó Európa.
Az Európai Unió és a Magyar Köztársaság támogatásával. www.umvp.eu

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	6
II. A helyi gazdaság fejlődésének alapjai, általános vonásai	9
2.1. Módszertan	9
2.2. A helyi gazdaság történeti fejlődése	10
2.2. A gazdaság szerkezeti jellemzői, fejlettsége	15
2.2.1. Szervezeti átalakulás	15
2.2.2. Gazdaságszerkezet	18
2.2.3. A foglalkoztatás jellemzői.....	21
2.2.4. Termelékenység	27
2.2.5. A támogatások szerepe a gazdaság fejlődésében	34
2.3. Összegzés, javaslatok	40
III. Az élelmiszergazdaság jelentősége a Völgy Vidéken.....	41
3.1. A mezőgazdaság és élelmiszertermelés fejlődésének főbb vonásai	41
3.2. Agrárszerkezet a Völgy Vidéken	42
3.2.1. Földhasználat.....	42
3.2.2. Tulajdoni és termelési szerkezet, üzemtípusok	48
3.2.3. A termelés technikai háttere, piacok	50
3.3. Növénytermesztés és feldolgozás	53
3.3.1. Kalászosok termelése, malom- és sütőipar	53
3.3.2. Ipari növények és feldolgozásuk	54
3.3.3. Szőlő- és bortermelés	55
3.3.4. Gyümölcs- és zöldségtermelés és feldolgozásuk	58
3.3.5. Takarmánytermelés	59
3.4. Állattenyésztés és feldolgozás.....	61
3.4.1. Sertéstartás	63
3.4.2. Szarvasmarha-tenyésztés.....	64
3.4.3. Juh- és lótarás	65
3.4.5. Baromfitenyésztés, halászat és egyéb állattartás.....	68
3.5. Erdő- és vadgazdálkodás	71
3.6. Összegzés, javaslatok	72
IV. Az ipar fejlődése és szerkezete a Völgy Vidéken	74
4.1. Termelésszerkezet, az ipar szervezete és területi szerkezete	74

4.2. Nehézipar	78
4.2.1. Bányászat	78
4.2.2. Villamosenergia-termelés	81
4.2.3. Kohászat és fémfeldolgozás	85
4.2.4. Gépipar	86
4.2.5. Vegyipar	87
4.2.6. Építőanyag-ipar	88
4.3. Könnyűipar	89
4.4. Összegzés, javaslatok	90
V. A Völgy Vidék fontosabb gazdasági és társadalmi szolgáltatásai	92
5.1. Gazdasági szolgáltatások	92
5.1.1. Közlekedés és hálózati infrastruktúra	92
5.1.2. Kereskedelem és turizmus	104
5.1.3. Pénzügyi és egyéb gazdasági szolgáltatások	107
5.2. Társadalmi szolgáltatások	108
5.2.1. Oktatás, egészségügy és szociális ellátás	108
5.2.2. Kulturális és sporttal kapcsolatos szolgáltatások	120
VI. Következtetések és fejlesztési javaslatok	122
VII. Mellékletek	124
VIII. Felhasznált irodalom	128

ÁBRAJEGYZÉK

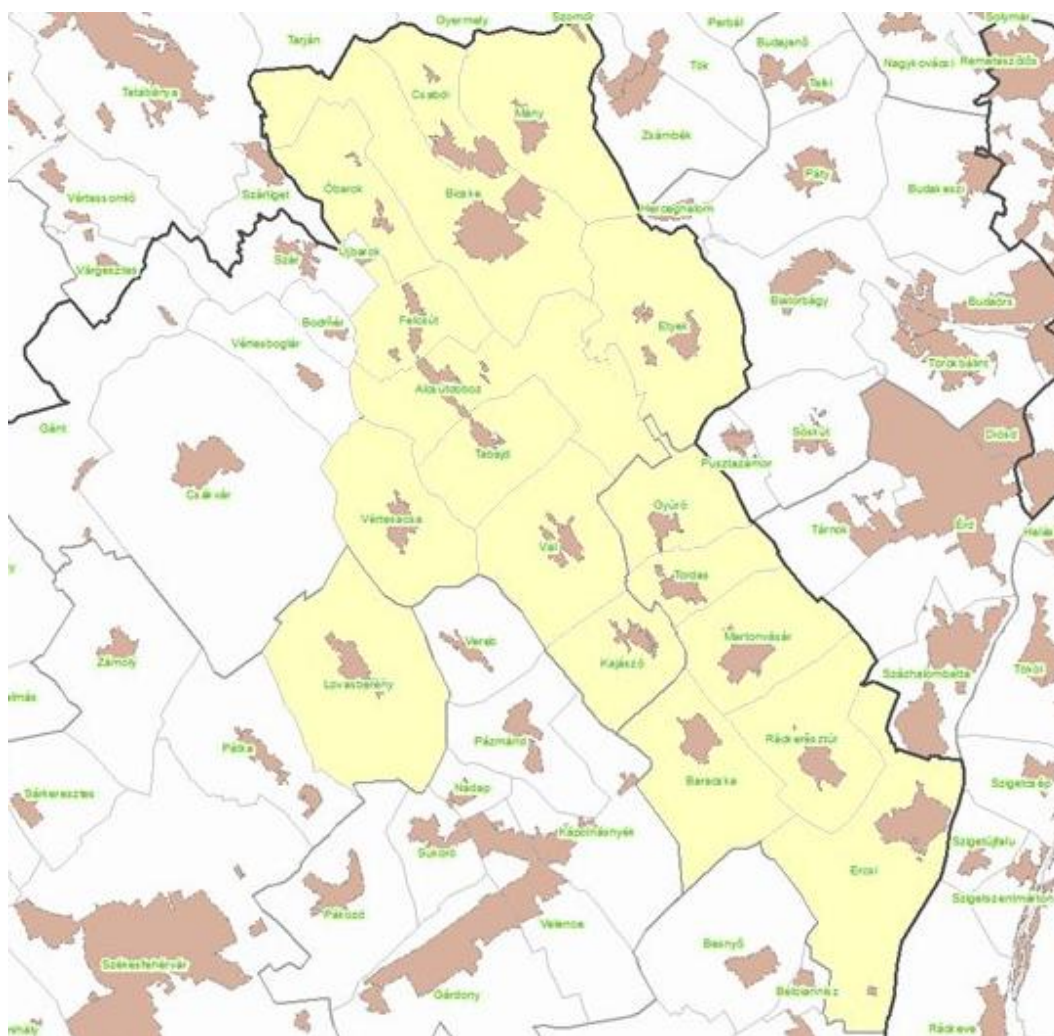
1. ábra A Völgy Vidék LEADER térség és települései.....	6
2. ábra A budapesti agglomeráció szektorai.....	7
3. ábra A regisztrált vállalkozások számának alakulása a Völgy Vidéken (db), 1995-2010.....	15
4. ábra A vállalkozói aktivitás területi különbségei a Völgy Vidéken, 2010	16
5. ábra A regisztrált vállalkozások megoszlása gazdasági forma szerint a Völgy Vidéken, 2010	17
6. ábra A regisztrált vállalkozások és a regisztrált társas vállalkozások megoszlása alkalmazotti létszám- kategóriánként a Völgy Vidéken, 2010	18
7. ábra A regisztrált vállalkozások és a regisztrált társas vállalkozások megoszlása nemzetgazdasági áganként* a Völgy Vidéken (db), 2010.....	20
8. ábra A munkanélküliség alakulása a Völgy Vidéken és tágabb környezetében, 2008-2012.	22
9. ábra A nyilvántartott álláskereső aránya és annak változása a munkavállalási korú népesség százalékában a Völgy Vidék településein, 2008-2012.....	23
10. ábra Foglalkoztatottak megoszlása a gazdaság főbb szektorai között a Völgy Vidéken, 2001.....	24
11. ábra Az alsó-, közép- és felsőfokú végzettségűek aránya a Völgy Vidék településein a megfelelő korú lakosság százalékában, 2001 (%)	25
12. ábra Más településre dolgozni eljáró lakónépesség száma a helyben dolgozó lakónépesség számához viszonyítva, 2001 (szorzószám)	26
13. ábra Helyben foglalkoztatottak közül a helyben is lakó foglalkoztatottak aránya, 2001 (%)	27
14. ábra Vállalkozások profitabilitása a Völgy Vidéken és környezetében (egy működő vállalkozásra jutó adózott eredmény, Ft), 2009.....	28
15. ábra Vállalkozások profitabilitása Fejér megyében, a K-D Régióban és Magyarországon, 2009	29
16. ábra Társasági adóalap 1000 lakosra Fejér megyében (Ft), 2010	31
17. ábra Egy vállalkozásra jutó bérköltség Fejér megyében (Ft), 2010	32
18. ábra Gazdasági szervezetek értékesítésének nettó árbevétele Fejér megyében (Ft), 2010.....	33
19. ábra Az export értékesítés nettó árbevétele Fejér megyében (Ft), 2010	34
20. ábra Európai Unió és a hazai támogatási projektek száma (Phare, NFT, ÚMFT, hazai decentralizált és céljellelű) a Völgy Vidék térséget érintő 3 kistérség településein, 2002-2010 (db)	35
21. ábra Európai Unió és hazai támogatások egy főre jutó értéke (Phare, NFT, ÚMFT, hazai decentralizált és céljellelű) a Völgy Vidék térséget érintő 3 kistérség településein, 2002-2010 (eFt)	37
22. ábra Egyéb elnyert hazai (minisztériumi, fejezeti kezelésű, civil) támogatások eloszlásának (összesen mintegy 244 Mrd Ft) területi különbségei Fejér megyében, 2002-2009 (Ft)	39
23. ábra A földterület művelési ágak szerint a Völgy Vidéken és országosan, 2010.....	43
24. ábra A szántó aránya a mezőgazdasági területből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010	44
25. ábra Gyümölcsösök és szőlőterületek aránya a mg.-i területből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010.....	45
26. ábra A gyepterületek aránya a mezőgazdasági területből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010	46
27. ábra Az erdőterületek aránya a termőterületből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010	47
28. ábra A halastavak és nádasok, valamint a művelés alól kivett területek aránya a termőterületből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010	47
29. ábra Egy gazdaságra jutó mg.-i és termőterület a Völgy Vidéken és annak településein (ha), 2010	48
30. ábra Szántó-, szőlő- és gyümölcsös területek átlagos aranykorona értéke a Völgy Vidéken és annak településein (AK), 2010	49
31. ábra A mezőgazdaság épületkapacitásának jellemzői a Völgy Vidéken, 2010.....	51
32. ábra A mezőgazdaság gépesítettségének jellemzői a Völgy Vidéken (db/ha, t/gk. t/ha), 2010	52
33. ábra Szántóföldi vetésszerkezet a vetésterület arányában a Völgy Vidéken (%), 2010	54
34. ábra Szőlőtípusok aránya a termő szőlőterületből a Völgy Vidéken (%), 2010.....	58
35. ábra Gyümölcstípusok aránya a gyümölcsösök területéből a Völgy Vidéken (%), 2010	59
36. ábra a gazdaságok és az állattartó gazdaságok száma a Völgy Vidék településein (db), 2010	61
37. ábra Az állatállomány összetétele a Völgy Vidéken (db), 2010.....	62
38. ábra A számosállat értékének eltérései a Völgy Vidék településein (db), 2010	63

39. ábra A sertésállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010.....	64
40. ábra A szarvasmarhaállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010	65
41. ábra A juhállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010.....	66
42. ábra A lóállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010.....	67
1. táblázat A lótartás alapvető jellemzői a Völgy Vidék településein, 2012	68
43. ábra A tyúkfélék állományának eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010	69
44. ábra Az egyéb baromfi állományának eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010	70
45. ábra Az ipar nemzetgazdasági ág részesedése az értéktermelésből (%), 2008.....	75
46. ábra 15-64 éves foglalkoztatottak száma az ipar, építőipar nemzetgazdasági ágban (fő), 2008	76
47. ábra Feldolgozóipari társas vállalkozások 1000 lakosra jutó száma a Völgy Vidék településein (db), 2010 ..	77
48. ábra Építőipari társas vállalkozások 1000 lakosra jutó száma a Völgy Vidék településein (db), 2010	78
49. ábra A külszíni bauxitbányászat okozta tájseb Óbarkon.....	79
50. ábra A természetvédelem területei a Völgy Vidéken	80
51. ábra Bányászati területek a Völgy Vidék térségben és annak környezetében, 2012	81
2. táblázat Magyarország energiafelhasználásának alakulása (PJ), 1990-2010	82
52. ábra Megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia Magyarországon (GWh), 2010	83
53. ábra Magyarország 750, 400, 120 kV-os villamoshálózata	84
54. ábra A martonvásári 400/220 KV-os alállomás	85
55. ábra A Völgy Vidék közlekedési hálózata	92
56. ábra A felújított Alcsút-Felcsút állomás-épület	93
57. ábra Bel- és külterület utak kiépítettsége Fejér Megye – közte a Völgy Vidék – településein (%)	94
58. ábra Idő szerinti optimalizálás szerint a leggyorsabb út hossza percben a legközelebbi autópálya- csomópontig Fejér megye – közte a Völgy Vidék – településein (perc), 2010	95
59. ábra Közvetlen buszjáratok száma naponta a megyeszékhelyre Fejér megye – közte a Völgy Vidék – települései vonatkozásában (db), 2009	95
60. ábra A lakossági vezetékes villamos energia fogyasztók aránya a vezetékes villamos energia fogyasztók közül (%), 1996-2010	96
61. ábra Vízhálózatba kötött lakások aránya (%), 2010.....	97
62. ábra Csatornahálózatba kötött lakások aránya (%), 2010	98
63. ábra Csatornahálózat-fejlesztés a Völgy Vidék térség és környezet településein (km), 1996-2010	99
64. ábra Gázzal fűtött lakások aránya (%), 2010	100
65. ábra Egy főre jutó elszállított települési szilárd hulladék mennyisége (t/fő), 2010.....	102
66. ábra Százezer lakásra jutó kábeltelevízió-hálózatba bekötött lakások száma (db), 2010.....	103
67. ábra Internet előfizetések száma (db), 2010.....	104
68. ábra Kiskereskedelmi üzletek 1000 lakosra jutó száma (humán gyógyszertárak nélkül), 2008	105
69. ábra A kereskedelem és a gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások 1000 lakosra jutó száma a Völgy Vidéken, 2010.....	106
70. ábra Óvodába beírt gyermekek aránya az óvodás korúak közül (%), 2010	109
71. ábra Az általános iskolák átlagos tanulólétszáma a Völgy Vidéken és környezetében (%), 2010	110
72. ábra Háziorvosi körzetek nagysága (fő/orvos), 2010	112
73. ábra Háziorvosi ellátás esetszámának lakossági aránya (%), 2010	113
74. ábra Rokkantsági nyugdíjasok lakossági aránya (%), 2010	114
75. ábra Bölcsődei szolgáltatás elérhetősége (perc), 2007	115
76. ábra Rendszeres szociális segélyben részesülők száma 1000 lakosra (fő), 2010	117
77. ábra Közgyógyellátottak száma 1000 lakosra (fő), 2010	118
3. táblázat A szociális ellátás főbb adatai a völgy Vidéken, 2010	119
78. ábra 100 ezer lakosra jutó települési könyvtári egységek száma, 2010	120

I. Bevezetés

A Völgy Vidék LEADER térség Fejér megye északi-északkeleti részén fekszik. Települései Budapesttől mintegy 30-55, a Liszt Ferenc nemzetközi repülőtértől 50-75 km-re találhatók. A 60.751 hektár kiterjedésű vidékfejlesztési célú egységet 17 egymással szomszédos települési önkormányzat területe alkotja. Közülük 7 teljes mértékben lefedi a martonvásári tervezési-statisztikai kistérséget (Baracska, Ercsi, Gyúró, Kajászó, Martonvásár, Ráckeresztúr és Tordas), míg 9 a bicskei (Alcsútdoboz, Csabdi, Etyek, Felcsút, Mány, Óbarok, Tabajd, Vál és Vértesacsa) és további 1 (Lovasberény) a székesfehérvári tervezési-statisztikai kistérség része¹ (1. ábra).

1. ábra A Völgy Vidék LEADER térség és települései

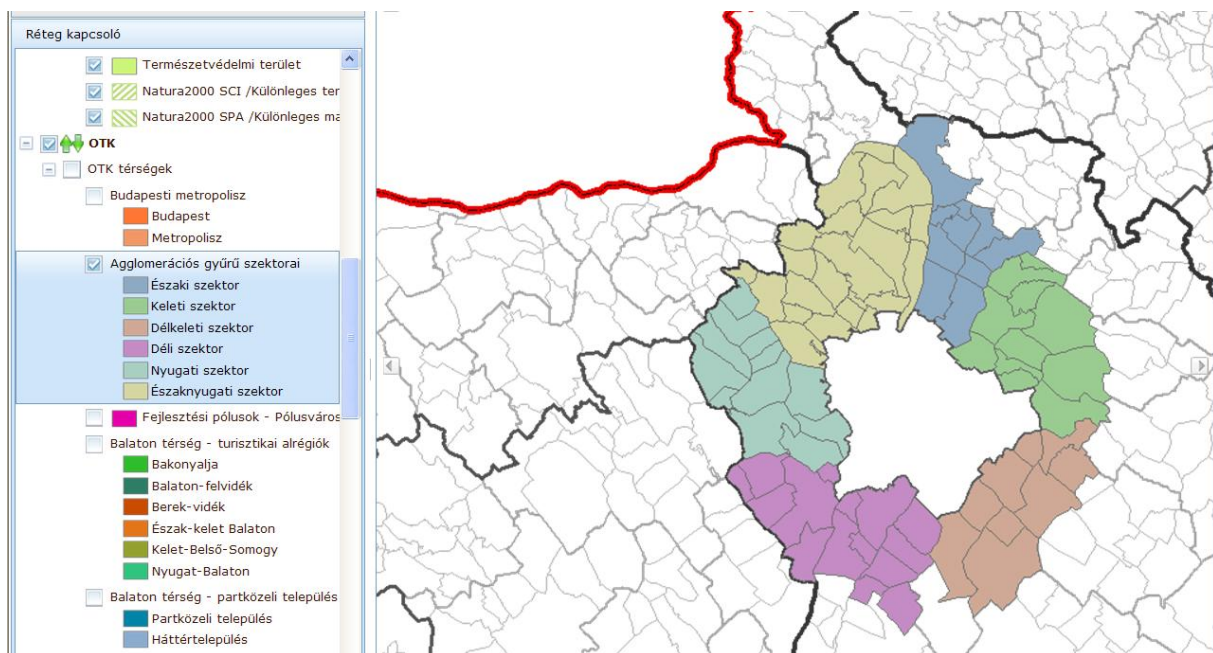

Forrás: saját szerkesztés

¹ A statisztikai besorolással szemben Kajászó területfejlesztési és kistérségi szolgáltatási szempontból nem a Martonvásár központú és Ercsi társközpontú Szent László Völgye Többcélú Kistérségi Társulás, hanem a Bicske központú Vértes Többcélú Kistérségi Önkormányzati Társulás tagja. Lovasberény a Székesfehérvári Többcélú Kistérségi Társulás tagja, melynek területe megegyezik a székesfehérvári statisztikai kistérség területével.

A Völgy Vidék LEADER térség a Közép-dunántúli Régió peremén a Közép-magyarországi Régióval határos, illetve annak részeként a Budapest melletti agglomerációs településekkel. Településeinek egyike sem része ugyan a jogszabály szerinti Budapesti Agglomerációnak, de az elmúlt évek különböző kutatásai és térszerkezeti vizsgálatai szerint az agglomeráció peremterületi zónájában helyezkednek el. A területi kutatások szerinti nyolc – az OTK szerinti hat – agglomerációs szektor közül a Völgy Vidékkel érintkező kettő a legkedvezőbb gazdaság- és társadalomstatisztikai mutatókkal jellemezhetők. Ezek a városkapu-jellegű, sokoldalúan fejlett és modern V., az OTK szerinti déli szektor (azon belül is Érd-Törökbálint-Budaörs körzete), illetve a kertvárosi jellegű elit lakónegyedet alkotó VI., az OTK szerinti nyugati szektor (Zsámbék-Biatorbágy-Budakeszi körzete; 2. ábra). A budapesti agglomeráció e szektorai és a szomszédos Fejér megyei kistérségek, települések általános fejlettsége, illetve fejlődési dinamizmusa kedvező értékeket mutat országos összevetésben.

2. ábra A budapesti agglomeráció szektorai

Forrás: OTK alapján VÁTI T-MER

Ezek a földrajzi fekvésből következő adottságok jelentős mértékben meghatározzák a Völgy Vidék LEADER térség társadalmi-gazdasági helyzetét, és nagyban befolyásolják lehetőségeit, kilátásait is. Többek között évszázadok óta determinálják azt is, hogy a (területi) munkamegosztás logikáját követve a térségben kialakult gazdasági szerepkör, berendezkedés túlnyomórészt városellátó jellegű. Völgy Vidék termékeinek és szolgáltatásainak nagyobbik részét a közeli nagyváros és körzete igényei hívták életre és tartják fenn. Ez eddig is jellemző

volt, jelenleg is erőteljesen az, és vélhetően a jövőben is így lesz, bár összefüggésben a lakosság költözési irányaival és tendenciáival, mérséklődése várható, amelyet megfelelő gazdaságfejlesztési eszközök alkalmazásával célszerű is elősegíteni (pl. helyi feldolgozó üzemek, ill. feldolgozás szintjének emelése).

A helyben előállított termékek és szolgáltatások helyi, illetve távoli felhasználása természetesen jelenleg is különböző mértékben jelentkezik, illetve érzékelhető eltérő termékcsoportok vagy szolgáltatásfajták esetében. Az ellenkező végleteket testesítik meg például a Völgy Vidéken monokulturális módon termelt gabonafélék vagy gyümölcsök, melyek elenyésző hányada kerül helyi fogyasztásra, valamint a térség helyi termékeinek karakteres csoportja. Utóbbiak végső felhasználásában számottevő a helyi fogyasztás szerepe, amely ugyanakkor e speciális termékcsoport alapvető meghatározottságából fakad.

Ugyanakkor a természetes környezetet, a megélhetést, a gazdálkodást, az egészséget egyre gyorsuló változások fenyegetik az ország ezen térségében is, amelyek nem hagyhatók figyelmen kívül. Ezek alapvetően a jelenlegi gazdasági helyzet változékonyságából, az éghajlatváltozás és az energiaválság következményeiből, a gazdálkodás kiszámíthatatlan jövedelmezőségéből, a változó gazdaság- és agrárpolitika, valamint az intenzív mezőgazdaság okozta problémákból adódnak. Az ezek hatásaiból fakadó veszélyekből, nehézségekből erednek. E változások ellen az egyik meghatározó védelem, illetve a kiszolgáltatottság csökkentésének egyik hatásos eszköze a sokszínű, több lábon álló helyi gazdaság kialakítása és fenntartása lehet, amely a mainál fokozottabban épül az önellátásra, az önvédelemre és az önrendelkezésre. Gazdaságának fejlesztése terén a Völgy Vidék Közösségnek is olyan utat kell járnia, amely enyhíti függőségét a nagy, számára befolyásolhatatlan piacoktól, energia- és termékellátásoktól. Ez az út, a mainál sokkal jobban az önellátásra törekvő helyi társadalmi-gazdasági rendszerre való fokozatos áttérés útja, szemben az évszázados meghatározottságot jelentő nagyváros-ellátó gazdasági berendezkedéssel. Mindez a térségi vidékfejlesztés, azon belül a LEADER-program végrehajtása és támogatásai főbb irányainak meghatározása szempontjából is meghatározó.

II. A helyi gazdaság fejlődésének alapjai, általános vonásai

2.1. Módszertan

A tanulmány készítése és az azt megalapozó vizsgálatok során, a több területet érintő téma miatt, komplex módon kerültek alkalmazásra a különböző társadalomtudományi módszerek. Egymást kiegészítik a közgazdaságtan, a modern gazdaságföldrajz, a regionális tudomány és a szociológia eszközei. Az elméleti megalapozás során elemeztük a releváns nemzetközi és hazai szakirodalmakat a globális gazdaság és hatásai, a fenntarthatóság, valamint a területi fejlődés nemzetközi, európai és magyarországi vonatkozásában.

Az elméleteket empirikus vizsgálatok egészítik ki. Ezek során statisztikai adatelemzésre, helyi tervezési dokumentumok elemzésére, sajtó- és elektronikus dokumentumelemzésre, kérdőíves adatfelvételre (szakértők és helyi lakosok telefonos lekérdezése), valamint személyes mélyinterjú vizsgálatokra támaszkodtunk (polgármesterek, helyi gazdasági szakemberek, helytörténészek, helyi közigazgatás prominensei, települési véleményformálók). E módszerek együttes alkalmazása a mintaterületen mélyrehatóbb folyamat elemzésre adott módot, a hatások részletesebb vizsgálatára, pontosabb következtetések levonására, valamint a helyzetképhez tartozó gazdaságfejlesztési kérdések célzottabb megválaszolására, összegzésére.

A helyzetkép kialakításához, illetve a kérdésekre a választ alapvetően háromféle empirikus módszer segítségével kerestük:

- ✓ Egyrészt egyéni empirikus kutatómunkából, önálló adatelemzésből, melynek alapját közgazdasági, regionális elemzési és szociológiai kérdőíves, mélyinterjú adatgyűjtési módszerek jelentették. Ezeket beszerzett KSH és egyéb statisztikai adatok (pl. NAV, VÁTI TEIR, VÁTI T-MER, MBFH, OPTEN, GEOx, MEGPAR, NGM, VM, ÁFSZ, MEH, MVM, önkormányzatok, saját gyűjtés) téma szerinti interpretálásával, elemzésével egészítettük ki. További empirikus adatokat a helyi tervezési dokumentumok, az írott megyei és települési sajtóorgánumok tematikus elemzése, valamint a vizsgálat témáival és terepével foglalkozó szakmai internetes portálok tartalmi szolgáltatottak.
- ✓ Másrészt a megbízott szerzők által egyéb témákban elvégzett elemzésekhez és tervezési munkákhoz tematikusan kapcsolt kérdések vizsgálatával (melyekről részletesen az irodalomjegyzék és a referencialista nyújt tájékoztatást).

- ✓ Harmadrészt mások kutatási eredményeinek és tervezési munkáinak a téma szempontjai szerint történő újraelemzésével. Saját empiriáink felhasználása mellett a mások által készített empiriák és közös tanulmányok téma szempontjából történő újraelemzése szintén értékes részeredményeket szolgáltatott ahhoz, hogy a mintaterület településeinek társadalmi-gazdasági fejlődését és a globális gazdaság helyi hatásainak összefüggéseit több oldalról is körüljárhassuk.

2.2. A helyi gazdaság történeti fejlődése

A gazdaság fejlődését – a társadalmi feltételek mellett – nagymértékben a természetföldrajzi adottságok, főként a domborzati, az éghajlati és a talajviszonyok határozzák meg. A Völgy Vidék völgyes-dombos tája a Mezőföld egyik legtagoltabb területe, erősen szabdalt lösszel borított dombvidék. Kialakulásában a felszint letaroló szél- és folyóvízi erózió, valamint a szerkezeti mozgások, vetődések töltötték be a legnagyobb szerepet. Éghajlatára a Mezőföld középső részén megszokottnál kiegyenlítettebb hőmérséklet, több csapadék, napsütés és szél a jellemző. A Váli-víz széles völgyisíkján és más vizenyős völgyekben, mint pl. a Szent-László patak völgyében a réti öntéstalajok és a réti csernozjom terjedt el, míg a tagolt dombsági felszíneket többnyire barna erdőtalaj és barnaföld borítja. Korábban terjedelmes cseres-tölgyesek, cserjés, molyhos tölgyesek éltek a dombháton, mára azonban az erdőterület erőteljesen megcsappant az egyéb mezőgazdasági használatok javára (szántó, rét, legelő).

Az első betelepülők már az őskorban megjelentek a vizekben, erdőkben és legelőkben gazdag völgyvidéki tájon. A környék a feljegyzések szerint legalább 2000 éve lakott, a települések első említései az 1200-as évekből valók. Évszázadokon keresztül a megélhetést a mezőgazdasági termelés jelentette, amely azonban nagyon sokáig korlátozta az eltartható lakosságszámot. A kedvezőtlen időjárási viszonyok, a magas természetbeni adók, a beáramló török pusztítása (a Völgy Vidék falvait gyakorlatilag felégették), a szabadságharc, valamint különböző viszályok és járványok többször is a térség illetve lakói elszegényedéséhez vezettek az 1700-as évek közepéig. A török elleni felszabadító háború időszakában a falvak népei a közeli várak (pl. a tatai, a budai) védelme alá menekültek, a nagyobb városok visszavívása után tértek csak vissza, és kezdték meg az újjáépítést, a templomok megújítását, a földek és rétek művelését. A kuriális nemesi falvakban úrbéres telkek ekkoriban még nem voltak, a nemesek közössége zsellérek alkalmazásával művelte földjét, jelentős kedvezményekkel támogatták az újratelepítést.

Később megjelentek azonban az úrbéri szerződések (pl. a földesurakkal, a nádorral, a pálosokkal, az egyházakkal, az állami Tanulmányi és Vallás Alappal stb.). A nemesi származású családok kisebb birtokokon gazdálkodtak, cselédeket, juhászokat, pásztorokat és elvértve iparúzéshez értőket is alkalmaztak. A mezővárosokban tömörültek a vidéki iparosok, a kézművesek és a zsidó kalmárok is (az egyes uradalmi központokat a földesurak kérelmére az uralkodók mezővárosi rangra emelték: térségünkben a polgári forradalom kirobbanásáig Bicskét, Ercsit, Lovasberényt, Martonvásárt és Vált). A mobil tőkével rendelkező zsidó kereskedők a nagybirtokosok üzleti ügyeit bonyolították le, felvásárolták a gabonát, a gyapjút, a bort, a pálinkafőzőkben előállított szeszt. Tevékenységükkel meggyorsították a tőkefelhalmozást, a mezővárosok és a zsidók által lakott falvak a kereskedelmi tőke vállalkozásának fontos színhelyei voltak. Főként kereskedők, molnárok váltották ki a pálinkamérés, kocsmá-, mézárszék- és malomtartás jogát.

Az úrbéresek kisebb mérvű gazdasági megerősödése az 1700-as évek közepétől következett be, gyarapodtak mind kézi munkaerőben mind igásállatokban, és kialakultak a módos gazdák csoportjai is. Az uradalmak a napóleoni háborúk okozta gazdasági fellendülést azonban nem igazán tudták kihasználni, a földeket kiszípolyozták, a legelőket túllegeltették, gazdasági beruházásokat nem igen hajtottak végre, az eszközök, az igaerő és a komolyabb hozzáértés is hiányozott. A feudális termelési viszonyok, a háromnyomásos gazdálkodás, a robotmunkaerő ekkor még nem tette lehetővé a gazdaságok modernizálását.

Jelentős fellendülés csak az 1800-as évek első évtizedeiben kezdődött, amikor is egyes élenjáró nagybirtokosok modernizálni kezdték uradalmaikat: pl. Lilien báró Ercsi, József nádor Alcsút, Brunszvik gróf Martonvásár, Batthyányi gróf Bicske, Cziráky gróf Lovasberény, Ürményi főispán Vál és környékén, amit aztán többen követtek a kisebb birtokosok közül is. Nem kevés ellenállás mellett rendezték az uradalmak és az úrbéres települések kapcsolatait, helyreállították a földek termőképességét, fellendítették az állattenyésztést és a feldolgozást. Ehhez gazdasági épületekre (istálló, magtár) és cselédlakásokra (együtt majorok vagy puszták, amelyek nagy számban váltak jellemzővé a térségben és jelentékeny lakossággal vannak jelen ma is), ill. betelepített cselédekre, jószágigazgatókra, tiszt- és számtartókra, kasznárookra, bérmunkásokra stb. és modern eszközökre, gépekre volt szükség. A földesurak a majorsági cselédek részére a térségben cca. 240-250 holdnyi területet biztosítottak. Ezzel a pusztaságok területére is kiterjedő, több száz, sőt másfélezer holdas uradalmi földeken viszonylag nagyobb munkaigényű ipari- és takarmánynövényeket is tudtak termeltetni a Völgy Vidéken: főleg napraforgót, kukoricát és

burgonyát, de Martonvásár és Ercsi körzetében búzát, cukorrépát, dohányt, lucernát, lóherét, lent, különböző zöldségfélét, baltacint és festőbuzért is. Etyek környékén a szőlők az 1860-as évektől terjedtek oly mértékben el, hogy a főváros szőlőskertjévé válhatott.

A mezőgazdasági termékek feldolgozása szintén az uradalmi központokra, közülük is elsősorban a mezővárosokra koncentrálódott. Ezt a felállított malmok, sajtolóüzemek, szeszgyárak biztosították, amelyek termékei messzi földre is eljutottak. Étolajat napraforgóból sajtoltak, repceből világításhoz használt olajat, burgonyából szeszesitalokat készítettek (Ercsiben pl. likőr- és puncskészítményeket). Az étolaj, a világításra használt olaj és a szeszkészítmények fő felvevő piaca Bécs volt, kisebb mértékben Pest és Buda ill. Székesfehérvár. A vörös festékanyagot tartalmazó buzér gyökerének őrleményét főként Prágába szállították, a nemesített juhállomány gyapjút, amely az egész Völgy Vidéken nagyon elterjedt volt, javarészt Londonban értékesítették. Az igásökrökkel a szántást és a betakarítást végezték, a lovakkal a szállítási feladatokat, valamint a gépek és eszközök vontatását oldották meg. Egy-egy majorsági központban több ezer birkát legeltettek, mintegy 100-150 sertést tartottak, de Alcsúton pl. Holsteini szarvasmarha-állományokat is telepítettek, illetve Bicske, Lovasberény, Martonvásár és Ráckeresztúr körzetében is elterjedt volt a ló- és marhatartás (a Brunsvikok, majd a Dreherek élen jártak eleinte pl. a juh-, majd a ló-, később pedig a szarvasmarha-nemesítésben, de a Tordas-előmajori angol telivér ménés is nagy hírnévnek örvendett szintén).

A Völgy Vidék földjeinek mintegy 90%-át az uradalmak művelték, a „puszták népe” az egyes települések lélekszámának akár több mint a 40%-át is kitette, ugyanakkor a településekhez való kötődésüket jórészt csak az iskolák és az egyházak jelentették. Elkülönülésük ma is jelentős társadalmi és gazdasági problémák forrása csaknem minden völgyvidéki településen. 1830-ban Fejér megye tizenhat mezővárosa közül Martonvásár volt a második legkisebb mintegy 1600 fővel, ugyanakkor Ercsi, Lovasberény és Bicske lélekszáma 4000 fő körül alakult.

A töretlen gazdasági fejlődést a polgári átalakulás megindítójaként a jobbágyfelszabadítás, a feudális szolgáltatások megszüntetése és a közigazgatás átalakítása tovább serkentette az 1840-es évek végétől (bár előző nem mindenhol ment végbe a forradalom előtt). A kiegyezés után a térség helyi igazgatásában mélyreható változások történtek, önkormányzataik révén a települések (a korábbi uradalmi puszták majorságok, külterületi lakott helyek területeivel) függetlenedtek az uradalmaktól, és mindenhol megerősödött a polgári közigazgatás. Az állam nemcsak gazdasági, hanem jogi eszközökkel

is támogatta az ország iparosodását (1881., 1890., 1899. és 1907. évi ipartámogatási törvények), melynek hatásai a Völgy Vidéken is jelentkeztek. A térséget több helyen keresztező új, részben helyi érdekű, részben kisvasút-vonalak például bekötötték az ország gazdasági vérkeringésébe a területet (Budapest-Martonvásár-Székesfehérvár [1861], Budapest-Dombóvár [1882], Budapest-Újszóny [1884], Ercsi-Szentlászló kisvasút [1890], valamint Székesfehérvár-Bicske [1898] vonalak).

Termelési értékét tekintve a legjelentősebb ágazat – akárcsak országos szinten – az élelmiszeripar volt: a korábban jelzett feldolgozó üzemek (ercsi olajütő, serfőzde és szeszgyár) jelentősen kibővültek, ill. újabakkal egészültek ki. A cukorrépa hasznosítására például cukorgyár épült szintén Ercsiben 1912-ben (1997-ben zárt be), ahol több mint 70 vízimalom kerekét is hajtotta a Duna, és mint folyami kikötő, számottevő személy- és teherforgalmat bonyolított. Több gőzmalom működött a térségben (Bicske, Martonvásár), textilgyár Bicskén, tégláégető, szeszfinomító és szeszgyár Martonvásáron. Ugyanakkor a vaspályával rendelkező települések munkaképes lakosságának mintegy negyedrésze már ekkor a fővárosba járt dolgozni (folyamatosan nagyon sokan telepedtek végleg le a fővárosban a térségből, de a negatív vándorlási egyenleg csak az 1980-as évekig volt jellemző, majd tendenciája megfordult). És ez volt a mezőgazdasági termékek fő piaci helye is. Emellett a nagyobb településeken helyben is működtek jelentős áru piacok és állatvásárok.

A társadalmi önszerveződés példájaként a földműveseket, iparosokat, kereskedőket, értelmiségieket és hivatalnokokat tömörítő egyesületek a helyi igényekre épültek (ipartársulatok, önkéntes tűzoltóságok, polgári olvasóköri és énekkarok, kaszinók stb.), és közművelődési, kulturális, gazdasági, szociális vagy vagyonvédelmi célokat fogalmaztak meg. A közszolgáltatások is jelentékenyen kiterjedtek az igényeknek megfelelően (kórorvosok, gyógyszertárak, kisdédóvó, árvaház, népkönyvtárak, posták, szülésznők, éjjeliőrök, utászok, iparostanonc-iskolák, áramfejlesztő-telepek stb.). A polgárosodó és önszerveződő, az uradalmaktól részben függetlenedő völgyvidéki települések dinamikus gazdasági és társadalmi fejlődését az első világháború és a forradalmak eseményei törték meg, ugyanúgy, mint az országban máshol is.

A trianoni béke súlyosan érintette a térség uradalmait, jelentős mértékben csökkentek földterületeik és bevételeik, de a gazdasági válság a településeket is elérte az 1920-as évek elejére. A határváltozások következtében alapvetően újrendeződött az ország gazdasági szerkezete, amely azonban központi fekvése révén a Völgy Vidék térségét kevésbé érintette, a meglévő szerkezetet főként megerősítette. Az 1920-as évek közepén induló fellendülést,

amely mind a gazdaságra mind a társadalmi önszerveződés újbóli megindulására kiterjedt a beruházások és a modernizálások révén, a világgazdasági válság átmenetileg, majd a második világháború hosszabb időre újfent megtörte. Jelentős mértékű öltött ugyanakkor a működő tőke beáramlása a helyi gazdaságba, főként az iparba és szolgáltatásokba. A völgyvidéki települések nagyobbik részén kiépült az áramszolgáltatás, a távbeszélő-hálózat, aszfaltot kaptak egyes utak és járdák épültek, új feldolgozóipari egységek és szolgáltatások létesültek (pl. vágóhíd Bicskén, tégláégető Lovasberényben, kőszén- és bauxitkutatások indultak Nagyegyháza, Mány és Óbarok környékén, bauxitbánya nyílt Óbarok-Vázsonypusztán, benzinkutak létesültek). A közszolgáltatások, a hivatalok és intézmények kiterjedtek, a kisbirtokosok értékesítési és fogyasztási szövetkezeteket hoztak létre (pl. a HANGYA szövetkezetet, melynek mintafaluja a völgyvidéki Tordas volt, de szövetkezeti épületei, boltjai, átvevőhelyei, intézményei szinte minden településen megjelentek; vagy más helyi pl. tejszövetkezetek, hitelszövetkezetek). Újabb helyi egyesületek alakultak a térség településein a korábbi polgárosodás további erősödését mutatva (pl. levették, dalkörök, gazdakörök, lövészek, leányszövetségek stb.). Főként még az első világháború előtt tervezett fejlesztések, építések tudtak ekkor megvalósulni a Völgy Vidéken.

A második világháború német, majd szovjet megszállása kifosztott településeket hagyott maga után a Völgy Vidéken. A jelentős emberáldozatok, a nagyszámú kitelepítések mellett a gazdaság romokban hevert, az uradalmi birtokok pangtak. Az 1945. évi földosztás révén megváltoztak a birtokviszonyok, megszűntek a korábbi uradalmak, de a kisparaszti parcellák mellett (amelyek nagyságrendjükönél fogva és új tulajdonosaik állat-, vetőmag- és eszközhiányosságai miatt nem voltak alkalmasak az önálló családi gazdálkodás kialakítására) óriási erdőgazdaságok és állami gazdaságok jöttek létre. A párizsi béke hatására a szovjetek további itt-tartózkodása és a baloldali politikai erők összefogása egypárti diktatúra kialakulásához vezetett az 1940-es évek végére, amely hatalmát az 1950-es évek során az államosítások és kollektivizálások révén fokozatosan kiterjesztette gazdaságra és a tanácsrendszer bevezetésével az igazgatásra is.

Folytatódott a szétzúzása mindannak, amit a helyi birtokosok (az uradalmak és paraszti gazdaságok) a polgári átalakulás évszázada alatt felépítettek. A dolgozó nép nevében az iparosok és kereskedők engedélyeinek és jogosítványainak megvonása, B-listák és kuláklisák, a mezőgazdasági ingatlanok és az iskolák államosítása (az egykori Brunsvik-Dreher uradalom fel nem osztott területéből pl. ekkor hasították ki azt az 500 kh területű tangazdaságot Martonvásáron, amelyet kísérleti gazdaságként 1950-ben az ugyanitt 1949-ben

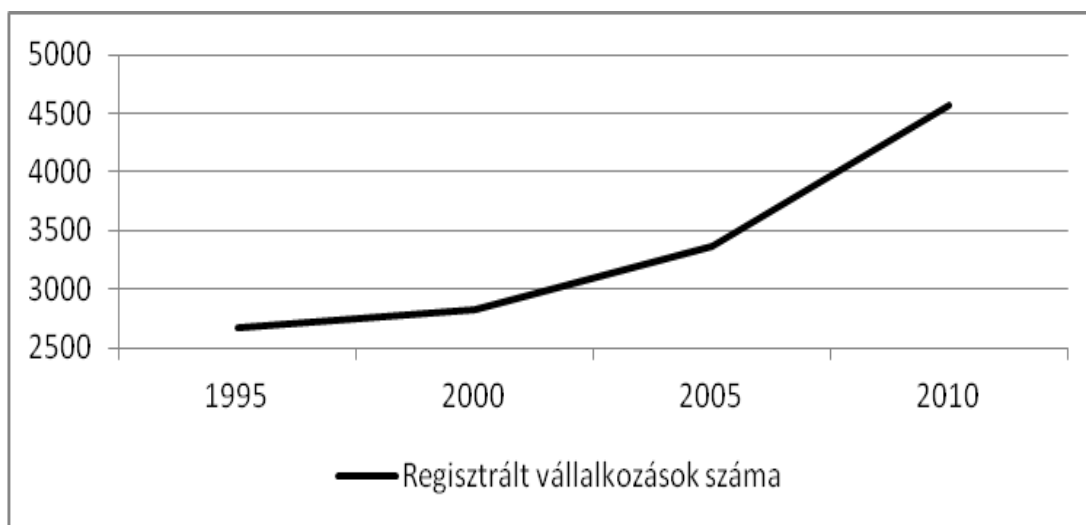
létrehozott mg-i kutatóintézetbe olvasztottak, és vett át az MTA 1953-ban), a termelőszövetkezetek erőszakos szervezése, valamint körzetesítések, összevonások következtek. A helyi sajátosságokat figyelmen kívül hagyó politikai és gazdasági döntések újra és újra törésekhez vezettek az 1950-80-as években. A hatékonyságot rontó szervezeti változások, foglalkoztatási kényszerek és nem piac-konform megoldások a gazdasági egységek termelékenységének romlását eredményezték a Völgy Vidéken az 1980-as évek végére.

2.2. A gazdaság szerkezeti jellemzői, fejlettsége

2.2.1. Szervezeti átalakulás

Az 1990-es évek elejére a gazdaság szervezeti és irányítási rendszere az 1980-as évek végi változásoknak (állami támogatások csökkentése, importliberalizáció, fejlett mintákat követő adórendszer és kétszintű bankrendszer bevezetése), a vállalkozás-alapítás lehetőségének, majd a rendszerváltoztatással együtt járó gazdasági visszaesésnek és a privatizációnak köszönhetően jelentősen átalakult a Völgy Vidéken is.

3. ábra A regisztrált vállalkozások számának alakulása a Völgy Vidéken (db), 1995-2010

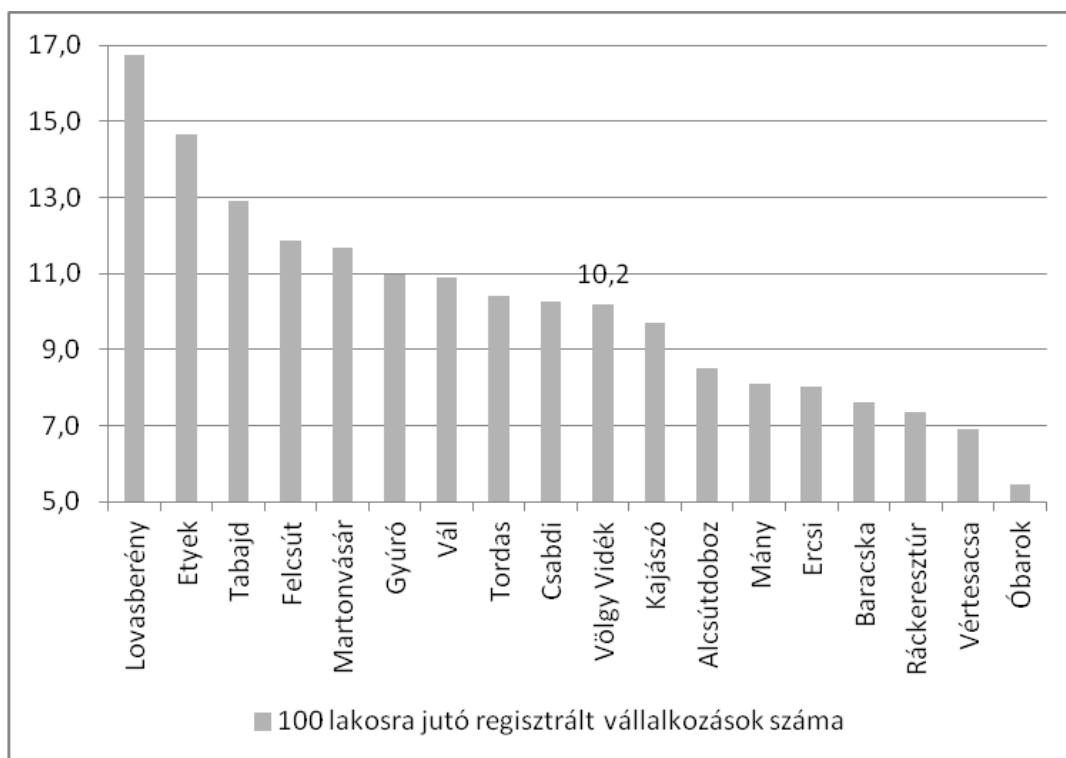

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját szerkesztés

A Völgy Vidék 17 településén a regisztrált vállalkozások száma az 1995-2010 között mintegy 70%-al nőtt, és 2010-re megközelítette a 4600-at (3. ábra). 2010-ben 100 lakosra átlagosan 9,5 regisztrált gazdasági szervezet jutott a térségben (míg országosan 6) és 10,2 regisztrált vállalkozás (míg országosan 6,3), amely **országos viszonylatban kedvező vállalkozói aktivitásra** utal (amellett, hogy a regisztrált vállalkozások közel fele valójában nem működik akár a Völgy Vidéket, akár országosan nézve). A két kisváros, Ercsi és

Martonvásár a térség vállalkozásainak mintegy 30%-át tömörítik, ugyanakkor **a lakosságszámhoz mérten Lovasberény, Etyek és Tabajd vállalkozói aktivitása emelkedik ki** – akár két-háromszorosan is – Óbarok, Vértesacska, Ráckeresztúr és Baracska hasonló adataival szemben (1. melléklet, 4. ábra). Előbbi településeken a vállalkozások tevékenységét és működését több, településenként eltérő, kedvező tényező is segíti: Lovasberényben a vállalkozói inkubátor, Etyeken a filmgyártás, a kulturális- és borturizmus, Tabajdon az agrárium és a lovas turizmus, Felcsúton az építőipar és a sporttevékenység, míg Martonvásáron (pl. a kutatóintézethez kapcsolódó vetőmagos szolgáltató jellegű spin off cégeken vagy a tenyészállatok genetikai K+F-jén keresztül) az agrár-innováció ösztönző szerepe emelhető ki.

4. ábra A vállalkozói aktivitás területi különbségei a Völgy Vidéken, 2010

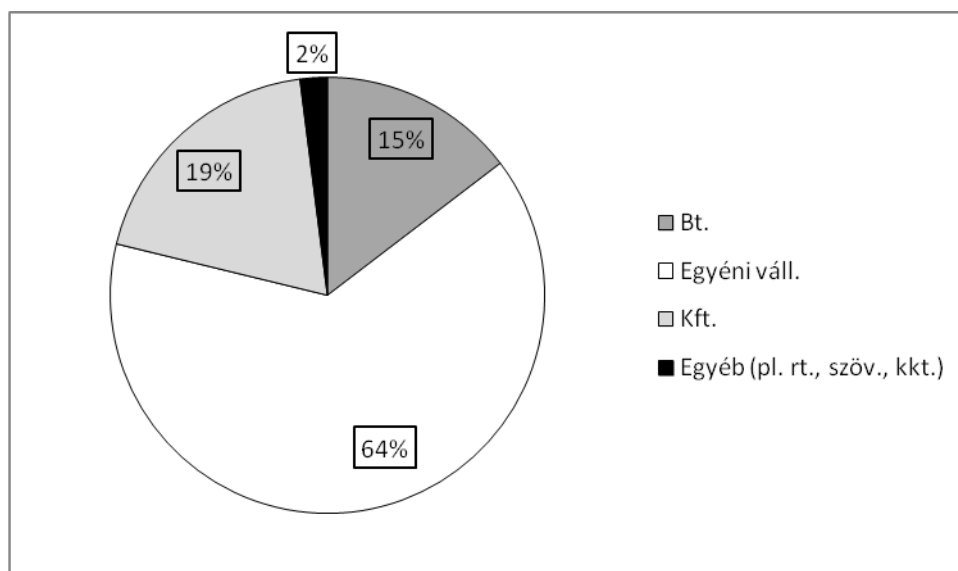
Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját szerkesztés

Tovább árnyalja a képet, hogy a regisztrált vállalkozások száma alapján mutatkozó kedvező aktivitás részben a Völgy Vidék térségbe – főként Budapestről – költözők érdekltségébe tartozó, leginkább szolgáltató jellegű vállalkozások székhelyei áttelepítésének köszönhető. A térségi szereplők, a mélyinterjúkban megkérdezettek véleménye és tapasztalata szerint azonban valós tevékenységük és foglalkoztatásuk csak részben – sokszor csak papíron – kötődik a térséghez, még ha bevételeik, nyereségeik, adóforintjaik egy része itt is jelenik meg.

Működési forma szerint a regisztrált vállalkozások mintegy kétharmadát (64,5%) az egyéni vállalkozások teszik ki (2950 db). Ugyanakkor az egyéni vállalkozásoknak kevesebb, mint fele (45%) rendelkezik valójában is kiváltott vállalkozói igazolvánnyal. Utóbbiak 57%-a fő-, míg 35%-a mellékfoglalkozásban végzi tevékenységét (a fennmaradó részt a nyugdíjas egyéni vállalkozók teszik ki). A jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások között 2010-ben öt regisztrált részvénytársaság volt megtalálható (2 Martonvásáron és 1-1 Csabdiban, Ercsiben és Tordason) és 881 korlátolt felelősségű társaság, míg a jogi személyiség nélküli cégek (3660) közül 656 volt a betéti társaság (18%; 5. ábra, 3. melléklet). A térségi őstermelők (832) és a mezőgazdasági szövetkezetek (6) – területi összehasonlításban is viszonylag kiemelkedő – száma jelzi az agárszektor fontosságát a gazdasági tevékenységek, vállalkozói aktivitások terén.

5. ábra A regisztrált vállalkozások megoszlása gazdasági forma szerint a Völgy Vidéken, 2010

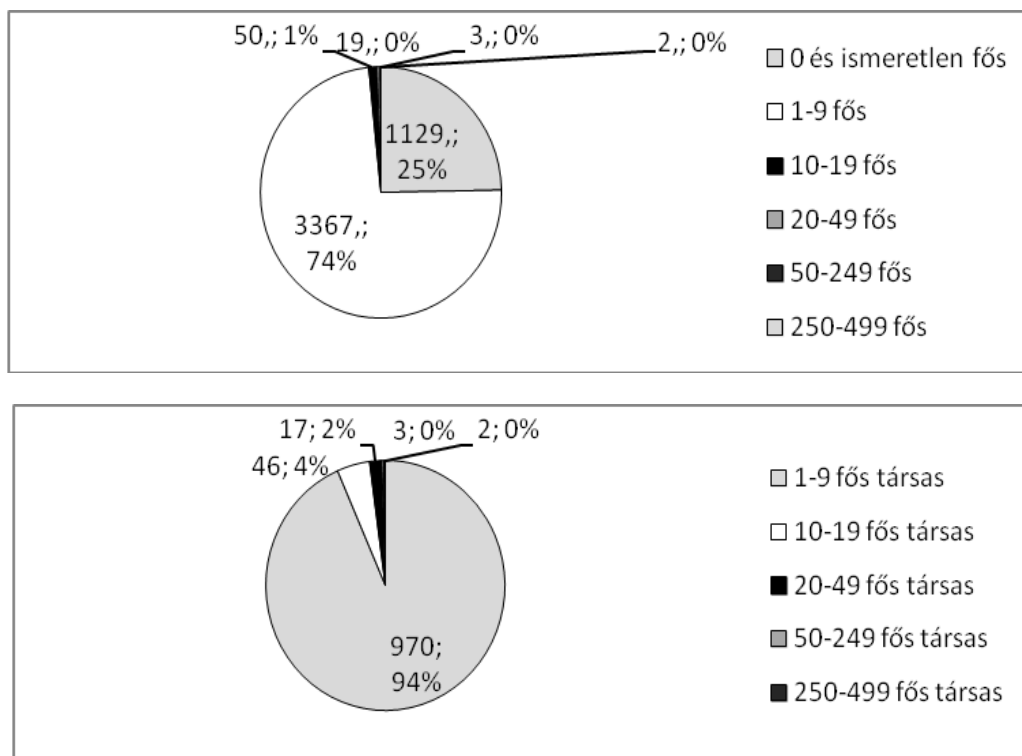
Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját szerkesztés

A működő vállalkozások döntő többsége a Völgy Vidéken is 10 főnél kevesebbet foglalkoztat (96%), de ez kevéssel elmarad az országos aránytól, így alkalmazotti téren némileg **magasabb a térségben az átlagos vállalkozásnagyság, amely** ugyan kedvező, és főleg **a kisvállalkozásoknak köszönhető.** Országos szintű, 500 főnél többet foglalkoztató nagyvállalat nincs a térségben, és nagyobb vállalkozásból is mindössze kettő található itt, egy-egy Ercsiben és Etyeken (Musashi Hungary Kft., Ercsi, ~ 300 fő; Törley Pezsgőpincészet Kft., Etyek ~ 300 fő: kisebb részben Etyeken). 49-250 fős közép vállalkozásból további 3-nak van a székhelye a térségben (1-1 Ercsiben, Baracskán és Lovasberényben). Ugyanakkor 19 vállalkozás működik egyenként 20-49 fő közti létszámmal és további 50 kisvállalkozás

foglalkoztat 10-19 főt. 1-9 főt foglalkoztat a vállalkozások 74%-a és további 24%-uknak egyáltalán nincs bejelentett alkalmazottja (6. ábra, 4. melléklet). Utóbbiak döntően egy bejelentett főállás mellett melléktevékenységként vagy egyéb személyes közreműködéssel végzett vállalkozói tevékenységeket takarják.

Mindemellett némileg reálisabban érzékelhetők és értékelhetők a vállalkozások száma és a foglalkoztatási viszonyok, kategóriák közti összefüggések, ha csak a társas vállalkozások felől vizsgáljuk a kérdést úgy, hogy a 0 és ismeretlen fős, mellékállásban végzett vállalkozási tevékenységek figyelembe vételétől is eltekintünk. Az 1-9 fős KSH-s foglalkoztatási kategória ugyanakkor még mindig egy eltúlzott aggregáció, amely nem ad lehetőséget a mikrovállalkozások további szeparálására, a vállalkozói aktivitás mellett a foglalkoztatásban betöltött szerepük, kapcsolataik valós megítélésére (6. ábra, 4. melléklet).

6. ábra A regisztrált vállalkozások és a regisztrált társas vállalkozások megoszlása alkalmazotti létszám-kategóriánként a Völgy Vidéken, 2010

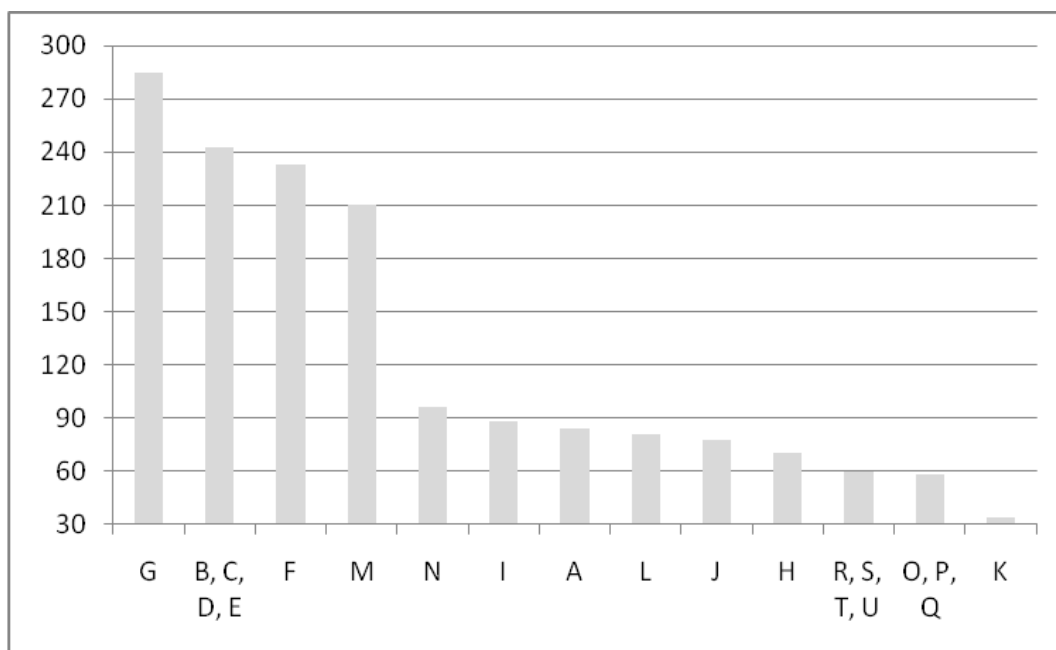
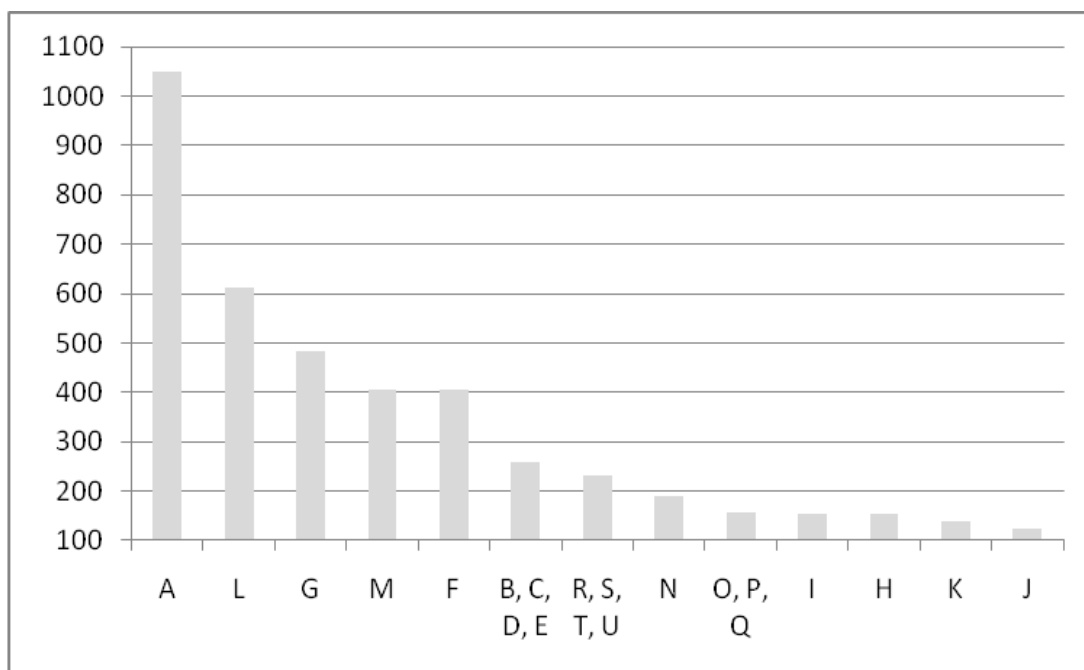
Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját szerkesztés

2.1.2. Gazdaságszerkezet

A Völgy Vidékre leginkább jellemző szektorok az agrárium és a különböző gazdasági szolgáltatások a vállalkozások ágazatközi megoszlása alapján. A vállalkozások mintegy 5,5%-a tevékenykedik csak a feldolgozóiparban, ugyanakkor a foglalkoztatásban

sokkal jelentősebb a szerepük. Ezzel szemben a pénzügyi-biztosítási tevékenységek, valamint a mezőgazdaság területén regisztrált vállalkozások aránya 24 illetve 22% (5. ábra, 2. melléklet). Mindez az összes vállalkozás szektorális megoszlása alapján kibontakozó kép, amelyet újfent nagymértékben befolyásolnak (torzítanak) az egyéni vállalkozások (amelyek főként a kiemelkedő szektorokban összpontosulnak). Ezek figyelmen kívül hagyásával, azaz csak a társas vállalkozások ágazati megoszlását figyelembe véve, jelentős eltérések tapasztalhatók: és ezzel közelebb tudunk kerülni a különböző gazdasági szektorok Völgy Vidék gazdaságában betöltött szerepe reálisabb megítéléséhez is. Az 5. ábrán szembevetve, hogy a fenti megkülönböztetés alapján, azaz a vállalkozások teljes köre, illetve a társas vállalkozások koncentrálására vonatkozó ágazati sorrendek felvázolása során kialakuló kép, igen jelentősen eltér egymástól. **A társas vállalkozások tekintetében** – a mezőgazdasággal és az ingatlanügyletekkel szemben – **a kereskedelem és a javítás, valamint a feldolgozóipar és az építőipar kerül előtérbe**, míg előbbieket erőteljesen visszaszorulnak (7. ábra, 2. melléklet).

7. ábra A regisztrált vállalkozások és a regisztrált társas vállalkozások megoszlása nemzetgazdasági áganként* a Völgy Vidéken (db), 2010

* Az ábrán jelzett betűk a következő TEAOR'08 szerinti nemzetgazdasági ágakat jelentik: A) Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat. B) Bányászat, kőfejtés. C) Feldolgozóipar. D) Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás. E) Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyződésmosás. F) Építőipar. G) Kereskedelem, gépjárműjavítás H) Szállítás, raktározás. I) Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás. J) Információ, kommunikáció. K) Pénzügyi, biztosítási tevékenység. L) Ingatlanügyletek. M) Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység. N) Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység. O) Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás. P) Oktatás. Q) Humán-egészségügyi, szociális ellátás. R) Művészet, szórakoztatás, szabadidő. S) Egyéb szolgáltatás. T+U) Egyéb tevékenység.

Forrás: KSH T-STAR, OPTEN Kft. adatok alapján saját szerkesztés

A vállalkozások megoszlása alapján jól nyomon követhető, hogy **a Völgy Vidék térség gazdaságában egyértelműen jelen van az a duális gazdasági szerkezet, amely ország egészére is jellemző.** Azaz némely gazdasági szektorok (pl. mezőgazdaság, ingatlanügyletek, kiskereskedelem, K+F és műszaki tevékenységek vagy pénzügyi és biztosítási piac) sok egyéni és mikrovállalkozást fognak össze, 'tartanak el' (akár kényszer jelleggel is), ugyanakkor szerepük a foglalkoztatásban és a gazdasági értéktermelésben kisebb mértékben jelentkezik, akárcsak az egyéni boldogulás terén. Míg más szektorokban kevesebb, de tökéreőbb vállalkozások nagyobb foglalkoztatással és értéktermelő képességgel vannak jelen (pl. feldolgozóipar, építőipar, nagykereskedelem, javítás, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás), és az egyéni megélhetést is jobban támogatják. Mindemellett a térségi megkérdezettek véleménye és tapasztalata alapján **a helyi adottságokra épülő agro-business² szolgáltatások, a turizmus és vendéglátás, valamint a kisléptékű feldolgozóipar területén van a legnagyobb lehetőség és igény a vállalkozások ösztönzésére, újak alakítására, a meglévők megerősítésére és aktivizálására, illetve a helyben történő foglalkoztatás növelésére.** Vagy akár áttételesen, a nap, mint nap a völgyvidéki munkahelyekre dolgozni ingázó munkavállalók lakosként is ide történő vonzására, letelepedésük ösztönzésére.

2.1.3. A foglalkoztatás jellemzői

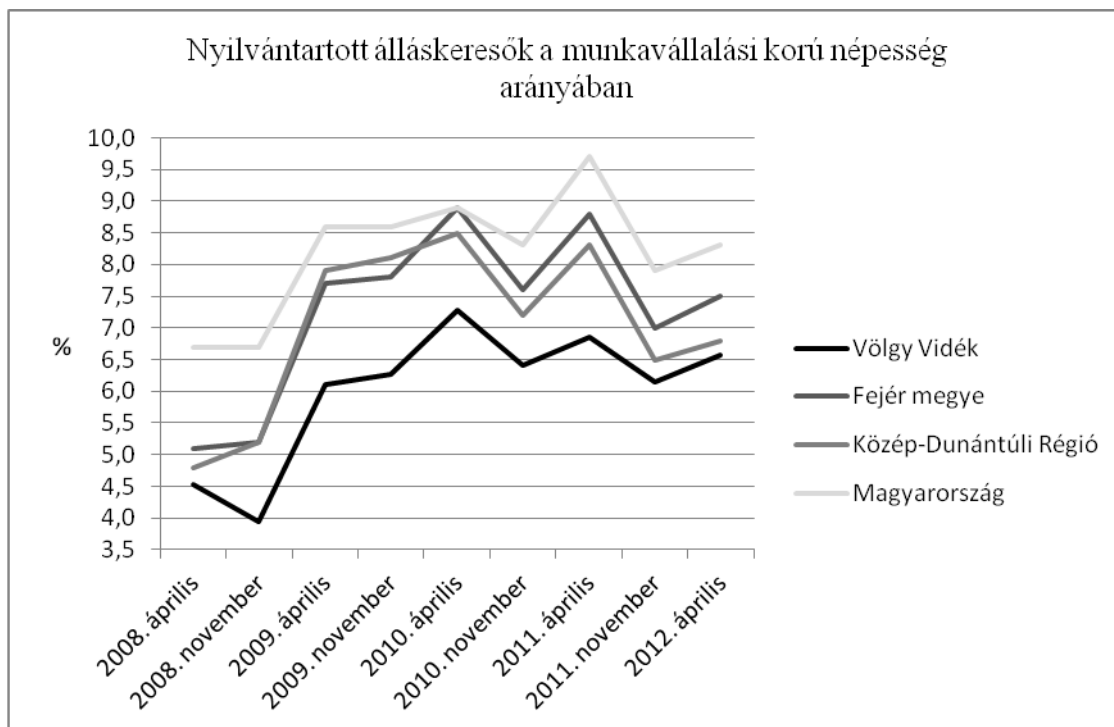
A Völgy Vidéken a munkaképes korú lakosság aránya (65%) magasabb az országos átlagnál, amely a jelentős bevándorlási többletnek, illetve az abból adódó viszonylag fiatalos korszerkezetnek köszönhető (16,4% a 15 évnél fiatalabb és 18,8% a 60 évnél idősebbek aránya). **A térségben a foglalkoztatási arány** ugyancsak **kiemelkedő** (61%), amiből az is következik, hogy **a nyilvántartott álláskeresők aránya** (a munkavállalási korú népességhez viszonyítva) szintén jóval **kedvezőbben alakul mindvégig, mint országosan** (2011 áprilisában például 6,8%, szemben a megyei 8,8%-kal, a regionális 8,3%-kal és az országos 9,7%-kal). A munkanélküliség Ercsit, Ráckeresztúrt, Vértesacsát és Óbarkot tartósan és erősebben sújtja (11-8,5%), míg Etyeken, Felcsúton, Martonvásáron, Tordason és Gyúron még az elhúzódó válság hatására is elenyésző (3,5-5,5%; 8-9. ábra, 5. melléklet). **Ennek okai többértékűek**, melyben azonban a helyi munkalehetőségek száma és az idénymunkák lehetősége, a foglalkoztatási központok távolsága és elérhetősége, a helyi társadalmak

---

² A nemzetközi szakirodalomban is új keletű agro-business kifejezés magában foglalja a mezőgazdaságot, az erdőgazdálkodást, az élelmiszeripart (együtt: élelmiszergazdaság), de az ezeket kiszolgáló szolgáltatások körét is, mint például a finanszírozást és a logisztikát (szállítás, terménytárolás, raktározás, stb.).

összetétele és adottságai, valamint az egyén munkavállalással összefüggő tulajdonságai játsszák a főbb szerepeket. Mindezek idő- és térbeli kombinációja, változékonysága okozza a jelentősebb mikrotérségi eltéréseket.

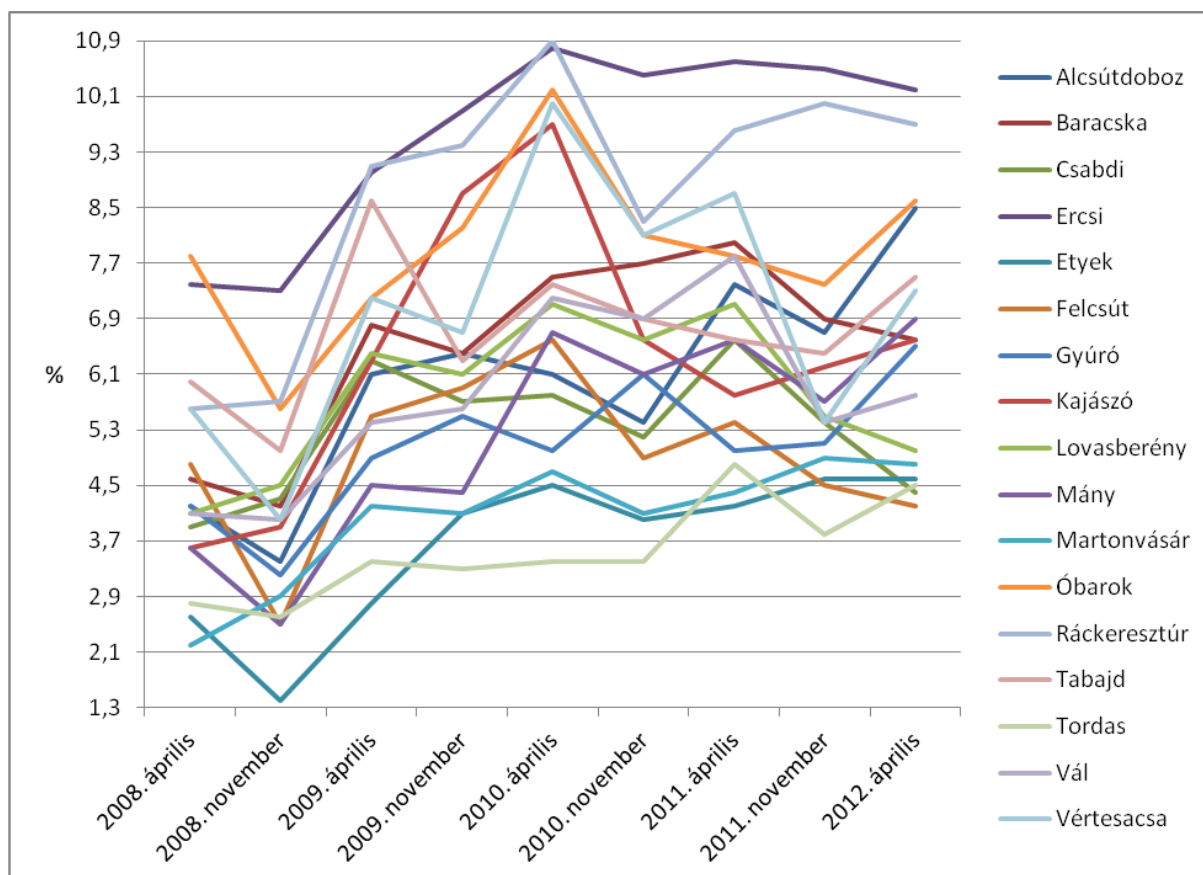
8. ábra A munkanélküliség alakulása a Völgy Vidéken és tágabb környezetében, 2008-2012.

Forrás: ÁFSZ adatok alapján saját szerkesztés

A legnagyobb foglalkoztatók a térségben az állam és az önkormányzatok (főként intézményeiken keresztül), valamint a feldolgozóipar és az élelmiszergazdaság kisebb helyi üzemei. Például az autóiipari alkatrészgyártó Musashi Hungary Kft. Ercsiben, az MTA Agrártudományi Kutatóközpont Mezőgazdasági Intézet és az Állami Autópályakezelő Zrt. Martonvásáron, a mélyépítő és szállítmányozó Femol '97 Kft. és a Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia Felcsúton, a Korda filmstúdióhoz és a borászathoz csatlakozó vállalkozások együttese Etyeken, ill. a nagy mezőgazdasági termelő cégek Baracskán, Lovasberényben, Ráckeresztúron, Tabajdon, ill. bicskei székhellyel, de több környező települést is érintve (pl. Etyek-Ödönmajor, Vértesacska). Ugyanakkor a mikro- és kisvállalkozásokra épülő szolgáltatásoknak sokkal inkább meghatározó szerepe van a helyi foglalkoztatásban, mint a nagyobb cégeknek.

9. ábra A nyilvántartott álláskeresők aránya és annak változása a munkavállalási korú népesség százalékában a Völgy Vidék településein, 2008-2012.

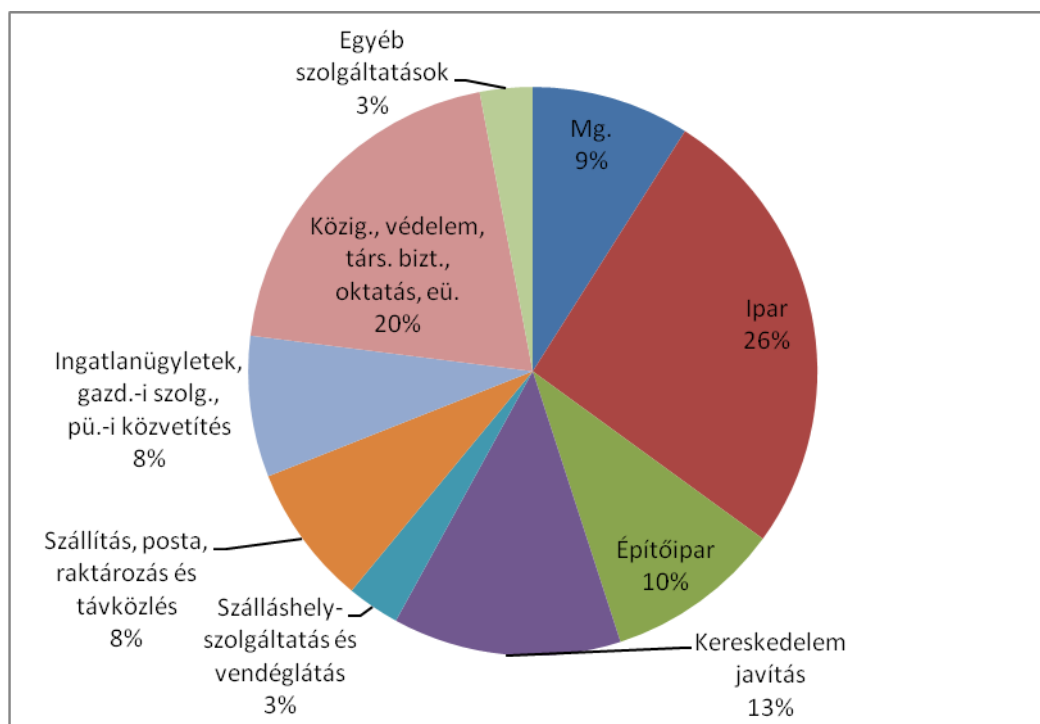

Forrás: ÁFSZ adatok alapján saját szerkesztés

A szolgáltatási szektor mellett (56%) a legnagyobb arányban az iparban (kitermelő-, feldolgozó- és építőipar, ill. gáz, víz- és energiaellátás, hulladékgazdálkodás) helyezkedtek el a munkavállalók a Völgy Vidéken (35,5%). **A szolgáltatási szektor foglalkoztatási aránya jelentősen alulmúlja az országos és térségi arányokat, míg az iparé meghaladja azokat.** Ezt követi a szolgáltatások közül önállóan a közigazgatás és a közfeladatok (oktatás, egészségügy) ellátása (20%), de kiemelkedik a kereskedelmi, javítási tevékenységeket folytatók csoportja is (13%). **A mezőgazdaságnak** a vállalkozások számában betöltött kiemelkedő arányához képest **a foglalkoztatásban betöltött szerepe mérsékelt**, de így is az alkalmazottak 8,8%-a tevékenykedik ebben a szektorban, ami csaknem **a másfélszerese az országos átlagnak** (6%; 10. ábra). A mezőgazdasági vállalkozások és az azok foglalkoztatottjai száma közti aránytalanság azt is tükrözi, hogy a mezőgazdasági tevékenységek jelentősebb mértékben elaprózott gazdasági szervezeti formákban (egyéni vállalkozók, egyéni cégek, családi gazdaságok, őstermelők), sokszor kényszer-jelleggel zajlanak a Völgy Vidék térségben (amely más profilú vállalkozási tevékenységeknél is tetten

érhető, pl. kiskereskedelem, építőipar, turisztika, tanácsadási-ügynöki tevékenységek). Ugyanakkor a földterületek legnagyobb részét egyes nagyobb agrárvállalkozások művelik. A közcélú foglalkoztatásban dolgozók aránya elenyésző (<1%), bár jelentős erőforrásokat, ráfordításokat igényel a működtetése, hosszú távú fenntartása, és a falvakban a munkaerő-foglalkoztatás közösségi formáinak egyik igen fontos eleme.

10. ábra Foglalkoztatottak megoszlása a gazdaság főbb szektorai között a Völgy Vidéken, 2001

Forrás: KSH T-STAR adatok alapján saját szerkesztés

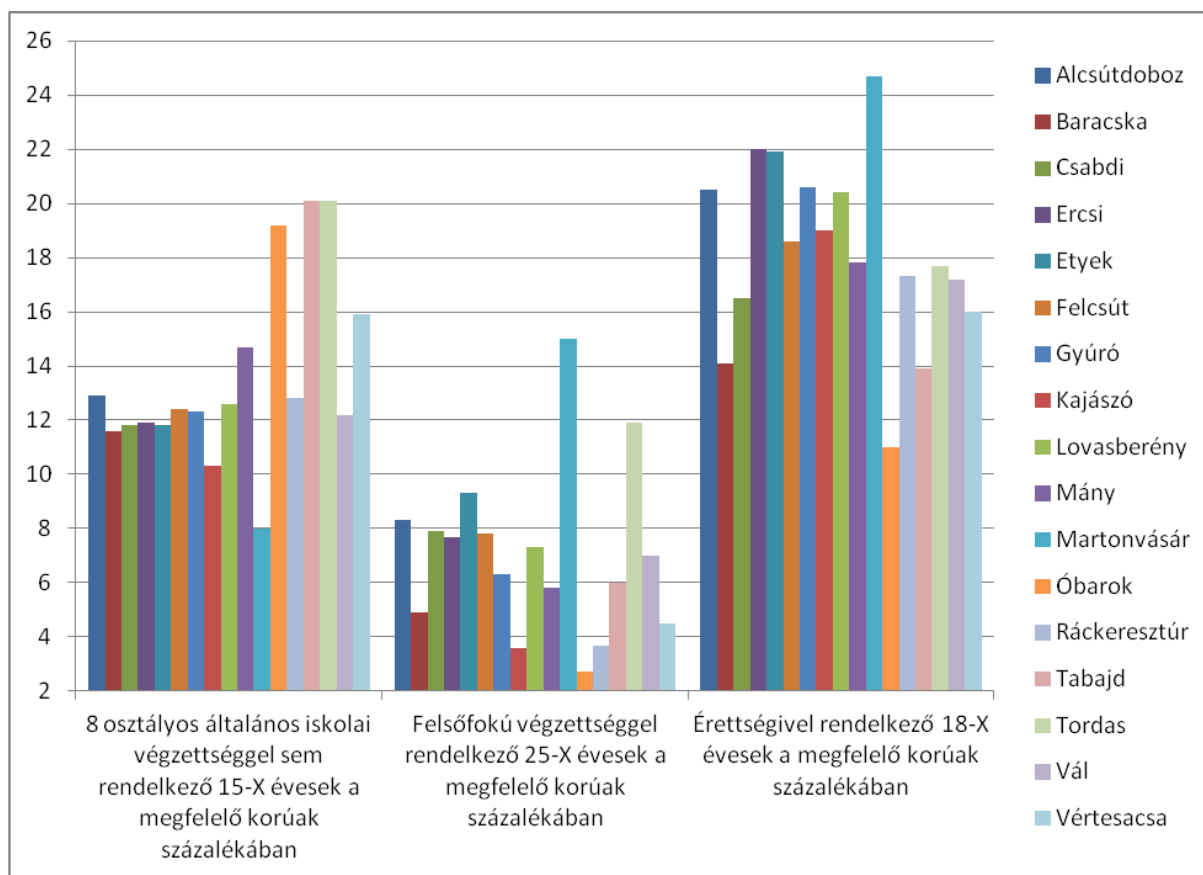
A völgyvidéki népesség és a foglalkoztatottak országosnál alacsonyabb átlagos iskolai végzettsége szűk körben teszi lehetővé magasabb színvonalú szakmunkák elvégzését, mivel **az itt élők több mint fele semmilyen szakképzettséggel nem rendelkezik**. A magasabb szintű végzettségekkel rendelkező lakosok a kertvárosi, elővárosi jellegű, városiasodó-polgárosodó településeken magasabb koncentrációban jelennek meg, ahová magasabb arányban költöztek ki Budapestről és más környező nagyobb városokból a magasabban kvalifikáltak. Ezek a települések mindenekelőtt Martonvásár és Tordas, ahol a vázolt tendencia már a 1990-es évek legelejétől jellemző, továbbá az 1990-es évek végétől Etyeken is megindult (11. ábra). Mindemellett ezeken a településeken is jelentős arányú alacsony végzettségű rezidens népesség él (kivéve Martonvásár), immár együtt a magasabban kvalifikált újonnan beköltözőkkel. A többi völgyvidéki településen **a felsőfokú végzettségűek aránya jelentősen alulmúlja az országos és más térségi** (regionális és

megyei) **átlagokat, míg a legalacsonyabb végzettségűeké jelentősen meghaladja azokat,** ugyanakkor a középfokúaké hasonló szinteken jelentkeznek.

Erős korreláció mutatható ki egyes eddigi adatok együttmozgása alapján, főként a vállalkozói aktivitás, a munkanélküliség alakulása és a népesség végzettsége között. Ezek szerint azokon a településeken, ahol alacsonyabb az átlagos iskolai végzettség ott magasabb a munkanélküliség és párhuzamosan alacsonyabb a vállalkozói aktivitás is, és fordítva. Előbbi települések közé tartozik mindenekelőtt Óbarok, Kajászó, Ráckeresztúr, Vértesacska és Baracska, az ellenkezője elsősorban Martonvásárra, Tordasra, Etyekre, Lovasberényre és Felcsútra jellemző. A fennmaradó völgyvidéki települések ebből a szempontból egyfajta köztes helyen állnak (Alcsútdoboz, Csabdi, Gyúró, Ercsi, Mány, Tabajd és Vál).

11. ábra Az alsó-, közép- és felsőfokú végzettségűek aránya a Völgy Vidék településein a megfelelő korú lakosság százalékában, 2001 (%)

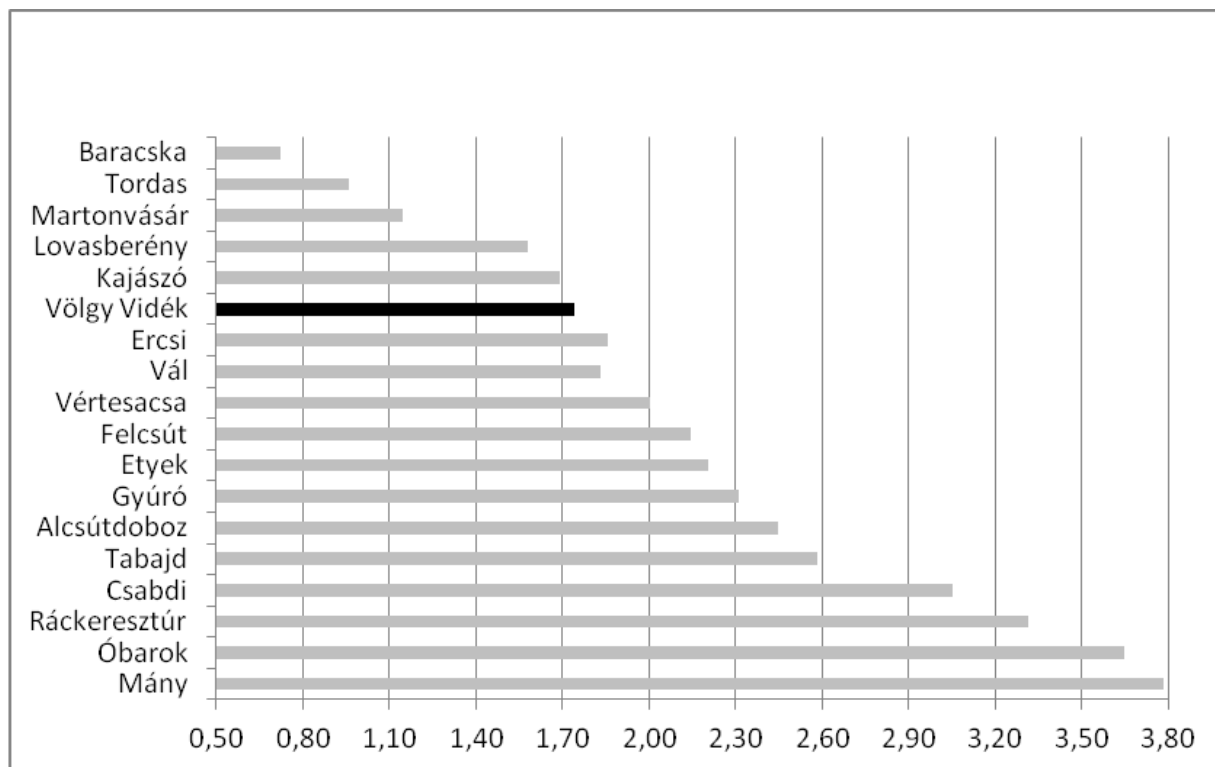

Forrás: KSH T-STAR adatok alapján saját szerkesztés

A Völgy Vidék térségben arányaik szerint kevesen vannak azok az önfoglalkoztatók és vállalkozók, akik a helyi lakosságot nagyobb mértékben tudnák alkalmazni. Ez, párosulva a nagyobb alkalmazotti létszámú munkáltatók térségi hiányával (mindössze 5 vállalkozás foglalkoztat 50 főnél többet), **jelentős mértékű (~ 10-12 ezer fő), mindennapos munkahelyi**

ingázást tart fenn a környező foglalkoztatási, szolgáltatási központok felé (Budapest és agglomerációja, Bicske, Tatabánya, Érd, Százhalombatta, Velencei-tó térsége és Székesfehérvár). Amely több oldalról is megterheli mind a Völgy Vidéken élő családokat, mind a térségi környezetet. Az alacsony foglalkoztatás mellett komoly probléma forrása tehát az is, hogy a helyben foglalkoztatottak száma mindössze 9000 fő körül mozog összesen a 17 településen (ebből mintegy 6000 fő a helyben is lakó), amelyhez több mint 10 ezer fős eljáró dolgozói csoport tartozik. **Egyes Völgy Vidék térségi településeken a foglalkoztatott lakónépességben belül akár 3,5-4-szer annyian vannak a dolgozni eljárók, mint a helyben (saját településen) munkát találók (12. ábra).** E településeken a helyi lakosság képzettségei viszonyaihoz mérten arányaiban a legkevesebb a megfelelő munkahely, és/vagy a munkahely-kínálat szakmai szempontból nagyon egysíkú, konkrétan is a kitermelő-iparhoz és az állattenyésztéshez (marha- és lótarás) köthető (Mány, Óbarok, Csabdi, Ráckeresztúr, Tabajd, Alcsútdoboz). Ugyanakkor olyan települések is akadnak, melyek lakói nagyjából meg tudják találni helyben a boldogulásukat (ezek helyzete azonban szintén speciális: Baracskán a börtön és a nagy agrárfoglalkoztatók jelenléte, míg Tordason a magas önfoglalkoztatás és vállalkozói kedv miatt alakulnak így a tendenciák).

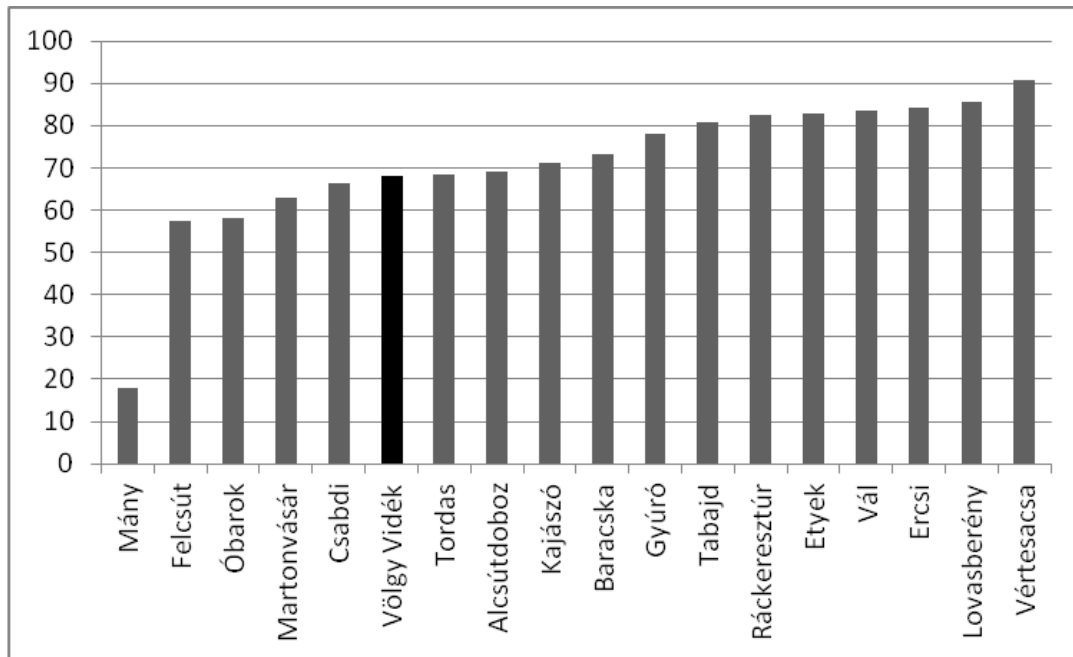
12. ábra Más településre dolgozni eljáró lakónépesség száma a helyben dolgozó lakónépesség számához viszonyítva, 2001 (szorzószám)

Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját szerkesztés

Az interjúk során megkérdezettek becslései szerint az eljárók mindössze 5-8%-a dolgozik egy másik Völgy Vidék térségen belüli településen, zömében azokon, ahol nagyobb mértékben található nem helyiek által betöltött munkahelyek. Lakosságarányosan főként Mányban, Felcsúton, Óbarkon, Martonvásáron, Csabdin, Tordason és Alcsútdobozon jellemző az a tendencia, hogy az ott meglévő munkahelyeket kisebb-nagyobb részben (30-40%-ban) nem a helyiek töltik be. Szemben Vértesacsca, Lovasberény, Ercsi, Vál, Etyek, Ráckeresztúr és Tabajd (10-20%-os) hasonló adataival (13. ábra). A 83%-os mányi adat a 2001-ben még működő bánya miatt kiemelkedő (Óbárok és Csabdi esetében is a megszűnt bányászati tevékenységhez kapcsolódó, ugyanakkor elenyésző részben fennmaradt munkahelyek miatt magasabb az érték), míg a többi kiemelkedő településen ez a vonzó ipari-agrár munkahelyek következménye.

13. ábra Helyben foglalkoztatottak közül a helyben is lakó foglalkoztatottak aránya, 2001 (%)

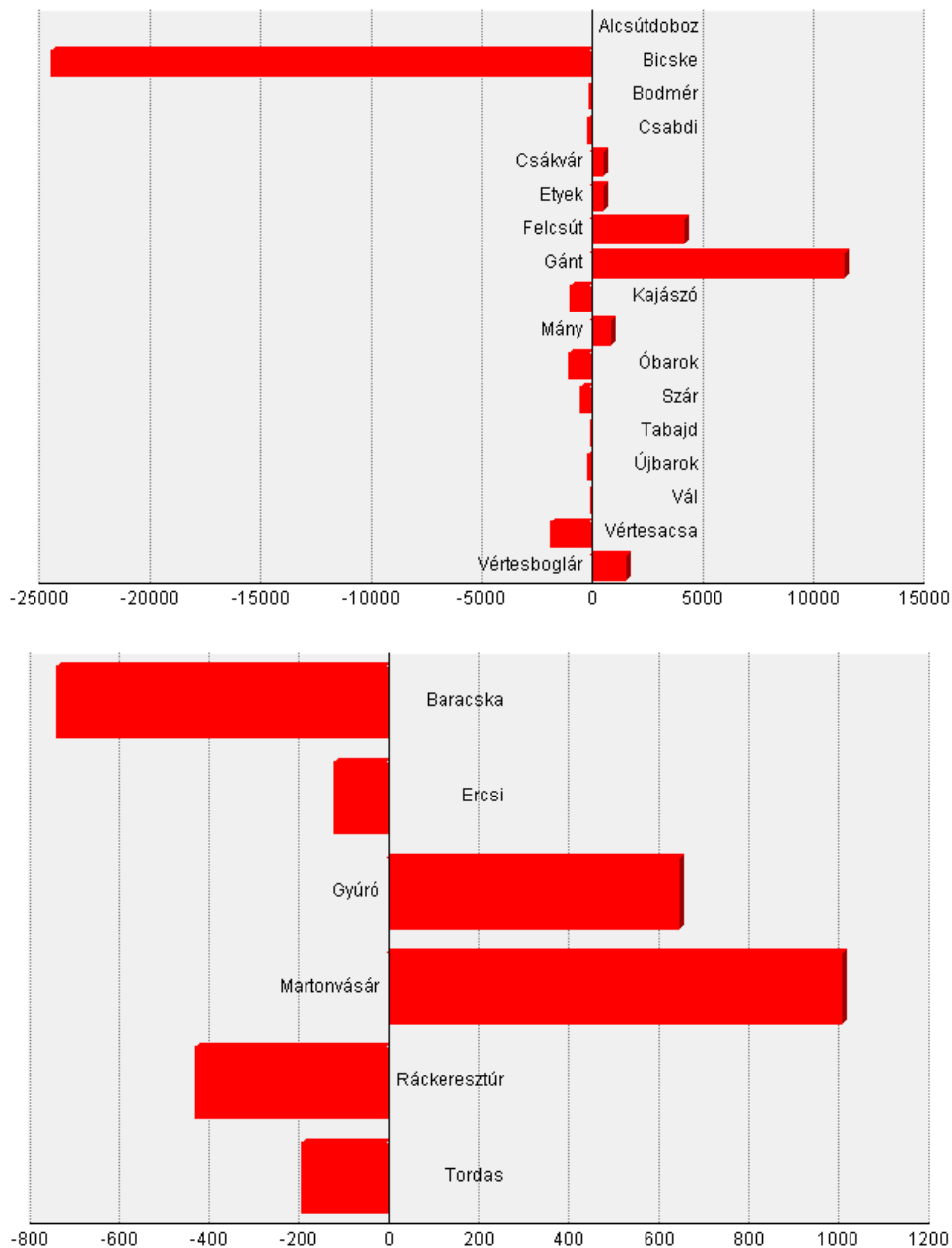
Forrás: KSH TEIR adatok alapján saját szerkesztés

2.1.4. Termelékenység

A Völgy Vidék térség vállalkozásainak termelékenysége, jövedelemterelő képessége átlagos, a profitabilitás összességében alacsony mérvű, kedvezőtlenebb a régió, a megye vagy az ország más fejlettebb térségeiben mérhetőnél, ugyanakkor meghaladja az országos vidéki átlagot és lényegesen jobb az ország kevésbé fejlett térségeiben jellemzőnél (14. ábra). Több térségi településen is negatív volt 2009-ben (és van ahol még 2011-ben is az volt) az egy működő vállalkozásra jutó adózott eredmény, amely több tényező

függvénye. Hozzájárulhat az adott települések gazdasági életében meghatározó jelentősebb áru- és vagy pénzforgalmú cégcsoportok, cégek tevékenységének nagymérvű veszteségbe fordulása, az egy-egy ágazatot sújtó átmeneti vagy tartós asszimetrikus sokk, az agráriumot sújtó kedvezőtlen időjárás és a vállalkozói szektorra kiterjedő általános gazdasági válság, mint elsődleges tényezők, de okozója lehet a körbetartozások kiterjedése, esetlegesen a mikro-vállalkozások csőd-közeli helyzetbe kerülése, vagy a korábbi jelentősebb veszteségek egyszeri leírása, stb. is.

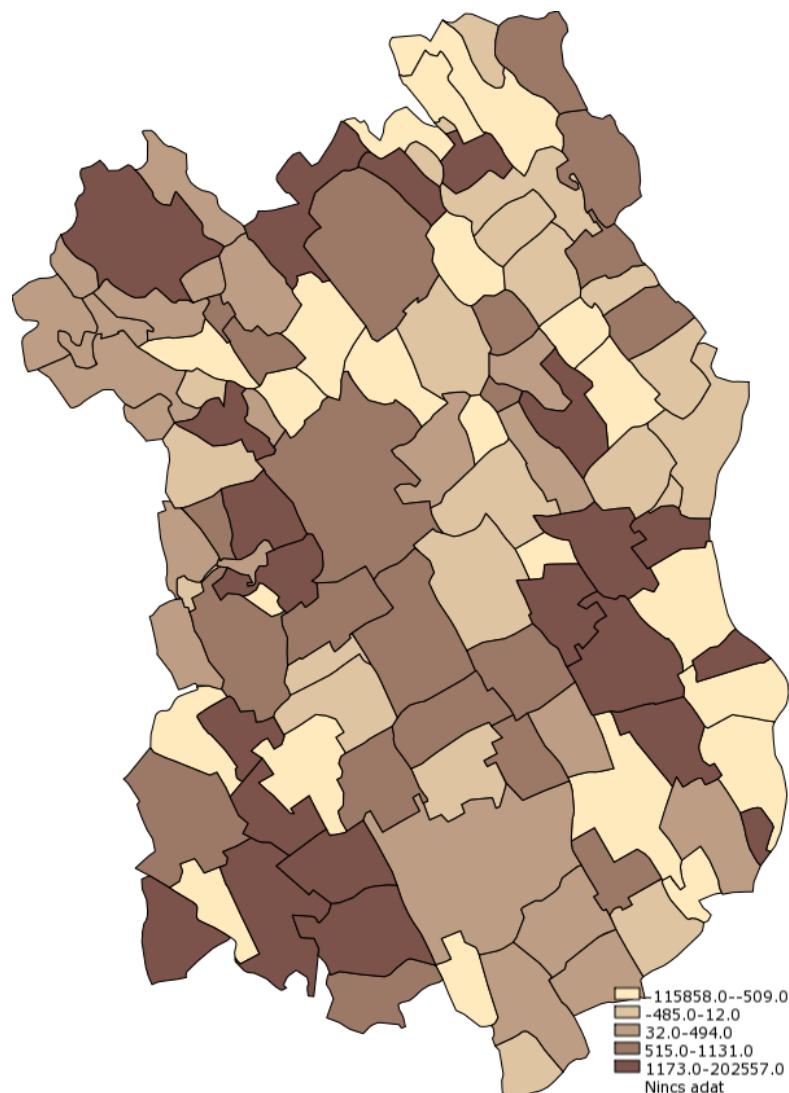
14. ábra Vállalkozások profitabilitása a Völgy Vidéken és környezetében (egy működő vállalkozásra jutó adózott eredmény, Ft), 2009

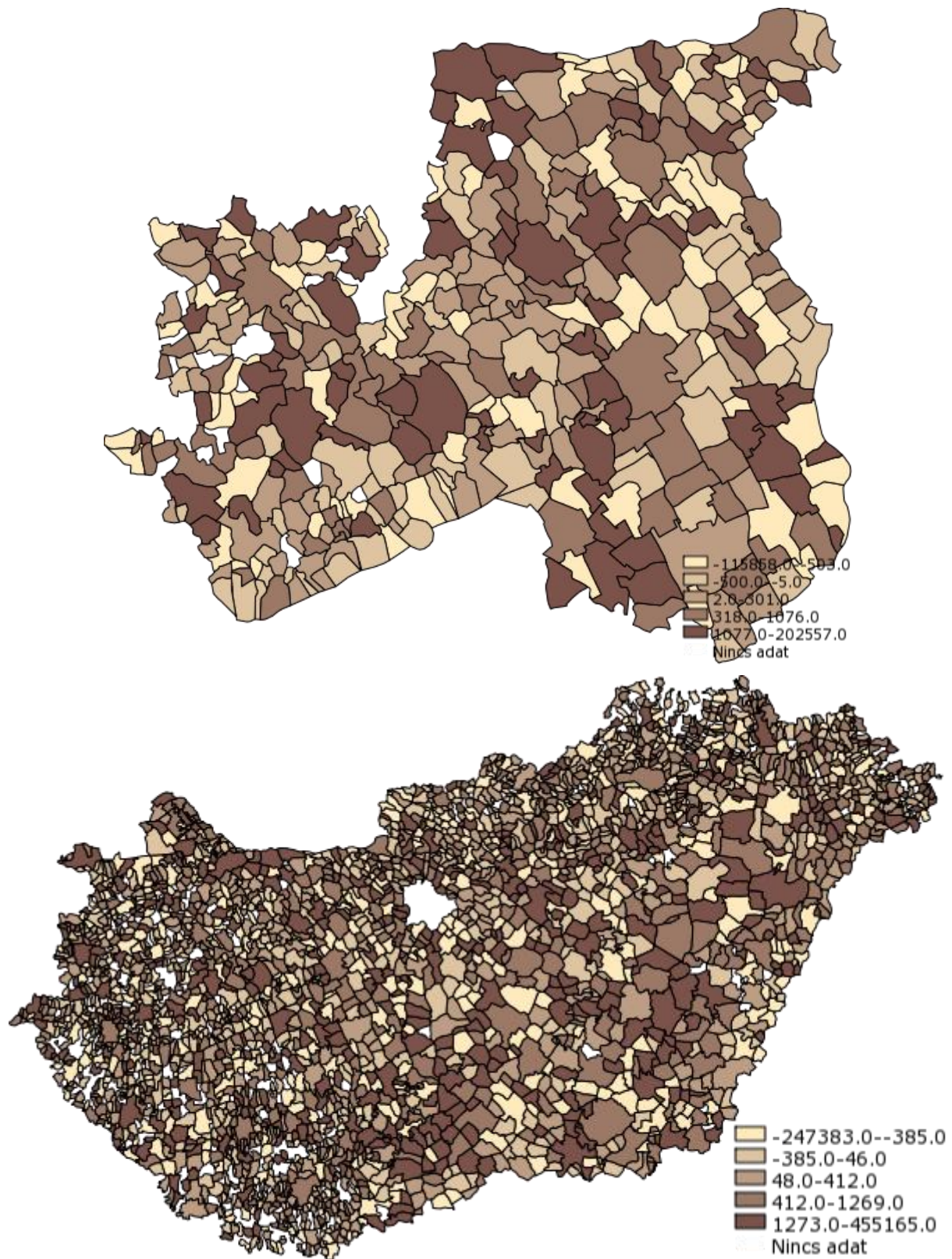

Forrás: NAV adatok alapján VÁTI T-MER

Jövedelmezőség terén a jobban teljesítő, egyúttal a tulajdonosaiknak jelentősebb osztalékbevételt vagy egyéb kivétet hozó, **a leginkább termelékeny vállalkozások a Völgy Vidéken Martonvásáron, Felcsúton, Tordason, Gyúron, Etyeken és Mányon vannak jelen (15. ábra).** A mélyinterjúk tanulsága szerint **ezek tevékenysége több lábon áll, kevésbé függenek a gazdaság ciklikusságától, az áraktól és az árfolyamoktól, az üzleti környezet bizonytalanságaitól és az azt bénító tényezőktől, az időjárástól vagy az ágazati sokkaktól.** Míg pl. Kajászó, Vértesacsca, Óbarok, Lovasberény, Baracska vagy Ráckeresztúr vállalkozásai jobban megérzik a gazdasági környezet vagy az azt közvetlenül befolyásoló tényezők változásait.

15. ábra Vállalkozások profitabilitása Fejér megyében, a K-D Régióban és Magyarországon, 2009

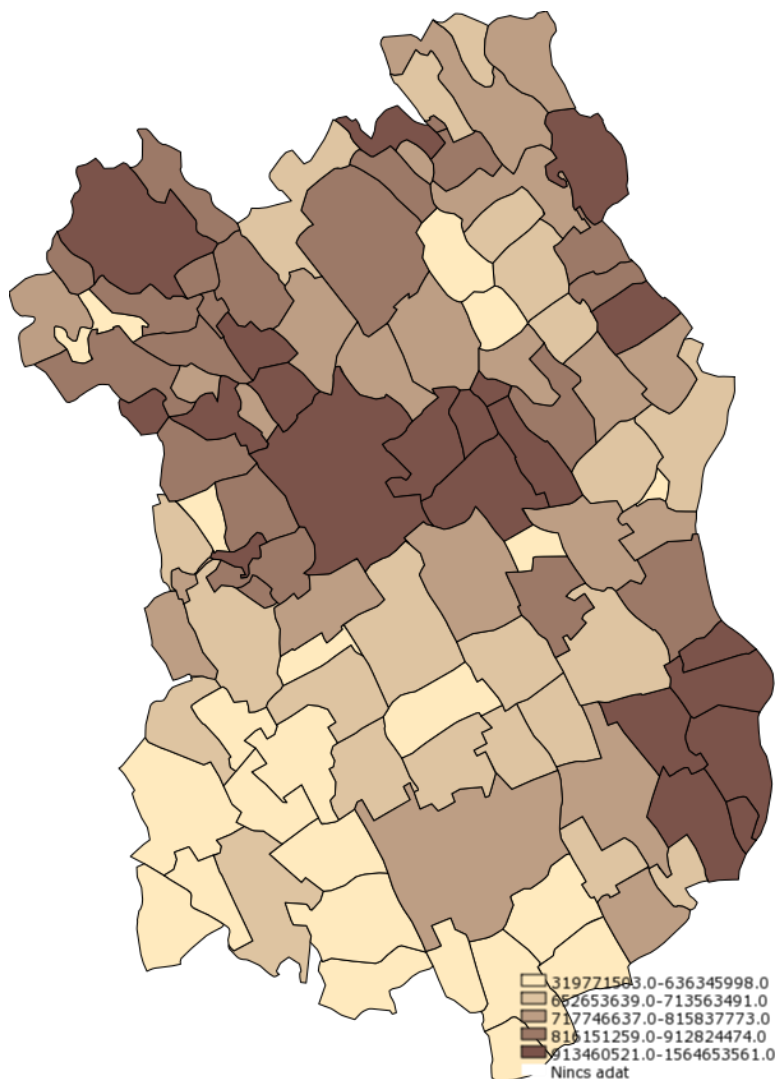
Forrás: NAV adatok alapján VÁTI T-MER

Az ezer lakosra jutó társasági adóalap összege szintén a gazdaság termelékenységét és jövedelmezőségét jelző mutató, mely szerint a leginkább termelékeny, a népességátlagos bevételek tekintetében a legjobban teljesítő vállalkozások 2010-ben is Etyeken,

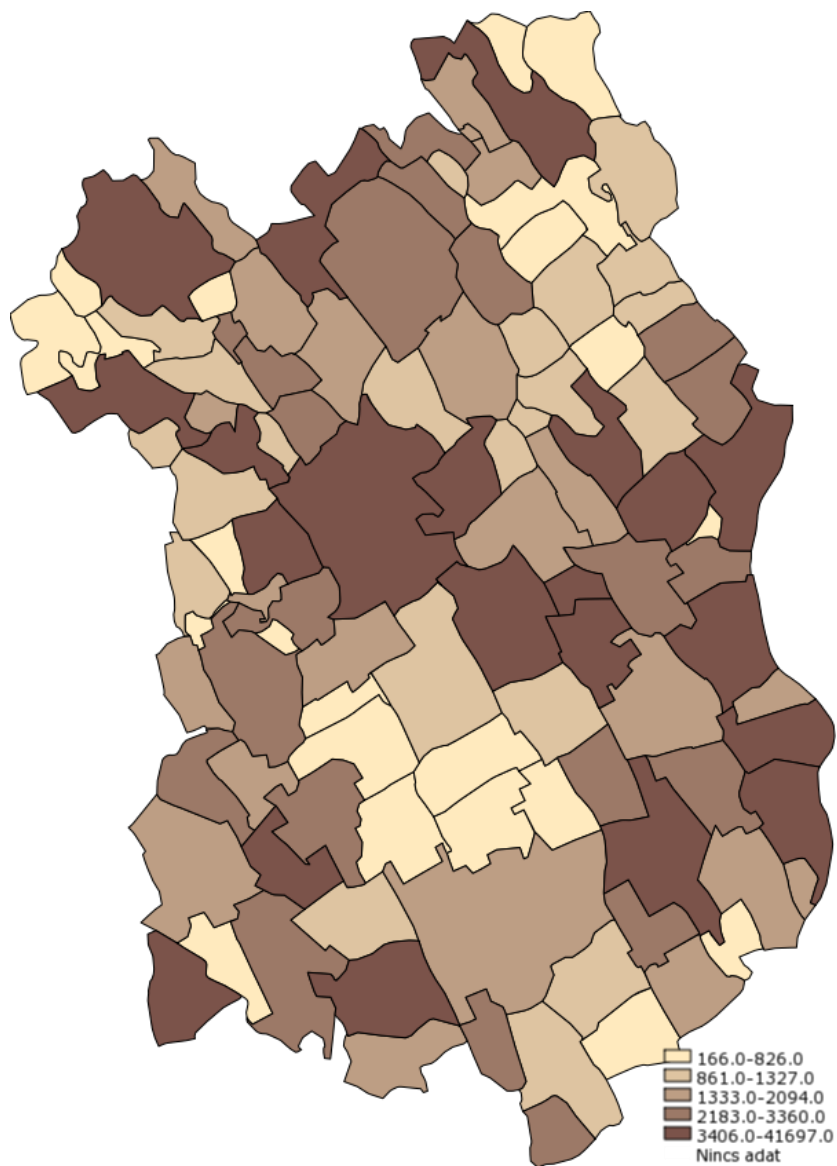
Martonvásáron, Tordason, Felcsúton és Gyúron találhatóak, amely eredmény nagyjából egybeesik a korábbi jelzőszámok mutatta eredményekkel. Mindezt a termelékenység és a vállalkozói jövedelem további mutatója, az egy vállalkozásra jutó bérköltség is visszatükrözi, de a gazdasági teljesítőképességet jelző mutatók, az értékesítés és az export értékesítés nettó árbevétele is visszatükrözi. Amellett, hogy rámutat a jelentősebb áru- és/vagy szolgáltatásforgalmat, részben külföld felé lebonyolító vállalkozások jelenlétével jellemezhető településekre is (az előzőeken túl Ercsi, Baracska, Ráckeresztúr és Vál, illetve ebből a szempontból szintén kiemelendő a térséghez kötődő Bicske is; 16-19. ábra).

16. ábra Társasági adóalap 1000 lakosra Fejér megyében (Ft), 2010

Forrás: NAV adatok alapján VÁTI T-MER

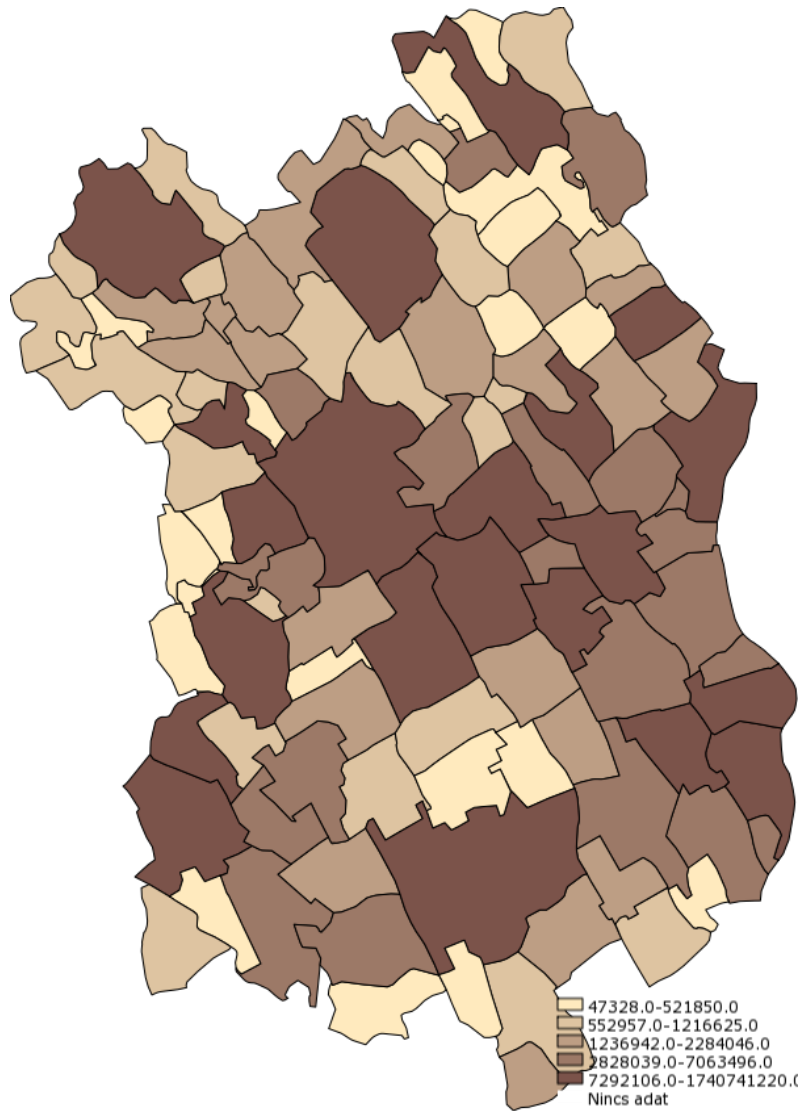
17. ábra Egy vállalkozásra jutó bérköltség Fejér megyében (Ft), 2010

Forrás: NAV adatok alapján VÁTI T-MER

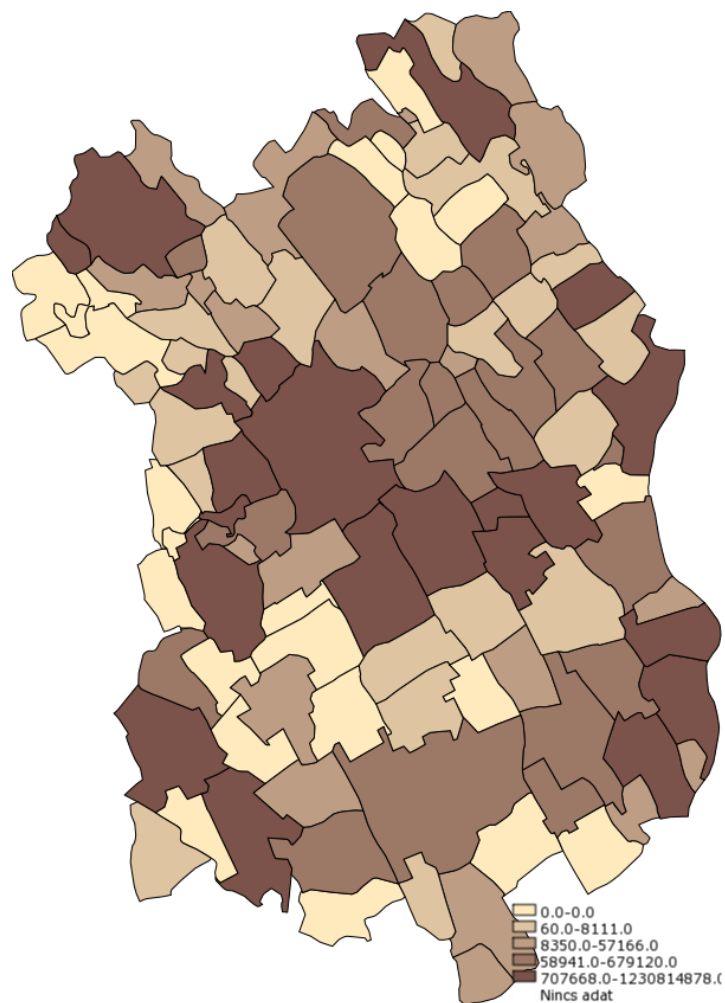

18. ábra Gazdasági szervezetek értékesítésének nettó árbevétele Fejér megyében (Ft), 2010

Forrás: NAV adatok alapján VÁTI T-MER

19. ábra Az export értékesítés nettó árbevétele Fejér megyében (Ft), 2010

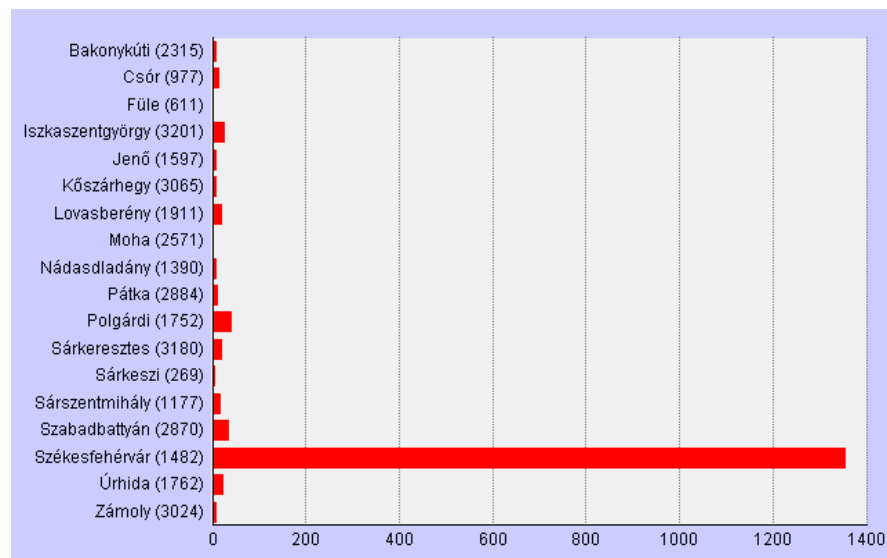
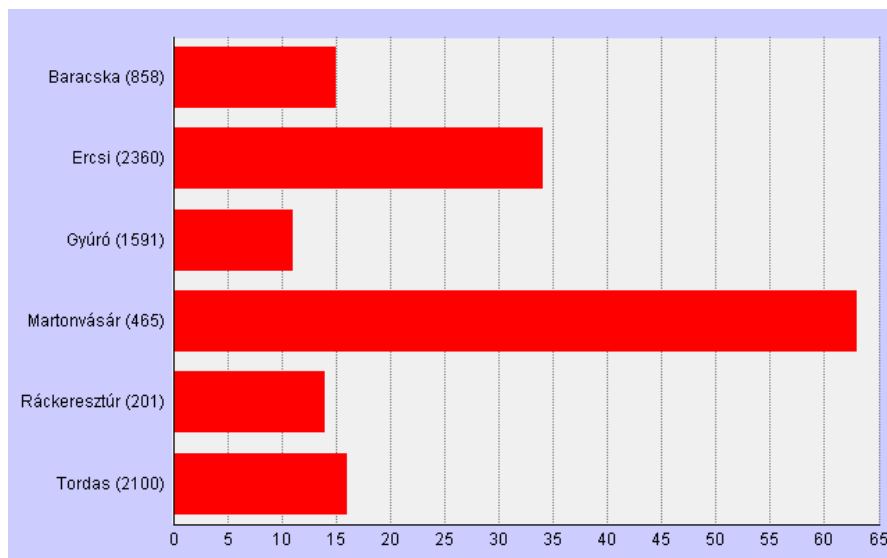
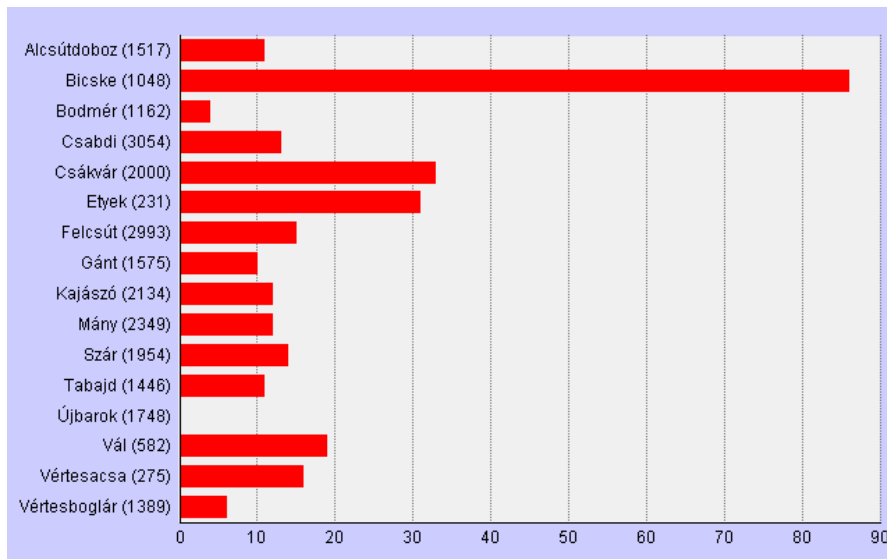

Forrás: NAV adatok alapján VÁTI T-MER

2.1.5. A támogatások szerepe a gazdaság fejlődésében

A pályázati támogatások, fejlesztési, beruházási projektek száma és lakosságárányos nagysága szintén olyan mutatók, amelyek jól tükrözik a Völgy Vidék térségi települések és azok lakói, szervezetei vállalkozási kedvét, fejlesztési aktivitását, valamint közvetett módon utalnak a gazdaság fejlettségére-fejlődésére, szerkezeti tényezőire és átalakulási irányaira, tagoltságára is (pl. szükséges önrész előteremtése, forrásabszorpciós képesség, szakképzettség, pályázati jártasság, ágazati irányultság stb. révén). Mindamelllett, hogy eloszlásukban egyéb olyan tényezők is szerepet kapnak, amelyek jelentős mértékben torzítják a levonható következtetések érvényességét, illetve szélesebb körben jelölik ki a mérlegelendő megalapozó indokokat, tényezőket és azok feltárásának is a szükségét. Függetlenül attól, hogy az ok-okozati összefüggések bizonytalanabbak, részint feltételesek, esetlegesek.

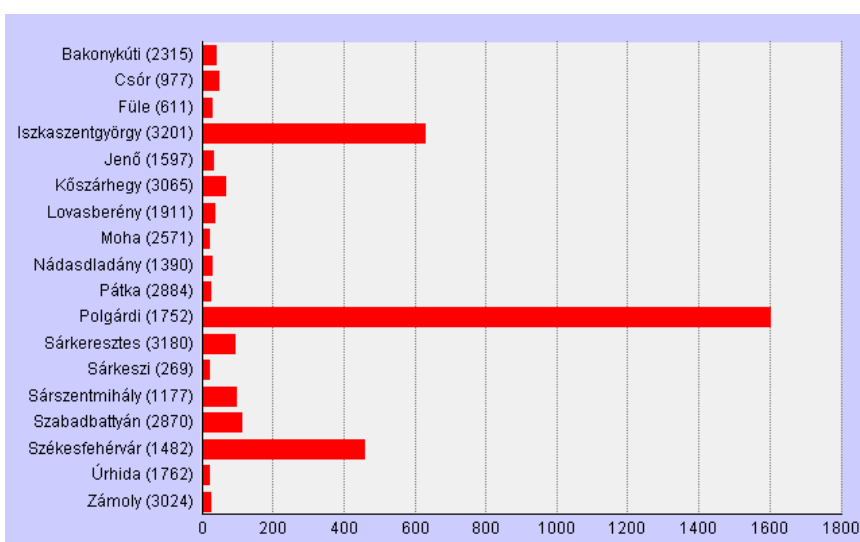
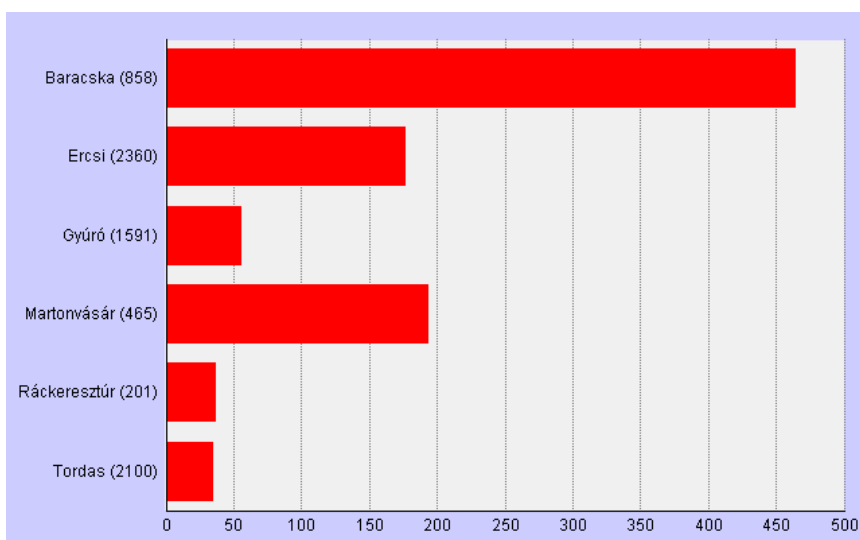
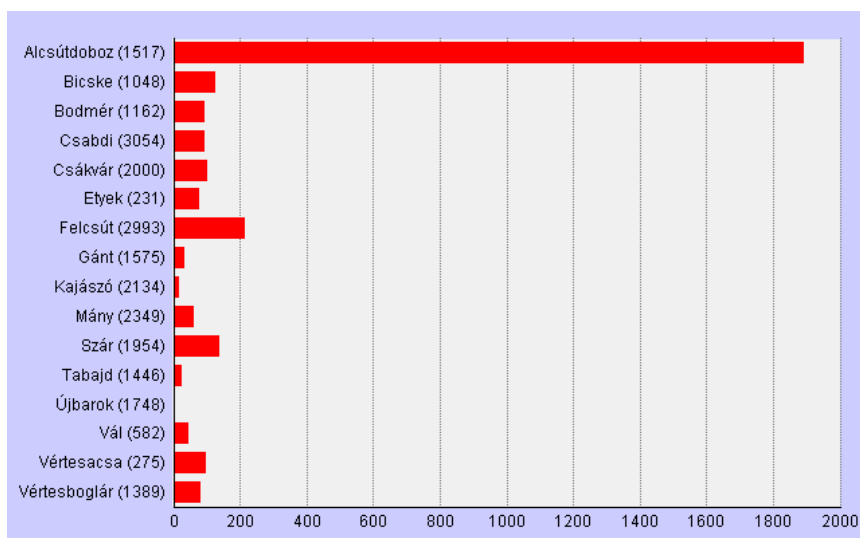
20. ábra Európai Unió és a hazai támogatási projektek száma (Phare, NFT, ÚMFT, hazai decentralizált és céljellelű) a Völgy Vidék térséget érintő 3 kistérség településein, 2002-2010 (db)

Forrás: VÁTI TIR

A Völgy Vidék térség településein 2002-2010 között elnyert európai uniós és hazai pályázati támogatások számának megoszlása (20., 22. ábra) és az elnyert támogatások lakossági aránya (21. ábra) jelentős területi eltéréseket mutat. Értékei csak részben (a projektek száma alapján) vannak összhangban a gazdasági fejlettséget mérő vagy az azokra utaló egyéb mutatók eltéréseivel, főként az ezeknek az utóbbi években bekövetkező változásait, irányváltásait jelzik. A támogatási rendszerek, így az utóbbi évek fejlesztési politikájának egyértelmű nyertesei között van Alcsútdoboz, Baracska, Martonvásár, Felcsút, Etyek és Ercsi.

21. ábra Európai Unió és hazai támogatások egy főre jutó értéke (Phare, NFT, ÚMFT, hazai decentralizált és céljellegű) a Völgy Vidék térséget érintő 3 kistérség településein, 2002-2010 (eFt)

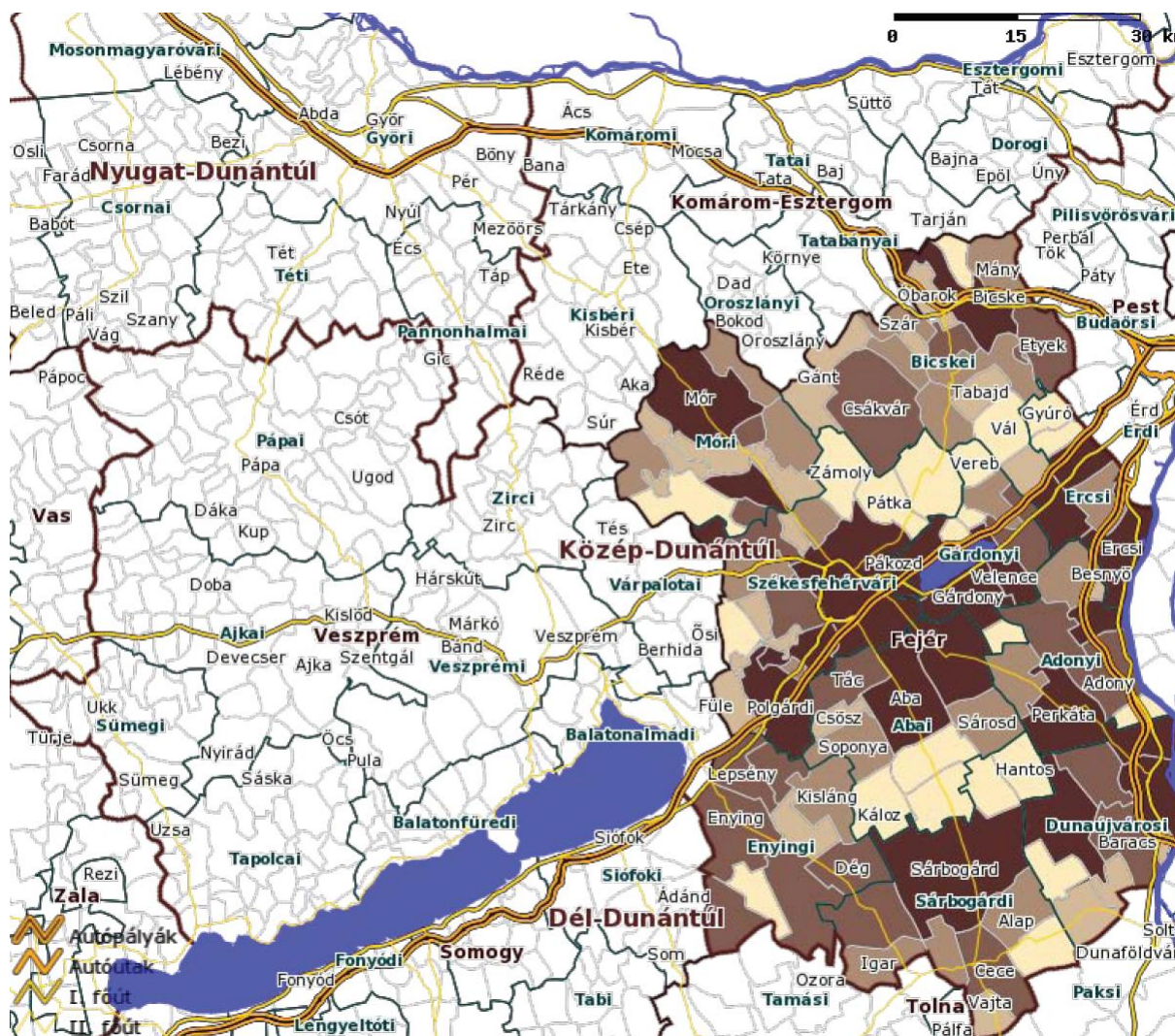

Forrás: VÁTI TIR

Az eredmények – részletesebb időbeli és lakosságarányos bontásban – egyúttal az ország EU-csatlakozása óta a politikai kurzusokban bekövetkező változásokra is némileg rávilágítanak, **felhívják a figyelmet a fejlesztési források elosztásában rejlő mindenkori aktuális politikai megfontolásokra, illetve az egyedi helyzetekből adódó, a speciális adottságokra épülő fejlesztési szükségletekre**, megoldásokra, indoklásokra. A 2002 óta elnyert legjelentősebb nagyságrendű támogatások cél szerinti összetétele egyes települések, településcsoportok esetében például a fizikai és társadalmi alpinfrastruktúra színvonalának szükségzerű emelését, mások esetében pedig az agrárium és a – részben ahhoz kapcsolódó – K+F+I jelentős helyi szerepét emelik ki. Kiemelendő pl. a KÖZOP-ból mintegy 119 Mrd Ft-al támogatott – Martonvásárhoz rendelt – vasúthálózat-fejlesztés (Bp.-Boba vasútvonal rekonstrukció I. ütem), a 2,7 ill. 1,1 Mrd Ft címzett támogatással (CCT és VIZC) megvalósuló csatorna-beruházás a Váli-völgy településein ill. a Baracska-Kajászó-Vál szennyvíz-elvezetését és -tisztítását felölelő projekt (Alcsútdobozhoz és Baracskához rendelve). A közel 1 Mrd Ft-al a TIOP-ból támogatott ercsi járóbeteg-szakellátó központ kialakítása (egészségügyi és szociális céllal Bicske 375, Martonvásár 143, Vál 60, Etyek 50 mFt KDOP támogatásban részesült), vagy a 250 mFt GVOP támogatású szélessávú internethálózat kiépítését célzó projekt a bicskei kistérségben. További jelentős, 30 mFt-ot meghaladó hazai és uniós támogatású fizikai és társadalmi infrastrukturális fejlesztések zajlottak le az elmúlt években Ercsiben (partfalvédelem, óvoda-felújítás, oktatásfejlesztés), Bicskén, Mányban, Csabdin, Baracskán és Vértesacsán (úthálózat-fejlesztés), továbbá Felcsúton (környezeti kármentesítés). E fejlesztések szüksége megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor időzítésük egyedi és eltérő fejlesztéspolitikai stratégiákat követ, de azokhoz illeszkednek, és koncepcionálisan nem tévesztik szem elől a térségi, helyi érdekeket.

22. ábra Egyéb elnyert hazai (minisztériumi, fejezeti kezelésű, civil) támogatások eloszlásának (összesen mintegy 244 Mrd Ft) területi különbségei Fejér megyében, 2002-2009 (Ft)

Forrás: MEH, VÁTI TIR

Az elmúlt évek célzottabb gazdaságfejlesztési támogatásai közül a legjelentősebb tíz nagyságrendje is csak közelíti a fenti infrastrukturális beruházásokét (70-120 mFt), a nagyobbak 50-60 mFt támogatási érték között mozognak. A jelentősebb gazdaságfejlesztési beruházások közé tartoznak a felcsúti, martonvásári és ercsi ipari telephelyfejlesztések, ill. a baracscai, etyeki, felcsúti és martonvásári főként agrár, de egyéb jellegű K+F+I fejlesztések is (pl. Air Control, Femol '97, Bázismag, Prebázis, Viszló Transz, Vivber, Spirits-68, Mányi Gabinaszárító, Dombos 95, Felsőörs Fruct, Emapot Team, Magyarmet, Baracscai Új Élet Mg.-i Kft., Bicskei Mg.-i Zrt., Herceghalmi Kísérleti Gazdaság, Szár-Com, Sauerbacher cégek, ill., Tóth G. és az MTA ATK MGI által elnyert támogatások).

2.3. Összegzés, javaslatok

A vállalkozói környezet rugalmasabbá tétele, a feldolgozottság növelése, a termelés és az értékesítés összehangolása, a befektetés-ösztönzés és a több lábra állás lehetőségeinek megteremtése, javítása jelentős előrelépés lenne a térség gazdasága számára, fejlődése szempontjából. Foglalkoztatás tekintetében az **elsődleges fejlesztési cél a helyben történő munkahelyteremtés, a térség adottságaira épülő foglalkoztatási lehetőségek feltárása és bővítése a mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésével.** A foglalkoztatási szerkezetátalakítás hosszabb távon a **szakképzettség kiterjesztésére** kell, hogy épüljön. A jövőbeni fejlődés további záloga a helyi mikro- és kisvállalkozások oly módon történő erősítése, hogy képesek legyenek nagyobb létszámú foglalkoztatóvá előlépni. Ezért **a vállalkozói támogatások homlokterébe a szakmai továbbképzést, a helyi piacélnkítést és a beruházás-ösztönzést kell emelni.** Cél kell, hogy legyen **a mezőgazdasághoz kötődő,** de nagyobb arányban nem közvetlenül a mezőgazdaságból származó bevétellel rendelkező **vállalkozások megerősítése** – elsődlegesen a gazdaságon kívül végzett tevékenységük támogatásával és diverzifikálásával – és a helyben történő foglalkoztatás általuk történő növelése. Részvételükkel elérhető a térség helyi piacainak kialakítása és ellátása mellett a térségen kívüli értékesítés növelése, és az egyedi helyi termékek arányának emelése. **A szolgáltatások közül az idegenforgalomhoz és a helyi értékekhez köthető foglalkoztatók kell, hogy előnyt élvezzenek** (pl. vendéglátás, szállásadás), főként, ha az önkormányzatok, a civilek és a vállalkozók közötti együttműködést érvényre lehet juttatni egy a jelenleginél sokkal jobban **összehangolt turisztikai programtervezés** terén. Ezzel a Völgy Vidékre jellemző természeti és kulturális értékekre épülő turizmus és a kulturális ipar támogatása valósulhat meg, mint fontos vidékfejlesztési cél.

III. Az élelmiszergazdaság jelentősége a Völgy Vidéken

3.1. A mezőgazdaság és élelmiszertermelés fejlődésének főbb vonásai

A Völgy Vidék térség agráriumának jellegét – mint minden más térségét – az egyes termelési ágak aránya, a termelés szerkezete és annak az eredményessége, tehát a gazdálkodás színvonala határozza meg. Ezt legnagyobb részben a természetföldrajzi (termőhelyi) adottságok (főként a növénytermesztés estében) és a társadalmi-gazdasági tényezők befolyásolják (pl. népsűrűség, fogyasztópiac, termelési hagyományok, feldolgozóipar, stb.). Az előbbieken terén országos összevetésben nem a legkedvezőbb a Völgy Vidék helyzete (dombos tagolt és alluviális tájalemekek), az utóbbiak kapcsán azonban számos olyan pozitív tényezőt lehet számba venni (pl. Budapest közelsége, agrárkutató-bázis, komoly termelési hagyományok, kiváló logisztikai lehetőségek), amelyek – megfelelő kihasználás mellett – jelentős mértékben javíthatják a gazdálkodás eredményességét. A rendszerváltozást megelőző évtizedekben – a fenti tényezők meghatározottsága mentén – a térségben egy közepes termelési színvonalú, jellemzően búza-kukorica szántóföldi kultúra koncentráció alakult ki, amit az Etyek-Budai történelmi borvidék és néhány kisebb gyümölcsstermő (városellátó) körzet, ill. kertkultúra színesített. **A gabonatermelés mellett az állattenyésztés terén a hús- és tejtermelés vált jellemzővé, amelyek ma is jelentős szerepet töltenek be a térség gazdaságában.** Amit tovább erősít, hogy – a leépülés ellenére (ld. ercsi cukorgyár, mezőgazdasági melléküzemágak) – **jelentősebb élelmiszer feldolgozó kapacitások is jelen vannak a Völgy Vidéken** (pl. kenyérgyárak, tejipar, húsfeldolgozás, tojástermelés, bor- és pezsgőgyártás, stb.), vagy a közvetlen környezetében (pl. malom- és sütőipar vagy vágóhíd Bicskén).

Ez az alaphelyzet érdemben nem változott meg a rendszerváltozással együtt járó társadalmi-gazdasági hatások következtében, bekövetkeztek azonban jelentősebb módosulások. A közelmúlt változásai – főként a privatizáció és a kárpótlás – ugyanis szétbontották az agrártermelés nagyüzemi rendszerét a Völgy Vidéken (is), amelyet a külpiaci fogadókészség romlása és a hazai, illetve a helyi fogyasztás drasztikus csökkenése és átalakulása tetézt. Mindezzel párhuzamosan nem jött létre új és életképes üzemszerkezet és nem alakultak kedvezően a működés feltételei sem, mivel máig hatóan állandósultak a tőke, a támogatások és a technikai infrastruktúra hiányosságai, problémái. Különváltan zajlott le a föld- és az eszközvagyon privatizációja, és a termelőeszközök birtoklása és használata is nagymértékben elvált egymástól. Még ha ez a Völgy Vidéken kevésbé jellemző és látványos is, mint az ország más zónáiban, mivel itt **a földterületek magasabb arányban maradtak**

nagyobb tagokban, parcellákban együtt, részben állami kezelésben, egyúttal szövetkezeti vagy jelentősebb gépesítéssel és erőforrással rendelkező jogi személyiséggel rendelkező agrárvállalkozási művelési keretekben. Erre a földpiaci fejlemények legújabb (2011-2012-es) tendenciái is ráerősítenek (egybefüggő nagyobb területekre szóló hosszú távú állami földbérleti szerződések).

Ugyanakkor a modernizációs folyamatoknak köszönhetően jelentős **korszerűsödés indult meg** a piacok bővülése, az árak emelkedése, a nem mezőgazdasági foglalkozásúak számának növekedése és az agrárium helyi sajátosságaihoz jobban igazodó tőkebevonás mellett, főként az európai uniós csatlakozást követően (ld. pl. etyeki szőlészeti fejlesztések vagy a martonvásári vetőmagokkal ill. a szarvasmarha- és a sertésstenyésztéssel kapcsolatos kiemelkedő szaporítási eredmények). Ez **a termelékenység és a hatékonyság emelkedését hozta** a 2000-es évek végére, 2010-es évek elejére.

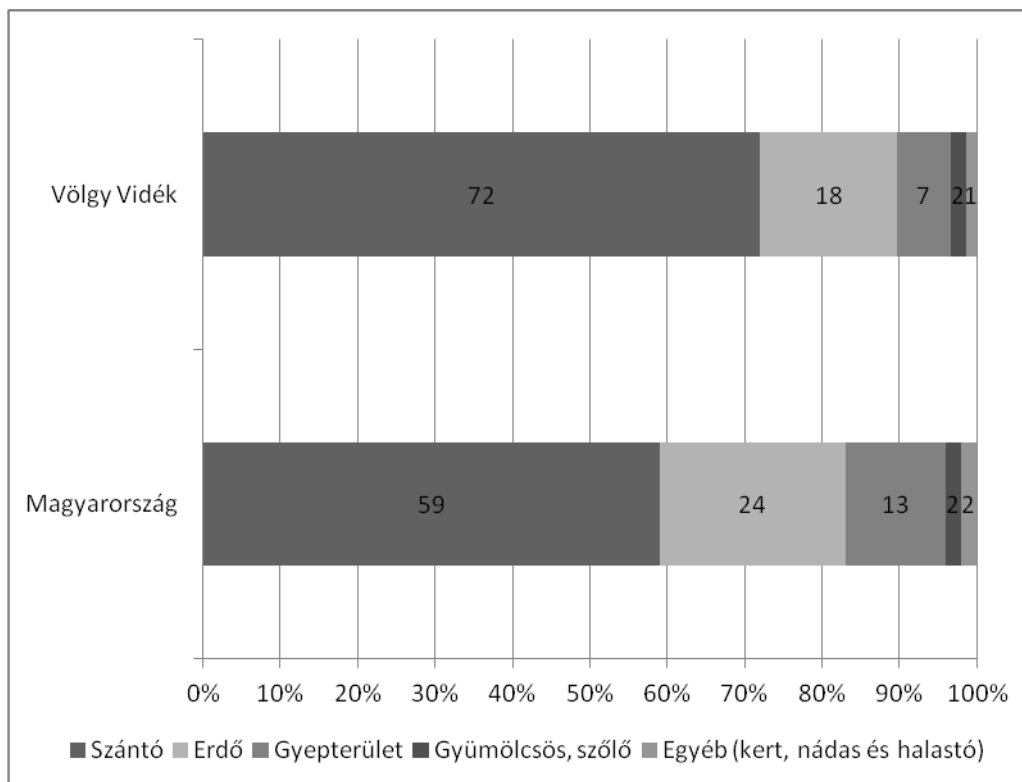
3.2. Agrárszerkezet a Völgy Vidéken

3.2.1. Földhasználat

A Völgy Vidék térség földterületének művelési ágak szerinti megoszlása és tájanként ill. faluhatáronként változó szerkezete hosszabb távú történeti fejlődés eredménye, akárcsak országosan. Főbb vonalaiban az 1800-as évek végén alakult ki, amelyben jelentősebb változások is bekövetkeztek azóta, részben a földosztás, a téjesítés és a kárpótlás gyorsabb átrendeződést előidéző hatásaira, illetve alapvetően a mezőgazdaság szerkezeti átalakulásával és az agrárpiac átrendeződésével párhuzamosan.

Földhasználat terén az elmúlt évtizedek szembetűnő változása a Völgy Vidéken – akárcsak országosan is – a szántó- és gyepterületek jelentős csökkenése, szemben az erdő, a kert, a gyümölcsösök és a művelés alól kivett területek növekedésével. Mindezek mellett is a térségre **a szántóterületek túlsúlya jellemző a földhasználatban, míg más földhasználati módok nem érik el az országos átlagos szinteket** (23. ábra, 6. melléklet).

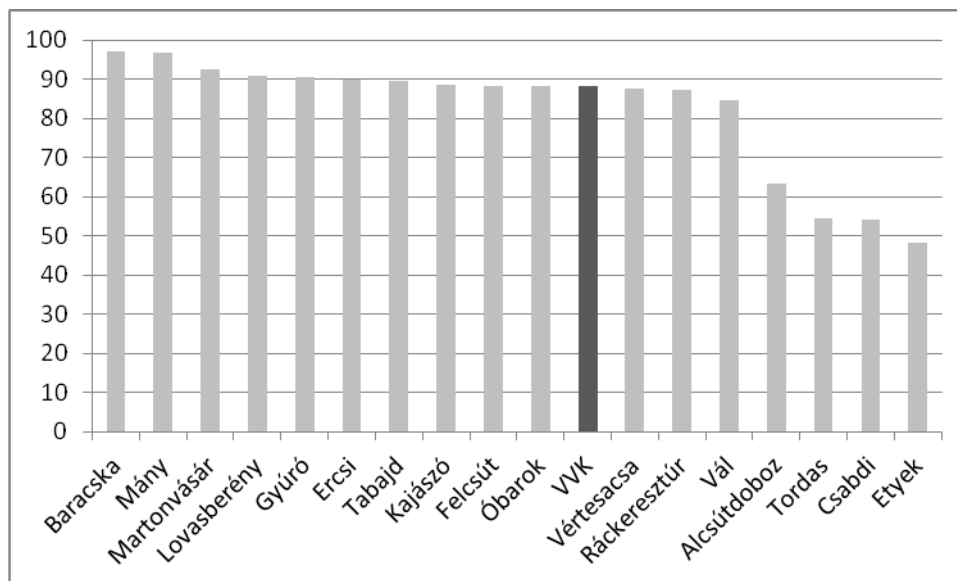
23. ábra A földterület művelési ágak szerint a Völgy Vidéken és országosan, 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A szántóföldi termelés az élelmiszergazdaság bázisát jelenti, kiemelkedő aránya – amely azonban nem haladja meg a termékeny talajú alföldi területeken jellemző arányokat – elsődlegesen a helyi természetföldrajzi, talajtani és éghajlati adottságokból következik (völgytalpi elhelyezkedés vagy enyhén dombos jelleg), amelyek összességében kedvező feltételeket biztosítanak a szántóföldi termelés számára. **A települések közül Baracska, Mány, Martonvásár, Lovasberény és Gyúró mezőgazdasági területeinek teszi ki a legnagyobb részét szántó** (több mint 90%-át), míg ez a művelési ág a legkevésbé Etyeken, Csabdin, Tordason és Alcsútdobozon jellemző (24. ábra, 6. melléklet). Utóbbi településeken a szőlő (Etyek és Alcsútdoboz), a gyümölcs (Tordas), ezek együtt (Vál) vagy a legelőterületek (Csabdi) aránya emelkedik ki (25-26. ábra, 6. melléklet).

24. ábra A szántó aránya a mezőgazdasági területből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010

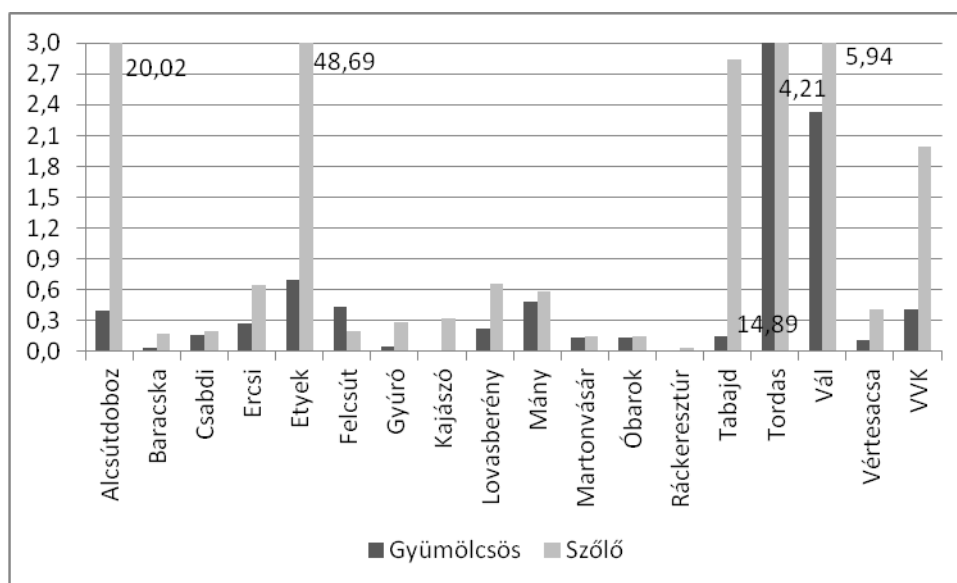
Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A kertek és gyümölcsösök területe az 1960-70-es évektől kezdődően indult növekedésnek, míg a szőlőterületek már a XVIII. századtól kezdődően fejlődésnek indultak, illetve legújabbán az Etyek környéki térség borvidékként történő 1990-es kijelölése, valamint a borvidék 1997-es területi kiterjesztésének hatására. A települések közül **a szőlőterületek aránya Etyek határában csaknem kiteszi a mezőgazdasági területek felét, Alcsútdoboznál** – mint az Etyek-Budai borvidék második legnagyobb Völgy Vidéken fekvő termőterületén – **pedig az egyötödét**. A szőlőtőkék és pincék továbbá Vál, Tordas és Tabajd külterületein találhatók meg jelentősebb számban. A szőlészet a legkevésbé Ráckeresztúr, Baracska, Csabdi Óbarok, Felcsút és Martonvásár (kivéve a Tordással összeérő szőlőhegyi határban, amely azonban döntően Tordas külterületéhez tartozik) környezetében jellemző, annak ellenére, hogy háztáji szőlőből jóféle helyi borokat minden településen készítenek (25. ábra, 6. melléklet).

Nagyobb méretű gyümölcsösök Tordason (alma, barack) és Válban vannak (bodza, alma), de kisebb kertészetekben – részben a szőlők mellett – Etyeken, Mányban, Felcsúton és Alcsútdobozon is megtalálhatók (25. ábra, 6. melléklet). Zöldségkertek főként a gazdaság méretet el nem érő területeken, háztáji művelésben, konyhakertként, illetve üvegház és fóliás termesztésben jellemzők (utóbbi nem önálló művelési ággként, hanem a termőterülethez kötött hasznosításként jelenik meg, mivel üvegház és fólia bármely művelési ágba telepíthető; ugyanakkor a számbavétele is nehézségekbe ütközik, mivel területe a mezőgazdasági összeírásban egyszeresen szerepel, de a hasznosítás valójában többszörös is

lehet). A termőterület kiemelkedő méretben történő üvegházás és fóliás hasznosítása Tordas körzetében jellemző (virágkertészet). Emellett Baracska (sárgadinnye) és Óbarok, illetve az utóbbi időben Tabajd határában is elterjedt (zöldségfélék). Zöldségfélék Mány, Ráckeresztúr, Vértesacska, Alcsútdoboz, Lovasberény és Felcsút jelentősebb összterülettel rendelkező konyhakertjeiből kerülnek nagyobb mennyiségben a helyi piacokra. Baracska körzetében az annamajori gazdaság öntözésfejlesztésének hatására zöldségféléket és növényi gyógyszeralapanyagokat termelnek gyógyszergyárak számára.

25. ábra Gyümölcsösök és szőlőterületek aránya a mg.-i területből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010

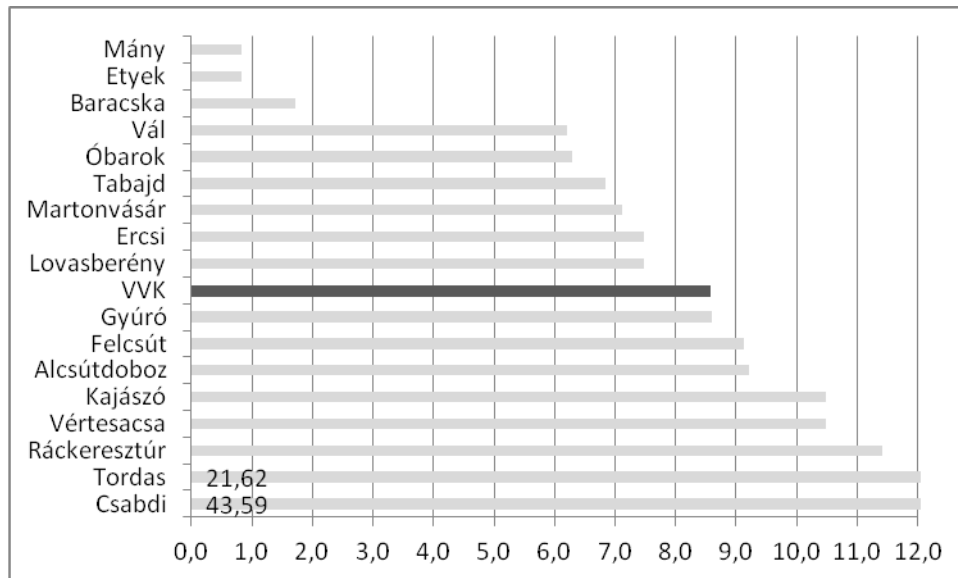

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A rétek és legelők aránya hosszabb távon stagnál, és a térségi gyepgazdálkodást – részben a kedvezőtlen adottságok következtében (időszakos folyóvízi elöntés, belvízveszély, gyenge termőképességű talajok) – nem jellemzi túlzottan magas színvonal. A települések közül Csabdi körzetében a gyepterületek legelőként és rétként történő művelése is elterjedt, míg Tordas mellett inkább az állatok legeltetésével történő, legelő hasznosítás jellemző. Emellett a Ráckeresztúr, Vértesacska és Kajászó környékén gazdálkodók jelentősebb gyepgazdálkodása emelhető ki főként kaszálóként történő hasznosítással (rét), míg Mány, Etyek és Baracska körzetében – a szántó ill. a szőlő mellett – a mezőgazdasági területek e művelési formái nem elterjedtek. Az itteni értékesebb földterületeken az intenzívebb és jövedelmezőbb más hasznosításokkal szemben nem igazán tudnak helyet kapni (26. ábra, 6. melléklet). A gyengébb termőképességű földeken ugyanakkor továbbra is az várható hosszabb távon (mint ahogy ez a tendencia már évek óta tart), hogy visszaszorul róluk a szántóföldi

művelés, s ezeket a területeket erdősítik, illetve rét- és legelőgazdálkodást folytatnak rajtuk, várhatóan a mainál gondosabb módszerekkel.

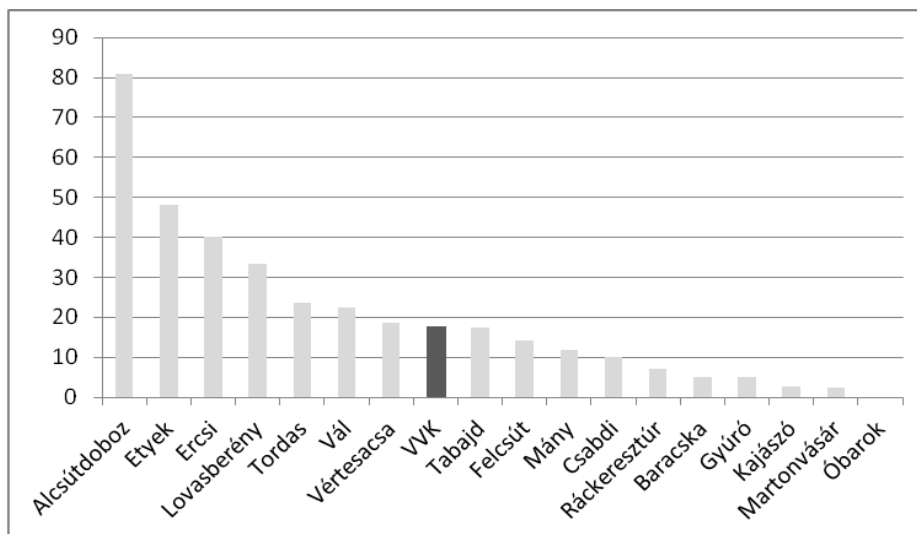
26. ábra A gyepterületek aránya a mezőgazdasági területből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

Az erdők aránya a völgy Vidéken jelentősen elmarad az országos átlagtól, főként a Vértes, a Gerecse és a Velencei-hegység hegylábi térszíneit borítják kiemelkedő arányban. **Jelentősebb területű összefüggő erdőségek elsősorban Lovasberény, Alcsútdoboz, Vál és Etyek határában találhatóak,** de a településhatár termőterületének nagysága függvényében (fajlagosan) Ercsiben és Tordason is számottevő az arányuk. A legkevésbé Martonvásár, Kajászó, Gyúró, Baracska és Ráckeresztúr határa erdősült be a különböző egyéb típusú mezőgazdasági művelési ágak elterjedése következtében (27. ábra, 6. melléklet).

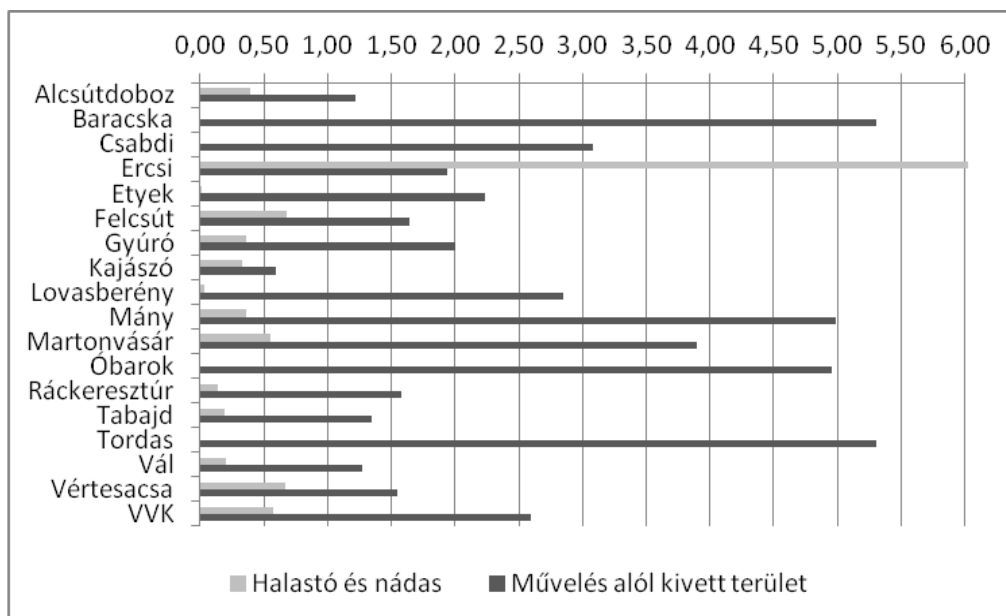
27. ábra Az erdőterületek aránya a termőterületből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

Jelentősebb halállománnyal rendelkező vízfelületek (halastavak) és nádasok kiemelkedő mértékben Ercsi környezetében vannak a Duna parttal párhuzamosan, a horgászok és természetközeli vízi emberek (és állatok) legnagyobb örömére. Emellett Felcsút, Vértesacsa és Martonvásár termőterületbe tartozó jelentékenyebb vízfelületei emelhetők ki. A művelés alól kivett területek aránya Baracska, Tordas, Martonvásár, illetve Mány, Óbarok és Csabdi körzetében a legmagasabb (közlekedési és ipari hasznosítású illetve bányaterületek, 28. ábra, 6. melléklet).

28. ábra A halastavak és nádasok, valamint a művelés alól kivett területek aránya a termőterületből a Völgy Vidéken és településein (%), 2010

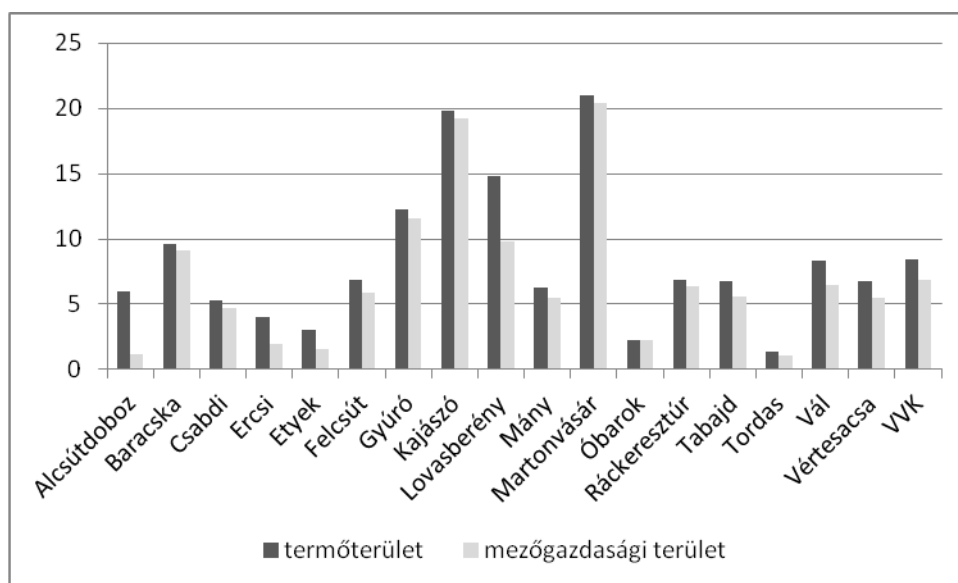

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

3.2.2. Tulajdoni és termelési szerkezet, üzemtípusok

A Völgy Vidék 17 településén a közigazgatás határos terület mintegy 65%-a van használatban, és az egyes települések gazdaságai által használat földek mintegy 30%-a van egy másik településen. A mintegy 39.322 hektár összes használt területen nagyjából 4550 gazdaság osztozik, illetve működik (*ld. továbbá 2.2 fejezet*). A legtöbb gazdaság Etyeken, Mányban és Vértesacsán található (380-400 db/település), míg Tabajdon, Kajászón, Felcsúton és Tordason mindössze ezek fele a jellemző érték (160-190 db/település). Mindez utal a településhatárok parcella-szerkezetére és ezzel összefüggésben a gazdaságok nagyságára is (elaprózott, sok tagból álló szerkezet vagy nagyobb léptékű, kevesebb tagban és akár tulajdonban vagy haszonbérletben lévő állomány). **Termőterület arányosan a legnagyobb gazdaságok Martonvásáron, Kajászón, Lovasberényben és Gyúróon találhatók (> 12 ha), míg a legkisebbek Tordason, Óbarkon és Etyeken (< 3 ha).** Az átlagos települési gazdaságnagyságot a mezőgazdasági területre vetítve ugyanakkor egyes településeken némileg megváltozik a kép (pl. Alcsútdoboz, Ercsi, Lovasberény vagy Etyek), mivel kikerülnek a számbavételből a nagyobb tagokban és a kevesebb használó használatában lévő erdők és vízfelületek. Az átlagos gazdaság-nagyság 8,4 hektár a termőterületet és 6,9 hektár a mezőgazdasági területet nézve a Völgy Vidéken (*29. ábra, 6. melléklet*). A legnagyobb gazdálkodók – egyes klasszikus felépítésű mezőgazdasági nagyüzemek, amelyekből 6-8 van a térségben – akár több mint 2500 hektáron is gazdálkodnak.

29. ábra Egy gazdaságra jutó mg.-i és termőterület a Völgy Vidéken és annak településein (ha), 2010

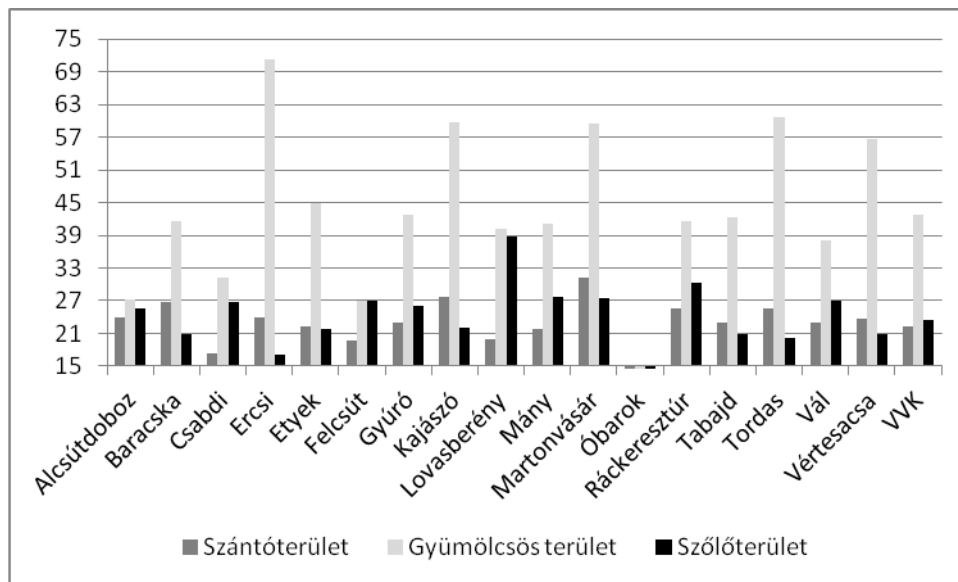

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A gazdaságok nagysága ugyanakkor erősen összefügg az adott földterületen megtermelt növények piaci értékével, azaz a termőterület-nagyság nem választható el a föld termőképességétől. Az előző két tényezőt jól ötvözi az aranykorona, mint az a fölminősítési értékszám, amely az egységnyi területű föld tiszta jövedelmének, vagyis a termőképességének a mutatója. Az aranykorona kifejezi a földek közötti minőségi különbségeket, mivel a különböző művelési ágakhoz tartozó és a különböző minőségű földek hozadéka, illetve tiszta jövedelme eltérő. **Magyarországon 1 hektár átlagos aranykorona értéke 19, ehhez mérten a Völgy Vidéken 1 hektár szántó átlagos aranykorona értéke 22,3, 1 ha szőlőterületé 23,5, míg 1 ha gyümölcsösé 42,7.**

30. ábra Szántó-, szőlő- és gyümölcsös területek átlagos aranykorona értéke a Völgy Vidéken és annak településein (AK), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A 30. ábra a Völgy Vidék térségre jellemző átlagos aranykorona értékektől való települési eltéréseket mutatja, és jól látszik, hogy **a legjobb szántóterületek Martonvásár, Kajászó, Baracska, Tordas és Ráckeresztúr körzetében vannak**, míg a legkevésbé termőképesek Csabdi, Felcsút Lovasberény és Etyek közelében. **A legjobban értékelt szőlőterületek** – Etyeket megelőzve – **Lovasberény, Ráckeresztúr, Mány, Martonvásár, Felcsút és Csabdi**, míg **a legjobban termő és értékesíthető gyümölcsösök Ercsi, Tordas, Martonvásár, Kajászó és Vértesacska környékén**. A leginkább alulértékelt szőlőterületek Ercsiben, Tordason, Baracsán, Tabajdon és Vértesacsán találhatóak, míg a gyümölcsösök vonatkozásában ugyanez Alcsútdoboz, Felcsút és Csabdi körzetében jellemző. Természetesen

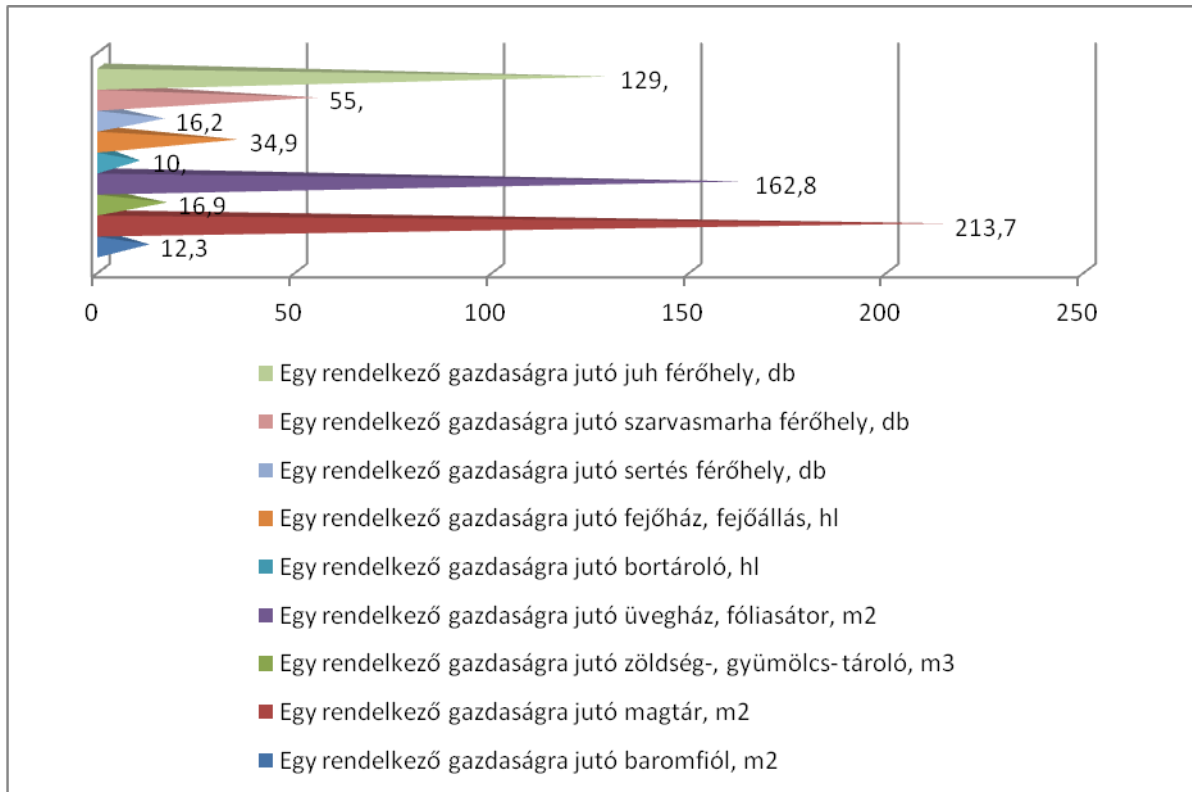
mindezt számos helyi termelési, mikroklimatikus, piaci, stb. tényező befolyásolja, ezért az egyes parcellák valós értékei az itt megjelölt átlagoktól akár jelentős mértékben is eltérhetnek (22. ábra, 6. melléklet).

A mezőgazdaság termelési szerkezete a Völgy Vidéken az igények változásának megfelelően alakult át az idők folyamán. A növénytermesztés aránya az elmúlt évtizedekben számottevően csökkent termelési értékét tekintve (30% alá, kevesebb, mint a felére), az állattenyésztés pedig növekedett, akárcsak az alaptevékenységen kívüli termelésé (tsz-melléküzemek), amely az 1980-as évek végén meghaladta az egynegyed részt. Utóbbi aztán a rendszerváltást követően különvált a gazdaságok tevékenységétől, a(z élelmiszer)feldolgozóipar részeként, ugyanakkor a térség munkahelyteremtése szempontjából mindvégig meghatározó volt, és leépülése jelentősen hozzájárult a munkanélküliség megnövekedéséhez az 1990-es évek elejétől kezdve. **Az agrárszerkezetben termelési értékben ma is az állattenyésztés** – azon belül is a szarvasmarha- és a sertéstartás – **szerepe a meghatározó a Völgy Vidéken** (3/4 részben), legnagyobbbrészt a növénytermesztés is ennek van alárendelve (takarmányozási célú növények termesztése).

3.2.3. A termelés technikai háttere, piacok

A mezőgazdasági termelés technikai hátterére folytonos változás és fejlődés, a technikai színvonal emelkedése jellemző, melynek hatására az élelmiszergazdaság egyre termelékenyebb lett a Völgy Vidéken. Mindezt a gépesítés látványos fejlődése, a műtrágya- és a növényvédő szerek felhasználásának növekedése, majd a tápanyag utánpótlás egyéb módszereinek, az öntözésnek és a talajjavításnak a fokozódó elterjedése jelzi. Az eszközigényesség az országos arányokhoz képest is jelentősen megnövekedett mind az álló, mind a forgóeszközöket tekintve, mivel a térségében olyan ágazatok jellemzőek, melyeknek magasabb az eszközigénye (pl. szarvasmarha-tenyésztés vagy élő ültetvények). A térség mezőgazdaságában kiemelkedően magas arányt képviselnek az ingatlanok (épületek, építmények, ültetvények), annak ellenére, hogy az utóbbi időben emelkedett a gépek és járművek aránya az értékleltáron belül (21-32. ábra).

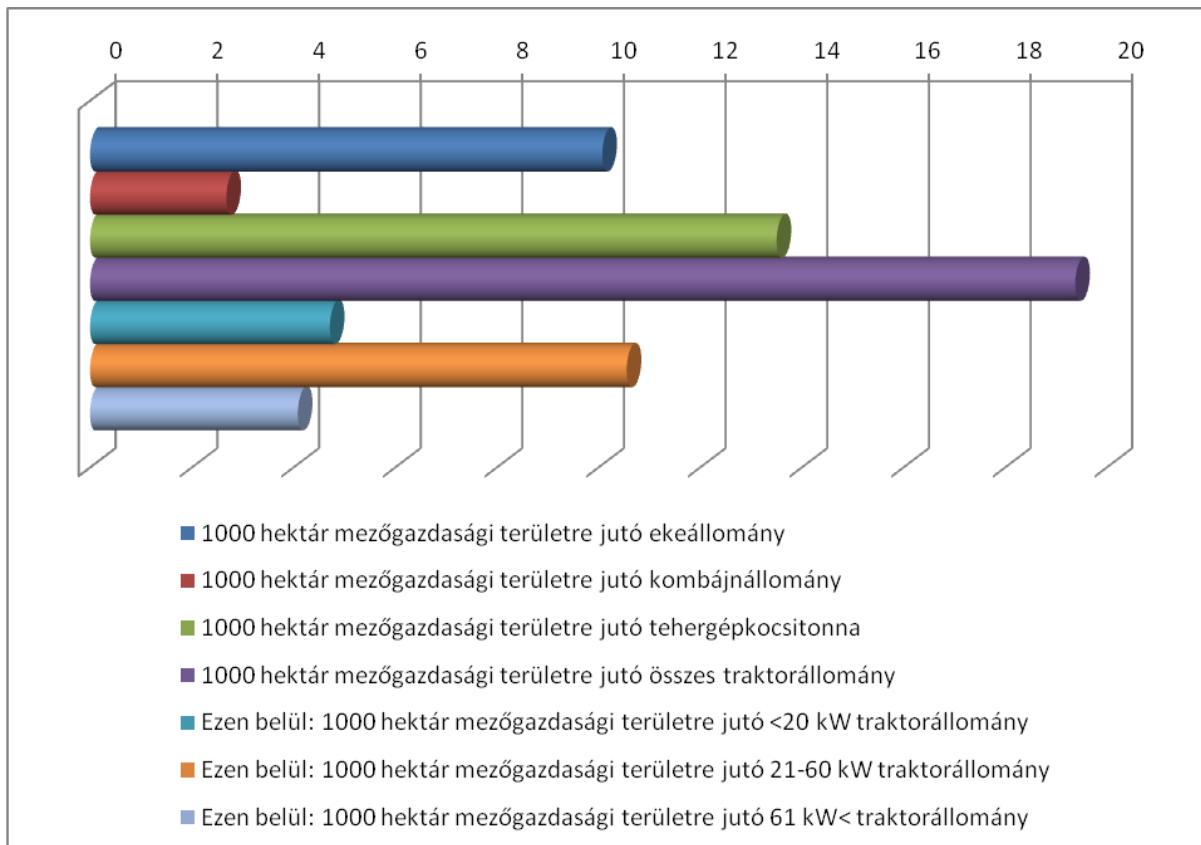
31. ábra A mezőgazdaság épületkapacitásának jellemzői a Völgy Vidéken, 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

Ma már a gépi vonóerő és a géppel végzett munka szinte kizárólagos, kivéve egyes nagyobb élőmunka-igényű ágazatokat (pl. gyümölcs- és szőlőtermesztés), munkafolyamatokat (pl. szüretelés) és gazdaságtípusokat (pl. kisparaszti gazdaság, háztáji termelés). A gépesítés terén rendkívül megnőtt az Európai Uniós támogatások szerepe az utóbbi években, mely során egyre komplexebb gépesítés zajlik, azaz sokkal inkább azt célozzák meg a gazdálkodók, hogy egy-egy adott termék vagy ágazat termelésének minden fázisát géppel végezzék. A vonóerő kapacitás több mint felét jelentik a traktorok, közel 1/3-át a tehergépkocsik adják és kevesebb, mint 1/5-ét az arató, cséplő- és egyéb speciális gépek (32. ábra).

32. ábra A mezőgazdaság gépesítettségének jellemzői a Völgy Vidéken (db/ha, t/gk. t/ha), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A piacok tekintetében, a gabona- és húsvertikumon nyugvó térségi szerkezetnek, keresleti szempontból a külső tényezői a meghatározók mind a mai napig, amelyek a termelékenységet is nagyban befolyásolják. A külső mellett a belső tényezőkben egyaránt mélyreható változások zajlottak le az elmúlt években. **A termelést a korábbi piacok elvesztése, a belső kereslet visszaesése és az új piacokra való betörés nehézségei nagymértékben korlátozzák, amit az új európai – protekcionista – agrártámogatási rendszer egyes előnyös elemei sem pótolnak.** Ezek együttes hatására a térségben a legtöbb agrár-ágazatban vagy a már gyorsan lezajlott vagy a lassú leépülés, illetve a stagnálás a jellemző, és ezekkel szemben sokkal kisebb a siker-ágazatok jelenléte. Az Európai Unióban is túltermelő ágazatok további lassú visszaszorulása várható (elsősorban kenyérgabona- és takarmánytermelés, ipari növények, tej- és húszágazat), míg egyes – jelenleg kisebb jelentőségű, de komoly fejlődési potenciállal és felvevő piaccal rendelkező – területeken jelentős fejlődés prognosztizálható (pl. szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés, biogazdálkodás, erdő- és vadgazdálkodás, méhészet, festő- és gyógynövénytermesztés, stb.).

3.3. Növénytermesztés és feldolgozás

3.3.1. Kalászosok termelése, malom- és sütőipar

A Völgy Vidék térség fő kenyérgabona növénye a búza, rozst csak elenyésző – évtizedek óta csökkenő vagy stagnáló – mértékben vetnek a gazdálkodók a gazdaságokban annak ellenére, hogy kedvező élettani hatásai miatt táplálkozási szerepe növekszik. A búza termésmennyisége a vetésterülete folyamatos csökkenés ellenére emelkedett a nagy hozamú – szemben a magas sikértartalmú –, intenzív fajták elterjedésének hatására. **A térségben kedvező a kitűnő minőségű malmi búza aránya a kommersz búzával szemben**, így megfelelő termés és gabonaárak esetén jelentős bevételek érhetők el. A termés mintegy fele a felvásárlások után külföldi exportra kerül, azon kívüli részét pedig a malomipar dolgozza fel, amely a lakosság ellátásához szükséges lisztet állítja elő, de az állattenyésztés számára is fontos takarmánybázist jelent. A térségben a legközelebbi – a 2010-ben Európai Unió forrásból teljes körűen felújított és korszerűsített – malom Bicskén működik a tatabányai székhelyű Sikér Kft. telephelyeként. **A bicskei üzem az egyik legkorszerűbb hazai búzaörlő malomnak számít**, és egyben az egyik legjelentősebb kisegységű kiszerelt lisztgyártó kapacitással rendelkezik.

A malomipar a lisztgyártás mellett kiterjed az egyéb emberi fogyasztásra kerülő termékek (pl. rizs-, borsó-, árpahántolók, kukorica-örlés, zabpehely- és 'egyéb' pehely-és korpa-készítés) és a keveréktakarmányok előállítására is, melyek üzemei – a bicskein kívül, ahol takarmány-örlemények is készülnek – kevéssé találhatók meg a térségben, bár az utóbbival – főként saját felhasználásra – foglalkoznak a kisebb-nagyobb térségi agrárvállalkozások (pl. a baromfiágazatban a Pák-To Kft. Felcsút-Szúnyogpusztán).

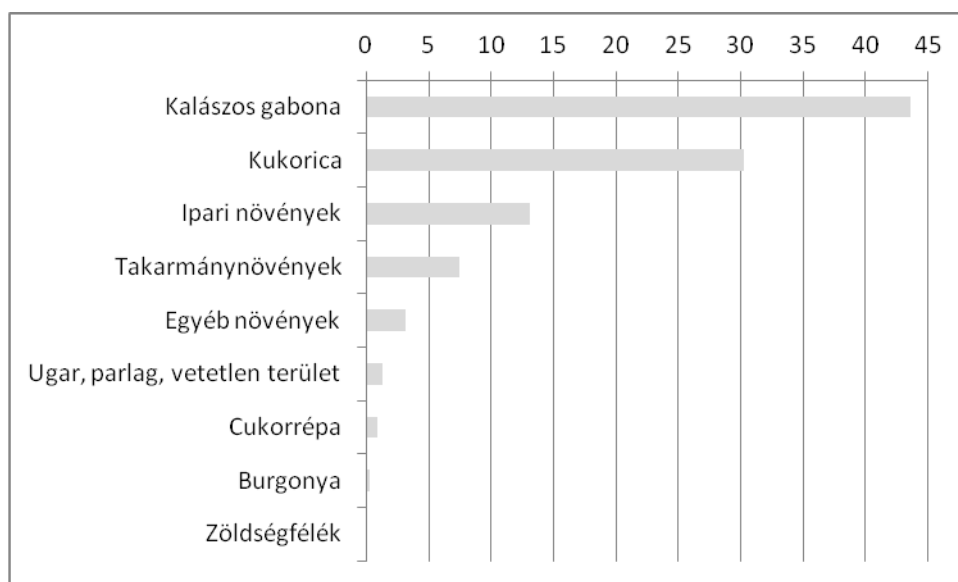
A malomipari termékekre épülő sütő- és tésztaipar hosszú múltra tekint vissza, de ipari méretekben csak az utóbbi évtizedekben jelent meg. Kötődése a fogyasztópiachoz erőteljes, ezért eloszlása viszonylag egyenletes, így üzemei jelen vannak a Völgy Vidéken is. **Sütőipari termékeket** (kenyeret és pékárut) **készítenek Ercsiben, Vértesacsán, Baracskán, Mányott, Martonvásáron és Lovasberényben** (továbbá Bicskén). A baracskai büntetés-végrehajtási intézet 2012-ben átadott új péküzeme (a meglévő baracskai üzemen túl) főként a rabok ellátását szolgálja az ország különböző börtöneiben. Országos jelentőségű tésztagyár a Völgy Vidék térségtől nem messzi Gyermelyen található.

Az ország vetésterületén megtermelt gabonanövények és egyéb kalászosok, valamint a kukorica és a szója vetőmagjai nagyjából Martonvásárról származnak

(Elitemag Kft., Bázismag Kft., Prebázis Kft., Agrogén Kft., kísérleti gazdaság). A részben szintén martonvásári kezdeményezésű Pannon Búza Programban együttműködő szervezetek a lehető legjobb minőség elérése érdekében működtetik a Pannon Búza Minőség tanúsító védjegyet, melynek működési szabályzata tartalmazza a bekapcsolódni szándékozó gazdálkodók számára a minőségi, termesztéstechnológiai és a nyomon-követhetőségi követelményeket³.

Az egyéb kalászosok közül az árpa vetésterülete emelhető még ki, amely sörkészítési és elsősorban takarmányozási célokat szolgál, a zab és a tritikálé a takarmányozásban kap szerepet, míg más gabonafélék (pl. cirok, fénymag, hajdina, indián rizs) nagyobb léptékben nem jellemzők (33. ábra).

33. ábra Szántóföldi vetésszerkezet a vetésterület arányában a Völgy Vidéken (%), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

3.3.2. Ipari növények és feldolgozásuk

Az ipari növények az élelmiszer-, a textil- és a gyógyszeripar számára szolgáltatják a nyersanyagot, együttesen a Völgy Vidék szántóterületének mintegy 13%-át elfoglalva (33. ábra). Közülük legjelentősebb – mennyiségben legalábbis – sokáig a **cukorrépa** volt, de a hazai cukorgyártás teljes leépülésével (a 12 hazai cukorgyárból az egyetlen kaposvári maradt meg mára) **termőterülete erősen megcsappant**, elsősorban is Ercsi körzetében (cukorgyára 1997-ben zárt be). A közeli szabadegyházi izocukorgyár (Hungrana Kft.) 100%-ban

³ Lásd: www.pannonbuza.hu

kukoricából állítja elő termékeit (keményítők, szőlőcukor, izocukor, alkohol, takarmány), amely ugyanakkor jelentős kukorica-beszállítókkal rendelkezik a térségből.

Az olajat adó növények közül legnagyobb területen **a napraforgót** termesztik a Völgy Vidéken is, akárcsak az országban másutt. Magas hőigénye miatt a napsütéses tájakon, homokos talajokon terem jól, de a kedvező értékesítési lehetőségek hatására az egész térségben elterjedt, és a klasszikus alföldi termőhelyekkel szemben a Mezőföldön és a Váli-völgyben kedvezőbb termésátlagok jellemzik. **Vetésterületének kiterjedése alapján** a búza és a kukorica után **a 3. helyen áll** a sorrendben, a Völgy Vidék területének mintegy 10%-án termesztik. **Az egyéb olajos növények (olajlen, ricinus) vetésterülete nem számottevő**, évről évre jelentősen változó nagyságrendű piaci viszonyok függvényében, **közülük a repcéé említésre méltó**, amely nagyobb részét németországi exportra kerül. A kapcsolódó feldolgozó növényolajgyártás ágazat az egészséges táplálkozás térhódításával, az életszínvonal javulásával indult fejlődésnek, a legutóbbi időkben pedig a bio-üzemanyagok terjedése adott neki lökést. Nagyüzemei ma szinte kizárólag külföldi érdekeltségek kezében vannak, és a Völgy Vidék térségen kívül találhatóak (a legközelebb pl. Tatabánya, Budapest, Szabadegyháza), a kisüzemi (pl. Ráckeresztúron) és házi sajtolás azonban jelen van (alapvetően olajtök, szőlőmag, dió és egyéb olajos növények).

A textilipari növények közül a térségben a kender és a rostlen sem terjedt el, mivel a kender kiváló talajadottságokat kíván, ezért inkább az ország déli részén jellemző, míg a rostlen a hűvösebb, párásabb éghajlati igénye miatt főként az ország nyugati részében terjedt el. A minimális térségi termésmennyiséget a textilipar mellett a festékipar, a gyógyászat és a bőripar is hasznosítja, de kizárólag a Völgy Vidéken kívül.

A dohány a térségben szintén nem elterjedt növény, amely nagy élömunka igénye miatt főként kisüzemekben jelenik meg az ország más részeiben is. Cigaretta és pipadohány mellett vegyipari alapanyagok és növényvédő szerek készítésére használják, de a hasznosítás üzemei sem jelennek meg a térségen belül.

3.3.3. Szőlő- és bortermelés

A szőlő az egyik legrégebben termesztett növény, Magyarország területén már jóval a honfoglalás előtt elterjedt, **Etyek környékén az Árpád-házi királyok idején már virágzott a szőlőtermesztés**. Valójában pedig már a rómaiak idejében is foglalkoztak szőlőműveléssel a környéken. A II. világháború után a helyi szőlőkultúra ugyanakkor válságba jutott. A fordulatot a Hungarovin borgazdasági kombinát (ma Henkell) etyeki célgazdaságának

megalakulása hozta meg (1955). Szőlőültetvényeinek és a minőségi fajtáknak köszönhetően emelkedett az etyeki térség borvidéki rangra 1990-ben, majd 1997-ben Budapest szőlőskertjét (budai körzet) is hozzácsatolva alakult meg az Etyek-budai borvidék.

A borvidék Fejér megye északkeleti peremének környezetében, az Etyeki-dombság kezdetén fekszik. Talaja meszes alapkőzeten lösz alapú csernozjom, illetve erdőmaradványos csernozjom. Klímájára jellemző, hogy a lefolyásos domb- és hegyoldalakon, a fennsíkokon a légmozgás gyakori, bőséges a napsütés, ami kiemelkedő termelési biztonságot ad, ritkák a számottevő fagykarak. Évi átlagos hőmérséklet az országos átlagnál kissé alacsonyabb, csapadékellátottsága közelíti az országos átlagot. Az ökológiai adottságok lehetővé teszik a korai szürettel kiváló pezsgőalapborok, késői szürettel pedig a minőségi boralapanyag készítését.

Az 5632 hektárt kitevő borvidék szőlő- és bortermelésének súlypontja napjainkra Etyekre és tágabb környékére tevődött át. A borvidék legújabb virágzása azonban már nem a nagyobb vállalkozásoknak, hanem 1-15 hektáros kis családi birtokoknak köszönhető elsősorban. Számtalan kis pince fogott palackozott borok készítésébe, de vannak komolyabb kezdeményezések is. 1990 óta a borvidék mintegy tucatnyi vezető szőlőbirtoka nagy utat járt be a technológiai fejlődést és a minőségi javulást tekintve. A jövőben rejlő további lehetőségek pedig elviekben nagyok, hiszen a telepíthető területek mintegy 30%-án található ma még csak szőlő (a gyakorlati európai uniós támogatási rendszer ugyanakkor nem ebbe az irányba hat).

Az utóbbi években bevezetett "*Etyek, Budapest szőlőskertje*" szlogen pontosan mutatja, mire rendeltetett a szűkebb térség. Jó borok készítése ugyanis nem egyszerűen helyi áruterelés, hanem lehetőség arra is, hogy a fővárosiak is élhetőbbnek érezzék környezetüket. A Zsámbéki-medencében, a Buda környéki hegyvidéken és a Velencei-hegyvonulaton meghúzódó szőlőterületek szerint a borvidék két körzetre osztható. Az etyeki körzethez *Alcsútdoboz, Bicske, Csabdi, Etyek, Felcsút, Gyúró, Kajászó, Martonvásár, Nadap, Pákozd, Pázmánd, Sukoró, Tordas és Vál*, míg a budai körzethez Budajenő, Budakeszi, Pilisborosjenő, Telki, Tök és Üröm határrészei tartoznak. **Az Etyek-budai borvidék etyeki körzete a Völgy Vidék térség 17 településéből 9-et foglal magába (kiemelve).**

A történelmi jelentőségű etyeki Körpince pince-együttes, a Kecské-gödör, a Sós-kúti úti pincesor, az egyedülálló présházak, a szőlőhegyek, a szőlőművelés és borkészítés tárgyi örökségei a múlttól tanúskodnak, és kiváltják a helyi bor és a szőlőkultúra hagyományára iránti

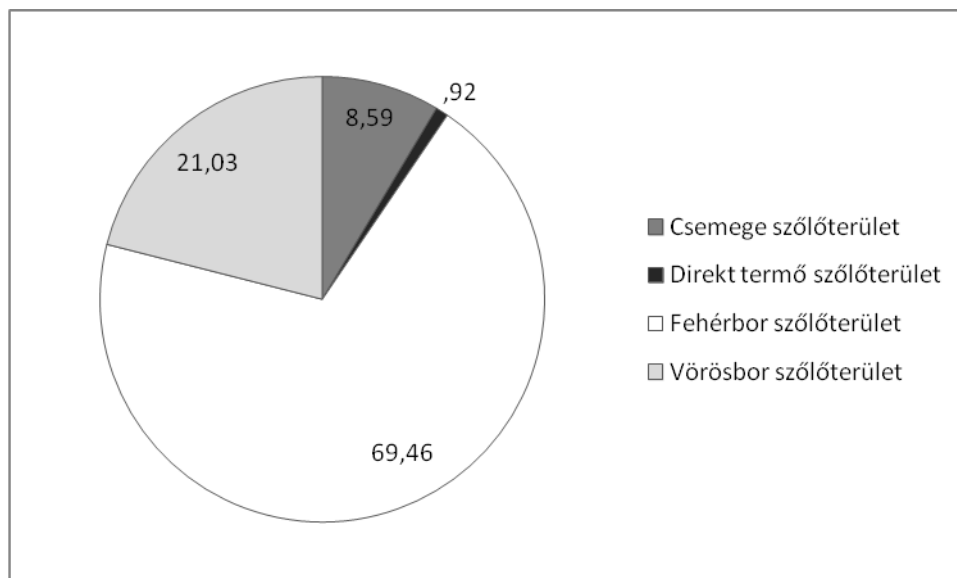

megbecsülést. Az országos átlaghoz viszonyítva valamivel hűvösebb, csapadékosabb a klíma, a változatos, de alapjában meszes talaj, amelyben a porózus mészkövek és márgák dominálnak, egyértelműen a karcsú, illatos-zamatos, jó savú fehérborok termelésének kedveznek. A körzet fő szőlőfajtájaként régebben a Hosszúcipkájút termesztették (amit németül Schlampernek, sőt Etyeken Frechschlampernek, pimasz lomposnak neveznek). Bora nemcsak kemény, hanem vékony, könnyű, légies is. Gondos szüreteléssel és borkészítéssel kiváló pezsgőalapbor készíthető belőle (ugyanakkor rothadásra nagyon hajlamos, ezért nagyüzemi termesztésre nem alkalmas).

Jelenleg a legfontosabb fajták a chardonnay, az olaszrizling, a rajnai rizling, a sauvignon blanc és a zöldveltelini, amelyekből száraz, illatos és zamatos reduktív borok készülnek. A termés jelentős része ma is a pezsgőgyártás alapanyagául szolgál. Etyek zászlósora – ha van ilyen – a sauvignon blanc, melynek vegetális-herbális ízei e termőhelyen jól érvényesülnek, de kiemelhető fajta a királyleányka is. Száraz iskolázásban, cukormentesen készül Etyeken a szürkebarát, a chardonnayból pedig ki lehet hozni a legszebb tulajdonságait. Ugyanakkor a bortörvény vörösborfajtákat is engedélyez a vidéken, melynek nyomán az utóbbi időben megjelent a cabernet franc, a cabernet sauvignon, a kékfrankos, a kékoportó, a merlot, a zweigelt és a pinot noir is.

A Völgy Vidék mezőgazdaságilag művelt területének mintegy 2%-át foglalják el a szőlőültetvények, ugyanakkor – a mélyinterjúk szakmai becslése szerint – a szőlő- és a bortermelés a térség mezőgazdasági árbevételének a 4-5%-át adja. A termő szőlőterület több mint kétharmadát fehérbor szőlőfajták foglalják el, amely a borvidék etyeki körzethez tartozó 9 településén csaknem eléri a 95%-ot is (34. ábra). A csemege szőlőterület és a vörösbőr szőlőfajták elterjedése inkább a térség délkeleti településein jellemző, amelyek közül az utóbbi egyúttal az egyre javuló minőségű helyi borok alapját is adja (pl. Tordas és Martonvásár környékén).

34. ábra Szőlőtípusok aránya a termő szőlőterületből a Völgy Vidéken (%), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

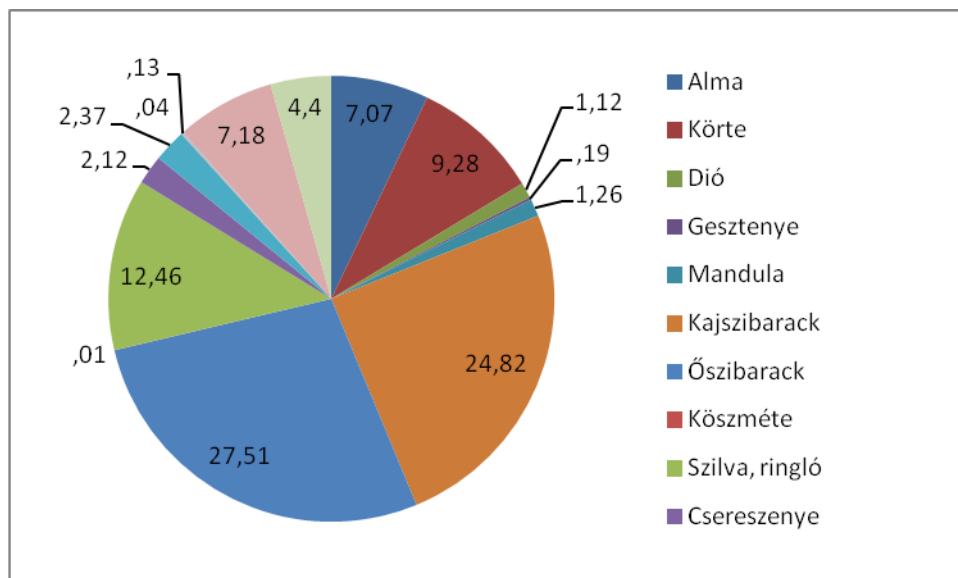
3.3.4. Gyümölcs- és zöldségtermelés és feldogozásuk

A Völgy Vidék éghajlata, domborzati és talajadottságai igen kedvezőek a különféle gyümölcsök termesztésére. Az ágazat agráreltartóképessége magas a jelentős ráfordítások és élőmunka igény mellett is. A termesztésben a kistermelők vezetnek, arányuk folyamatosan nőtt az elmúlt években is, és a termék mintegy 2/3-a árugyümölcs, mintegy fele kerül friss fogyasztásra, negyede a konzerv, a szesz- (alkohol, szeszes és üdítőitalok, élesztő, ecet, keményítő) és a hűtőiparhoz kerül feldolgozásra zömében a térségen kívülre, míg a fennmaradó negyed exportra jut a felvásárlókon, nagykereskedőkön keresztül. **A térségben az országos arányoktól némileg eltérő a gyümölcsfa-állomány, mivel az alma mellett a kajszibarack, a szilva és a körte a legelterjedtebb** (országos sorrend szilva, alma, cseresznye-meggy, őszibarack, kajszibarack, 35. ábra).

A helyi gazdaság szempontjából kiemelkedő jelentőségűek a váli központú **Bodzatermelők Értékesítő Szövetkezetének (BOTÉSZ) bodza- és gyümölcstermékei.** Az ország területéről a bodzatermelők javarészt összefogó szervezet a bodza mellett egyéb gyümölcsök értékesítését, továbbá az ehhez kapcsolódó szolgáltatásokat vállalja fel. Legfőbb termékeik a bodzából, csipkebogyóból és más gyümölcsökből (körte, alma, meggy, erdei gyümölcsök, barackfélék) készült, részben bio-, illetve diabetikus szörpök, lekvárok, gyümölcslevek, rostos üdítők. Legkelendőbb termékcsaládjuk a 'SAMBO' nevet viseli (amely a feketebodza latin nevének – Sambucus Nigra – rövidítéséből származik), gyümölcsleveiket 'Gyümölcsvarázs' név alatt értékesítik (Sambo Kft.). A térség továbbá

jelentős **üzemi szintű pálinkafőzdei kapacitásokkal** rendelkezik (Válon és Tabajdon 4 helyen, Etyeken), és jelentős a Vértesből és a Gerecséből származó **természetes ásványvizek termelése és palackozása** (Vivien, Santa Aqua – Vivien Ásványvíz és Üdítőital Zrt., Bicske)

35. ábra Gyümölcstípusok aránya a gyümölcsösök területéből a Völgy Vidéken (%), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A zöldségfélék az országos arányoknál (2-2,5%) sokkal kisebb területet foglalnak el a Völgy Vidéken (a vetésterület 0,3%-a, 33. ábra), de nagy termelési értéket képviselnek. A közvetlen felhasználás mellett (melynek nagyobbik része térségen kívüli és elsősorban a budapesti nagybani piacon történő közvetlen értékesítést jelent, a gyümölcsökkel együtt) egyre nagyobb mennyiség kerül feldolgozásra, szinte teljes egészében a térségen kívül (konzervgyárak, hűtőházak), mivel az üzemszerű helyi feldolgozó kapacitások hiányoznak. A térségben megtermelt mintegy félszáz zöldségféle között mennyiségét tekintve a paradicsom, a zöldborsó és a vöröshagyma vezet. A burgonya általánosan elterjedt népelelmzési cikk, de fontos ipari nyersanyag és takarmány is, ennek ellenére a vetésterülete jelentős mértékben lecsökkent (0,2%), részben a fogyasztási szokások átalakulása, részben az intenzív fajták elterjedése miatt.

3.3.5. Takarmánytermelés

A takarmánytermelés jelenti az állattenyésztés bázisát, amely a költségek terén is egyértelműen megmutatkozik, hiszen az állati termékek előállításában a takarmányköltségek aránya eléri és meg is haladhatja a 2/3-os részt. A takarmányok közül gabonafélék, vagyis az abraktakarmányok (kukroica, árpa, zab) lépést tudnak tartani az

állatállomány változásaival, hiszen a korábbi állomány-növekedés időszakában gyors hozamnövekedés volt a jellemző, míg a jelenlegi állomány-fogyatkozás időszakában csökkent a vetésterületük. A szálas- és lédús takarmányok termelésének területe ugyanakkor folyamatosan nőtt az elmúlt években, de a hozamaik jelentősebb mértékben korábban csak kevésbé változtak (főként a rétek és a legelők esetében), viszont az utóbbi években megemelkedett a viszonylag egyszerű, de a gazdaságosságot jelentősen javító beavatkozásoknak köszönhetően. **A Völgy Vidéken az abraktakarmányok termelése kevésbé elterjedt, mint országosan, szemben a szálas- és lédús takarmányokkal, ezért a hústermelésen belül is némi arányeltolódás figyelhető meg.** A takarmánygabona-félékre épülő sertésenyésztés elterjedt, de emellett a baromfienyésztés nem igazán jellemző (kivétel az elsődlegesen tojás- és nem a hústermelési célzatú), viszont a marhatartás kiemelt jelentőséggel bír.

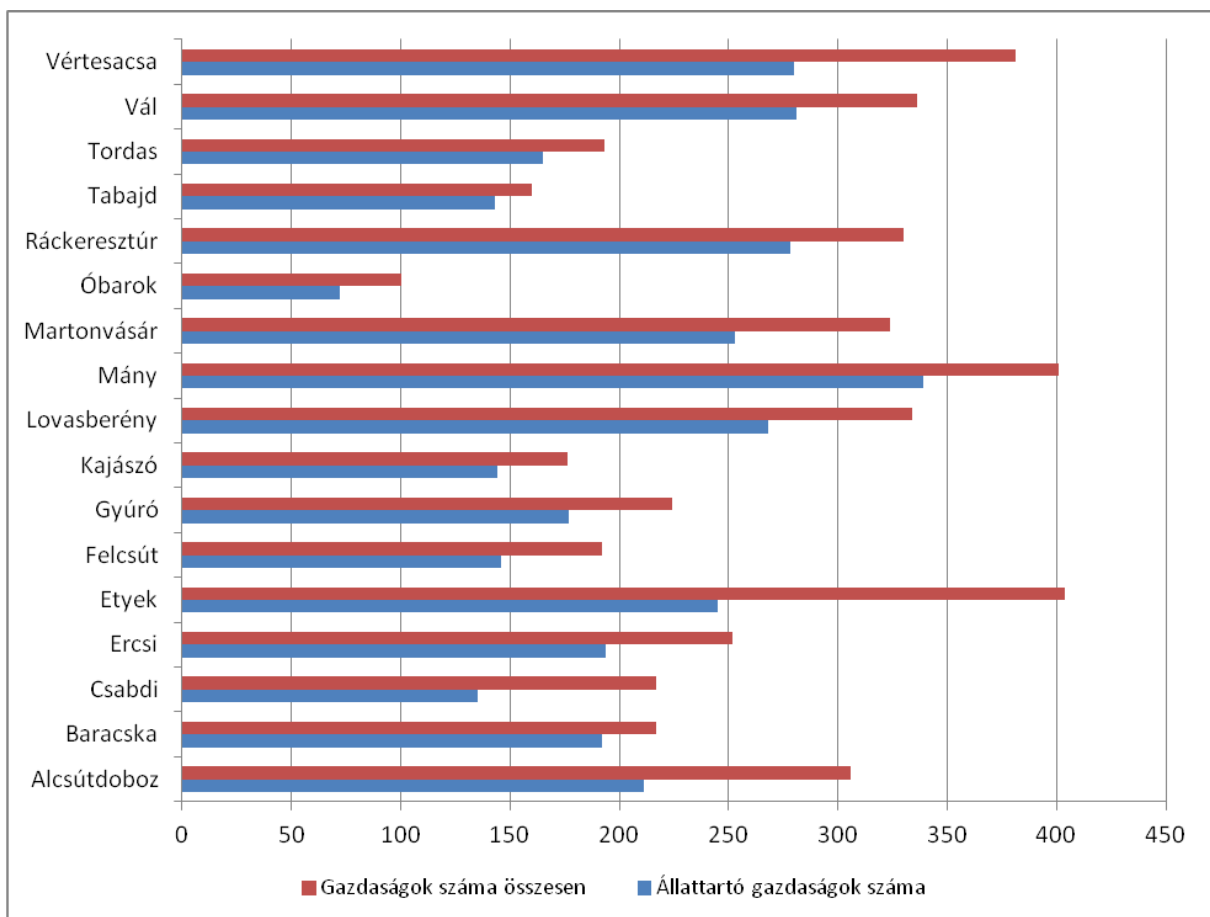
A térségben a búza mellett a kukorica a legelterjedtebb szántóföldi növény (a szántóterület 30%-án terem – ugyanakkor ez az arány a Mezőföld más részein eléri a 40%-ot is), amihez az is hozzájárul, hogy a hazai természeti feltételek mellett a termesztett növények közül egységnyi területről a legmagasabb tápértéket biztosítja (népélelmezési szerepe azonban Magyarországon csekély) és sokoldalúan hasznosítható (a takarmányozás mellett pl. a keményítő- és szeszgyártásban is, aminek a Völgy Vidékhez közeli Szabadegyházán nemzetközi jelentőségű feldolgozó üzeme található – ennek ellenére **betakarított mennyiségének döntő részét a gazdaságok helyben használják fel).**

Az árpa a térségi szántóterület közel 10%-át foglalja el, mennyisége ugyanakkor nem éri el az egyötödét a kukoricáénak (zöme őszi árpa, kisebb része tavaszi, melynek kb. az 1/4-ből lesz sörgyári alapanyag, amiből aztán a térségen kívül főznek sört). **A zab vetésterülete meghaladja az országos arányokat** (amellett, hogy jelentős a kívülről történő behozatal is), **mivel jelentős a lóállomány a Völgy Vidéken** (kisebb része kerül emberi táplálkozásra zabliszt és -pehely formájában), amely főként Budapest közelségéből fakad (bértartás, -lovagoltatás). **Szálas és lédús takarmányokból elsősorban a lucerna, a silókukorica és a herefélék terjedtek el a Völgy Vidéken, főként helybeli felhasználással a kiemelkedő szarvasmarhaállomány tartási igényei miatt,** de kisebb vetésterületen az egyéb lédús takarmányok, telepített füvek is megtalálhatók (pl. csillagfűrt, somkóró, csalamádé).

3.4. Állattenyésztés és feldolgozás

Az élelmiszergazdaság legjelentősebb ágazata az állattenyésztés, amely – egyes területeken (pl. lakosságárányos baromfi- vagy sertéshústermelés) – korábban nemzetközi méretekben is jelentős eredményeket produkált. Azóta ez nagymértékben megváltozott, termékei azonban jelentős részben ma is exportra kerülnek. Ez a Völgy Vidék térségre is igaz, de az országos arányoktól némileg eltérő – egy egészségesebb irányba mutató – szerkezet mellett. **A térségi állattartásban a baromfi- és sertésenyésztés országosan kiemelkedő szerepével ellentétben – arányait tekintve – a szarvasmarha-, a sertés- és a sportcélú lótarás kiugró hármasa emelhető ki.**

36. ábra a gazdaságok és az állattartó gazdaságok száma a Völgy Vidék településein (db), 2010

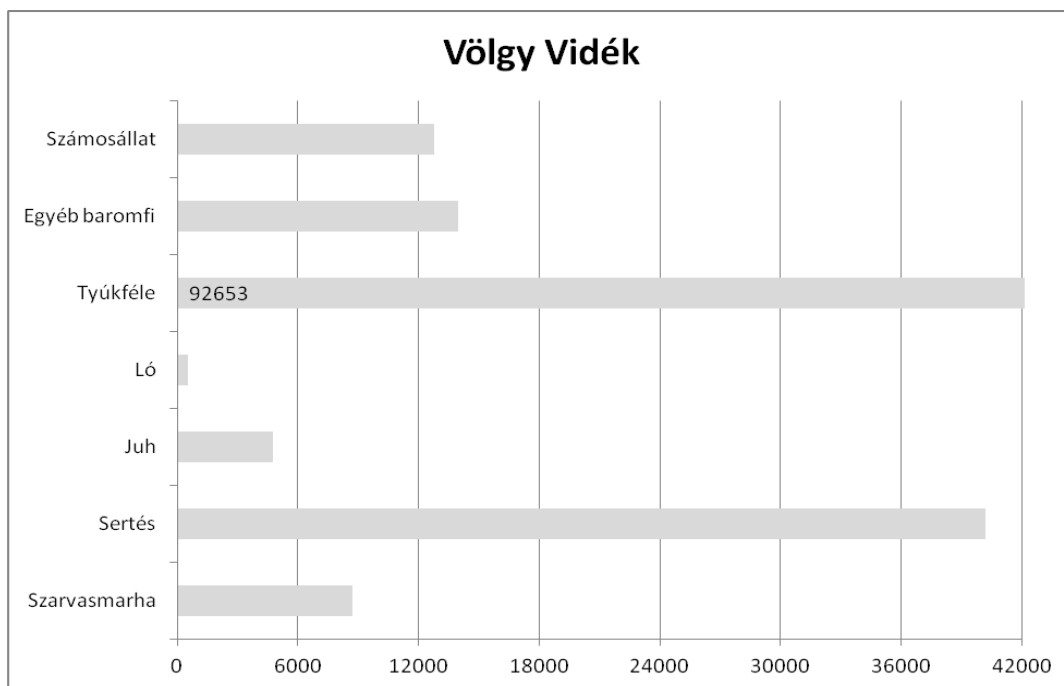

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A Völgy Vidéken a mintegy 4.550 gazdaság több mint ¾-ében (77,5%) foglalkoznak állattartással, mely arány eltérésében különösebb területi különbségek nem jellemzőek a térségen belül: a gazdaságokon belül az állattartás szerepe Baracsán, Kajászón, Tabajdon, Tordason és Válban emelkedik ki némileg, Etyek, Alcsútdoboz, Vértesacsca és Lovasberény inkább csak növénytermesztésre szakosodott gazdaságaival szemben (36. ábra).

Az állattartó gazdaságokban együttesen 12.800 számosállatot tartanak (számosállat: 500 kg élőtömegű állat vagy állatcsoport). Ez konkrétan is **mintegy 93 ezer db tyúkfélét, 40 ezer sertést, 14 ezer egyéb baromfit, 8.700 db szarvasmarhát, csaknem 5 ezer juhot és 550 lovat** jelent (37. ábra).

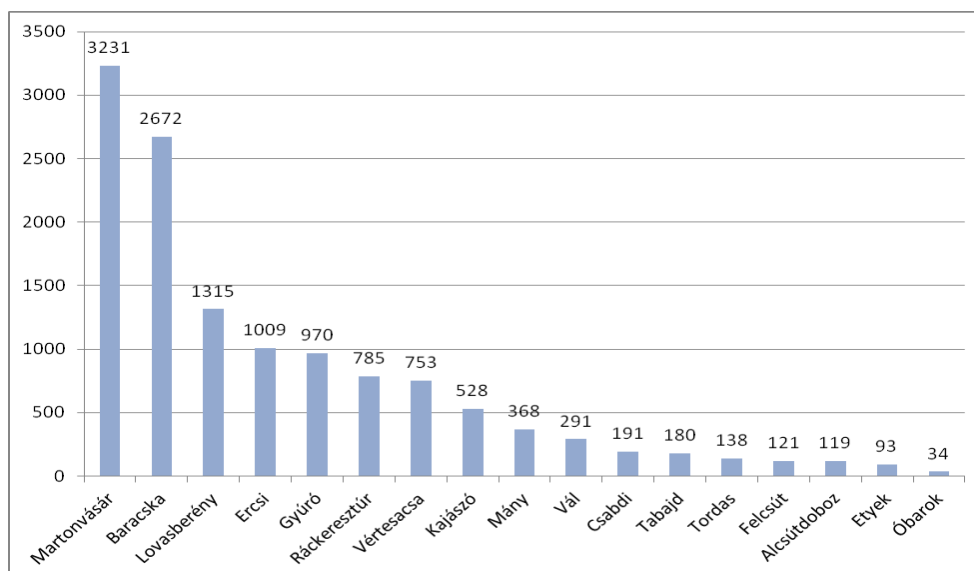
37. ábra Az állatállomány összetétele a Völgy Vidéken (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

Számosállat egyenérték alapján a legjelentősebb állatlétszámmal, illetve ahhoz rendelt élőtömeggel **Martonvásár, Baracska, Lovasberény, Ercsi, Gyúró, Ráckeresztúr, Vértesacsa és Kajászó** rendelkezik, amelyek egyúttal a **Völgy Vidék** legjelentősebb elsődlegesen szarvasmarha-, másodlagosan sertéstartó települései, ill. az állatok számára megtermelt takarmányok, valamint velük együtt az egyéb szántóföldi növények elterjedése miatt, a **hagyományos agrárközpontjai** is. A legkisebb állattömeg egyenértékkel Óbarok, Etyek, Alcsútdoboz, Felcsút, Tordas, Tabajd és Csabdi rendelkezik, ahol vagy az agrárium más ágazatai terjedtek el (pl. szőlő- vagy gyümölcsstermesztés), vagy kevésbé jellemző az agrár-orientáció a gazdaság más jövedelemtermelő tevékenységeihez (pl. kitermelő és feldolgozóipar, turizmus) képest (38. ábra).

38. ábra A számosállat értékének eltérsei a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A legtöbb esetben egy-egy kiemelkedő állattartó telep egyértelműen meghatározza a települések 'állattartási profilját', sőt ezek zömében a Völgy Vidék térség szempontjából is kiemelkedőek, amellett, hogy egyesek regionálisan, országosan, sőt akár nemzetközileg is jelentősek. **Martonvásár a szarvasmarha, Baracska a sertés, Csabdi és Lovasberény a juh, Vái a tyúkfélék, míg Mány az egyéb baromfifélék (naposcsibe, kacska) tartása terén nő jelentősen a többi település fölé (37-43. ábra).** Egy-egy jelentősebb térségi gazdaságban akár 1500-5000 db sertést, 3-900 db szarvasmarhát (növédekkel együtt akár 1500-1700 db-ot is), 600-1400 db juhot, és közel tízezres vagy azt meghaladó nagyságrendű tyúkfélét tartanak.

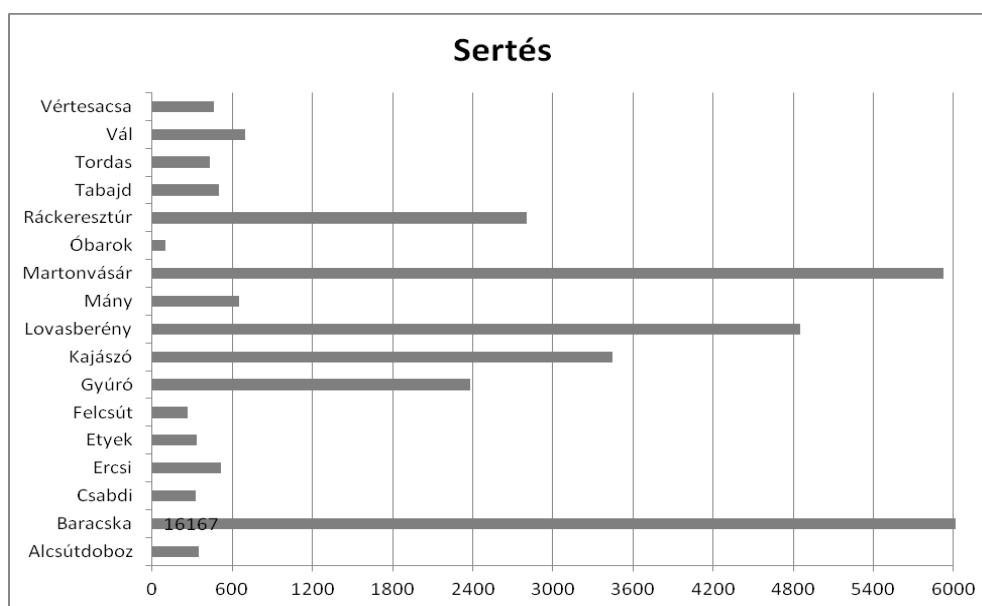
3.4.1. Sertéstartás

Sertéstartásban a legkiemelkedőbb gazdaságok a Völgy Vidéken a következők: Baracska – KEVE Sertés Kft., Rattlerow Seghers Kft.; Lovasberény – Lovasberényi Mgsz.; Kajászó – Bencze Tibor és Ráckeresztúr – Szeminátor 96 Kft. Szarvasmarhatartásban a következő nagyüzemek jeleskednek: Martonvásár, Ráckeresztúr – Bos-Genetic Kft., Prorag-Agrárcentrum Kft. (Martontej), Tauro-Trade Kft., Gábormajor Kft., Március 15. Mgtsz. (Fincsitej); Ercsi – Sina Kft.; Vértesacsza, Etyek – Bicskei Mg.-i Zrt. (EtyekTej); Lovasberény – Lovasberényi Mgsz.; Ráckeresztúr – Szeminátor 96 Kft.; Gyúró – Tordas-Gyúrói Mg.-i Szövetkezet és To-Ró 2000 Zrt. együttesen, illetve Baracska – Annamajori Mg.-i Kft. A juhtartás terén kiemelkedő gazdálkodók: Csabdi – ifj. Radovics Károly; Lovasberény – Kövecses László és Ráckeresztúr – Szeminátor 96 Kft. A tyúkfélék tartása terén jelentős

üzemmértet érnek el: Vál – Nagy János; Felcsút – Pák-To Kft., Polo Kft. és Óbarok – Konrád Gábor.

A sertésenyésztésben a korábbiakban a kisüzemi termelés volt jellemző, amely országos szinten még ma is számottevő. Ugyanakkor a térségben iparszerű termelési rendszerekben tartják az állomány legnagyobb részét (*ld. fent*), amelyben a hústermelő fajták kerültek előtérbe. Annak ellenére is, hogy a húsfogyasztás időközben drasztikusan visszaesett, amely még ma is tart (60 kg/fő/év alatt, melynek 45%-a baromfi, 40%-a sertés, és kevesebb, mint 5-5%-a marhahús és belsőség, továbbá 2%-a egyéb húsféle). **Sertésstartás terén Baracska, Martonvásár, Lovasberény, Kajászó és Ráckeresztúr és Gyúró jelentős állattartó telepeinek a szerepe emelhető ki az állomány közel 90%-ával (39. ábra). A térségben csak kisebb, helyi jelentőségű húsfeldolgozó üzemek, vágóhidak működnek, főként sertésfeldolgozásra építve: a Hazai Hús Zrt. martonvásári vágóhídja és feldolgozója, a Március 15. Mgsz. ráckeresztúri húsfeldolgozó üze (továbbá a Juhász-Hús Kft. bicskei feldolgozója), vagy a mányi, a felcsúti (kecskehús) és a gyúrói – kisüzemi körülmények között működő – feldolgozók, darabolók.**

39. ábra A sertésállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

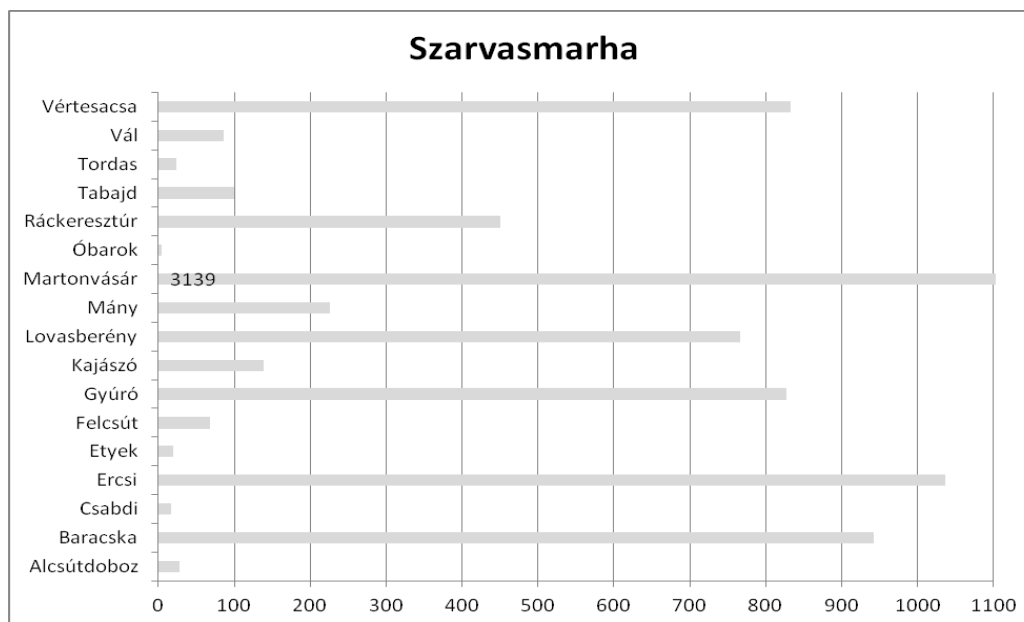
3.4.2. Szarvasmarha-tenyésztés

A szarvasmarha-tenyésztés termelési értékének közel felét a tejtermelés adja, az állomány több mint fele tehén, ugyanakkor a hústartás jobban elterjedt a térségben, mint országosan. A térségre kiemelkedő hús- vagy tejhozamú fajták tartása jellemző (pl. Blonde

d'Aquitaine, Holstein-fríz), amelyek példányai korábban is, de az elmúlt években egyaránt számos országos és nemzetközi megmérettetésen értek el komoly sikereket, ami önmagában is **utal a nemesítés folytonosságára, kiemelt térségi jelentőségére és nemzetközi szintű eredményeire** (Bos-Genetic Kft., Tauro-Trade Kft., Gábormajor Kft., Bicskei Mg.-i Zrt.). **A vágómarha-termelés fajlagos mutatói terén is nemzetközileg elismert eredményeket tud a térség felmutatni**, ami a hízott marhák magas arányával magyarázható (a borjúvágás aránya elenyésző). **A szarvasmarhatartás terén Martonvásár, Ercsi, Baracska, Vértesacska, Lovasberény, Gyúró, Ráckeresztúr** (és az utóbbi időben Etyek-Ödönmajor) szerepe emelhető ki az állomány 95%-át meghaladó koncentrációval (40. ábra). A tej feldolgozását tekintve (tejfélék, tejföl, sajtfélék, túró, túrós édességek) a Ráckeresztúron lévő tejipari üzemek az egyetlenek a térségben (**Martontej, Fincsitej**), továbbá jelentős a helyi ellátásban a térséghez közeli herceghalmi szerepe is (**EtyekTej**). Ezek azért is kiemelt jelentőségűek, mert az ágazatra jellemző döntő többségű külföldi tulajdonhoz képest magyar kézben vannak és a mozgóárúsítás illetve a bolti tej-automaták mellett önálló szakboltokkal is megjelennek (Ráckeresztúr, Martonvásár). A marhahús feldolgozása tekintetében a martonvásári és a téréghhez kapcsolódó bicskei húsfeldolgozó üzem emelhető ki.

40. ábra A szarvasmarhaállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010

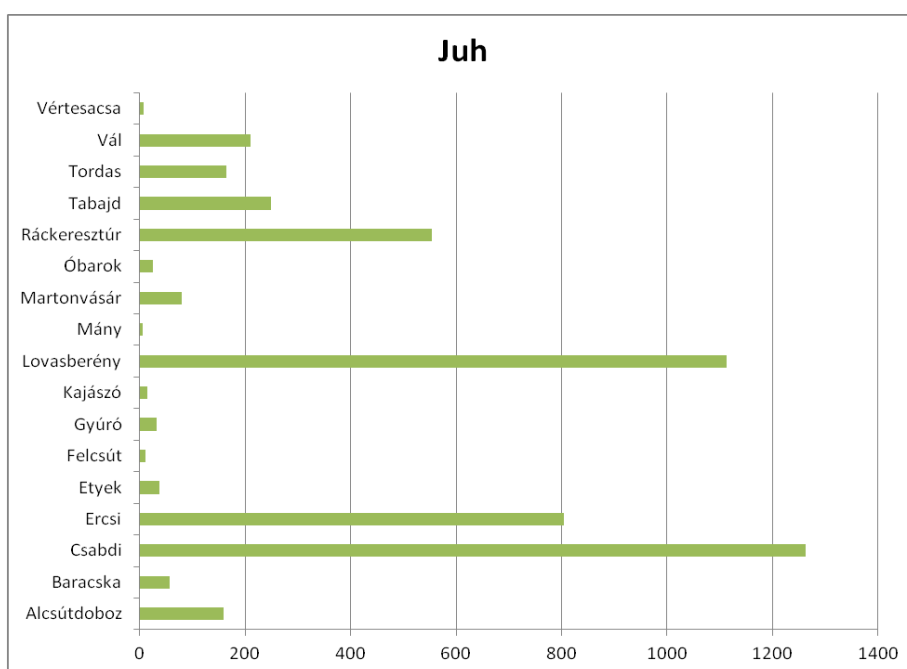
Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

3.4.3. Juh- és ló tartás

A juhágazatban is területi koncentráció érvényesül a térségben, de ez, az eddigiekkel szemben, országosan is jellemző tendencia. A szektor által szolgáltatott termékek közül a tej

jelentősége a legkisebb, de a hús sem játszik különösebb szerepet a hazai vagy akár helyi ellátásban, annál inkább az exportban (pecsenyebáránként), ami ugyanakkor a gyapjútermelést korlátozza. A jelentősebb állománnyal rendelkező térségi tenyésztők szinte kizárólag Csabdi, Lovasberény, Ercsi és Ráckeresztúr térségében legeltetnek, a kisebb nyájak ugyanakkor Tabajd, Vál, Tordas és Alcsútdoboz körzetében is megtalálhatók (41. ábra).

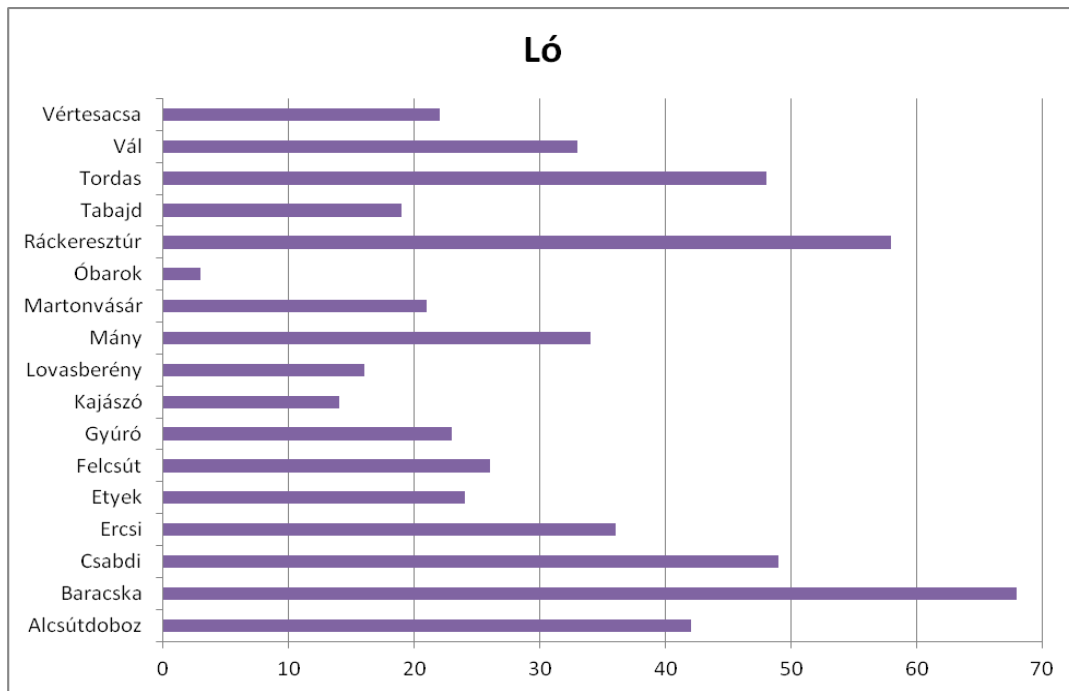
41. ábra A juhállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A lótenyésztés évszázados hagyományra épül és hírnévnek örvend, ugyanakkor állománya jelentősen lecsökkent. A tenyésztési célú lótartás tekintetében Baracska, Ráckeresztúr, Csabdi, Tordas, Alcsútdoboz, Vál, Mány és Ercsi települések állománya emelhető ki, ahol hosszabb ideje jellemző a lótartás, szemben Óbarokkal, Kajászóval, Lovasberénnyel, Tabajddal és Martonvásárral, ahol kevésbé bevett hagyományai vannak a lótenyésztésnek. **Az utóbbi 4-5 évben azonban gyorsan és komoly kapacitásokkal, jól kiépült infrastruktúrával minden térségi településen – az utóbbiak közül egyik-másik településen kiemelten is – elterjedt a lótartás,** de a tenyésztési mellett főként turisztikai és egyéb célokkal (42. ábra).

42. ábra A lóállomány eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

Az elmúlt évtizedek változásainak hatására mára főként **a sport- és tenyészlovak tartása és exportja** maradt meg sikerágazatként, amely elterjedtsége és eredményei miatt **kiemelt ágazat a Völgy Vidéken, mivel ma már csaknem mind a 17 településen található lovarda** (legalább 1, de inkább 2 vagy még több). Továbbá **a lótartás és a lovassport minden ága, formája fellelhető, nem beszélve a tartott fajták és a tartási célok rendkívüli változatosságáról** (1. táblázat).

1. táblázat A ló tartás alapvető jellemzői a Völgy Vidék településein, 2012

Település	Név/üzemeltető	A tartás célja szerint				
		Sport	Turisztika	Tenyésztés	Bértartás	Egyéb
Alcsútdoboz	Alekszi Lovasközpont/Alekszi László	x		x	x	
	Iványi László	x		x		
Baracska	Baracscai Lovasklub/Ungár Anna	x		x	x	x
	Mazsola Lovarda		x			x
Csabdi	Lovaszugoly/Komjáthy András, ev.		x		x	
	Tiborcz Lovas Klub/Tiborcz Eszter	x	x		x	
	Fehérlófia Lovas Népfőiskola/Lezsák Levente		x			
Ercsi	Manka Lovasiskola/Jantyik Edit		x			
Etyek	Etyeki Lovarda/Kerényi Katalin és Ferenc		x			x
	La Estancia Polo Klub/Uwe Zimmermann	x				
Felcsút	Puskás Akadémia		x			
	Bognár Tanya/Vértes-Lovas Khe., Bognár Sándor		x			x
Gyúró	Máriás tanya/Gain Bt.			x		
	Tordas Zoo/Fedák Krisztina		x			
Kajászó	3R Biofarm Lovarda/Biofarm Kft., Someus Edward	x	x		x	
	Kajász-Szenpéterpuszta Lovarda/Göblyös István	x			x	
	Török "Rudi"	x			x	
Lovasberény	Lovaberényi Lovasközpont/?		x			x
Mány	Bokodi Sándor (†)			x		x
	Alsóörpuszta Lovastanya/Koczka Béla	x	x			
	Staccato Lovas Egy.		x			
Martonvásár	Szent László Völgye Lovas Egyesület/Szalay György		x			
	Csiki Lovarda/Csiki Botond		x	x		
Ráckeresztúr	Varga Zoltán			x		
	Szeminátor 96 Kft., Cseprekál István			x		
Tabajd	Bélápuszta Lovasközpont/Bélápa Kft., Szabadhegy J., Jármy K.	x	x	x	x	
	Magyar Polo Club tabajdi lovaspóló pálya/Ivanics György	x				
Tordas	Bosi Lovaudvar/Bosi Lovas Kft., Bosnyák Zoltán		x	x		
	Hóka Lovarda/Gyulai Antal		x			
Vál	Gyűrűspuszta/Cyrus Svenja	x	x	x		
	Képi Lajos			x		x
	Marianna Major/Champex Kft., Vigh László		x	x		

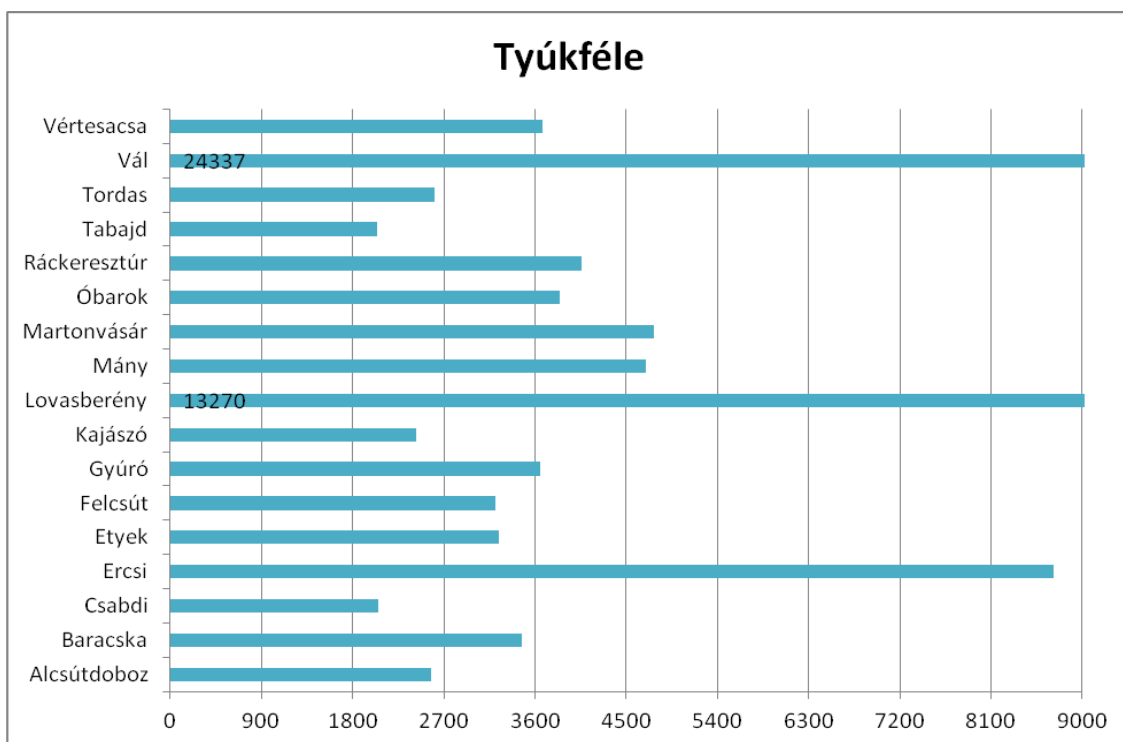
Forrás: saját adatgyűjtés

3.4.5. Baromfitenyésztés, halászat és egyéb állattartás

A baromfitenyésztés és -feldolgozás országos szinten még ma is jelentős kapacitásokkal rendelkezik a vágóbaromfi-export összeomlása okozta erőteljes leépülés

ellenére. Ugyanakkor a Völgy Vidéken nem kifejezetten elterjedt ez az ágazat, kivéve a váli, a felcsúti és az óbarki tojóüzemek termelését. A térségben a baromfi döntő része tyúkféle, sokkal kevesebb a liba, a kacsza és a pulyka (egyenként a tizede vagy kevesebb), melyek tartási központjai az ország más térségeiben találhatóak. Mindezek mellett a kisüzemi, a kisebb tógazdaságokhoz kapcsolódó és főként a háztáji tenyésztésük jelen van.

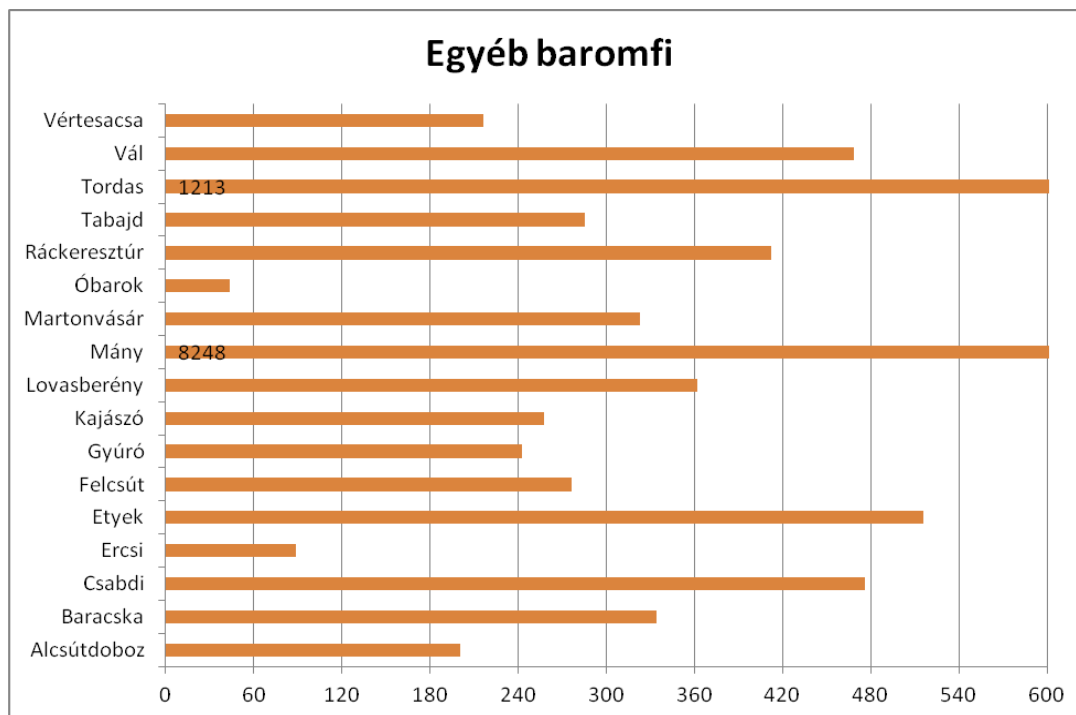
43. ábra A tyúkfélék állományának eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A tyúkfélék tekintetében Vál, Lovasberény és Ercsi gazdálkodóinak összesített állománya emelkedik ki, míg Tabajdon, Csabdin, Kajászón és Tordason a legkevésbé jellemző a tyúkfélék tartása (43. ábra). Ezzel szemben az egyéb baromfifélék Mányban, Tordason, Etyeken, Csabdin és Válon elterjedtek, és kevésbé Óbarkon, Ercsiben, Alcsútdobozon és Vértesacsán (44. ábra). Annak ellenére, hogy térségi tenyésztésük arányaiban mérsékelt a baromfiipar minőségi termékei nagyon is keresettek Európában (pl. víziszárnyasok, máj, toll), ezért ezen ágazatok helyi fejlesztésében komoly potenciál rejlik.

44. ábra Az egyéb baromfi állományának eloszlása a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: KSH ÁMÖ alapján saját szerkesztés

A halászat térségi szerepe nem jelentős, mivel a természetes vizekben (folyók, tavak) a halfogas jelentősen lecsökkent, viszont **haltenyésztés és horgászat tekintetében a Völgy Vidék fontos szerepet tölt be**, mivel halastavak jelentős számban vannak jelen a dombhátak között húzódó völgyekben és a Váli-víz mentén is (pl. Tabajd, Etyek, Kajászó, Vál, Csabdi, Mány, Óbarok-Nagyegyháza, Bicske), **és a halkeltetés is kiemelt szerephez jut**. Mindezek ellenére az évi átlagos halfogyasztás ebben a térségben is nagyon alacsony (2,5 kg). A haltenyésztésben és a horgászok által a természetes (pl. Dunából Ercsinél) és a mesterséges vizekben kifogott mennyiségben egyaránt a ponty szerepe a legnagyobb (2/3-os arány; ugyanakkor az ercsi nagy Duna-szakasz inkább a kiváló süllőző helyeiről, a Kis-Duna a harcsázóiról ismert). Akárcsak a halkeltetésben és a halasításokban, bár előbbiben a MOHOSZ kajászói halkeltető tavaiban a ragadozó- és egyéb halak szaporítása is fontos szerephez jut.

A kecske-, galamb- és kutyatenyésztés, valamint a méhészet több településen is kiemelkedő lakossági, háztáji megélhetési forrást jelent, az elhivatottság, siker- és örömforrás és egyéb társadalmi-gazdasági vonatkozások mellett. **Kecsketartás kapcsán elsődlegesen a tej és tejtermékek előállítás**a (tej, sajt, túró), valamint a helyi termékként, falusi vendégszalon történő értékesítések szerepe emelendő ki (amellett, hogy több gazdálkodó akár több tízes vagy százas nagyságrendű léptékben is tart kecskét, vagy a

tartásban a hústermelés fontosabb szerepet játszik, pl. Felcsúton az André Kecskesajt Farm, vagy Alcsútdobozon, Gyúron, illetve Tabajdon). **A kutyatenyésztés esetében egyes fajták vonatkozásában komoly tenyésztési eredmények is felmutathatók a térségben** (pl. working retriever, tibet terrier, border collie, flashpoint inferno, foltos dog, stb.). Emellett kiemelendő a kis- és nagyállat-gyógyászat mellett állatmentéssel, kutyakiképzéssel és egyéb kiegészítő tevékenységekkel foglalkozó **többcélú állatmenhely Gyúron** (Tordas ZOO Állatfarm). Galambászattal és méhészettel minden településen foglalkoznak, előbbit elsősorban tenyésztési és sportcélokkal, mely területeken szép eredmények is jellemzőek, míg a mézelőállítás kapcsán az ős- és kistermelői termelés jellemző.

3.5. Erdő- és vadgazdálkodás

A Völgy Vidék erdősültsége elmarad az országotól (19. ábra), ezért kiemelten fontos, hogy az erdőterületeket hasznosító gazdálkodók a többcélú hasznosítás elvét figyelembe vegyék. Így a termelési, a környezetvédelmi és a közjóléti funkciók egyaránt szerephez juthatnak annak ellenére is, hogy a térségi erdők zöme nagyjából (>95%) lombos fajokból álló (cser, tölgy, akác, bükk, erdei fenyő) gazdasági erdő (mintegy 75%-ban). **A fa kitermelése és elsődleges feldolgozása mellett a másodlagos feldolgozására épülő iparágak megtelepedése kevésbé jellemző a térségre** (cellulóz-, papír-, bútorgyártás), annak ellenére, hogy a bútorgyártás kisüzemi körülmények között minden településen jelen van (főként „maszekban”), akárcsak az asztalos-szerkezetek gyártása is a nagyobb településeken. Ezek alapanyag-ellátása ugyanakkor zömében nem a térségből származik, és nem elsődlegesen fa (méretre szabás és előkészítés után bútorok és asztalos szerkezetek összeszerelése külső kereskedelmi cégektől beszerzett bútorlapok, fa- és forgácslapok, farostlemezek és egyéb faalapú ragasztott termékekből). Akadnak azért kivételek is, akik fából (is) készítenek használati eszközöket (pl. bútorokat Tordason a Szuszék Bt., Mányott a Wilu Művelő Kft., Etyeken a Famíves vagy az Ewood Bt., vagy használati tárgyakat a Fatime Kft. Bicskén).

A legnagyobb térségi állami erdőterületek kezelői, a Vértesi Erdő Zrt. a közeli csákvári erdészeti telephelyén előállít és értékesít különféle fűrészipari termékeket és tűzifát, akárcsak a HM Budapesti Erdőgazdasági Zrt. Iovasberényi erdészete is. **Kiseb vállalkozások, amelyek összességében meghatározóak a helyi foglalkoztatás terén minden településen foglalkoznak faipari fűrészáru, valamint különféle faipari termékek gyártásával és értékesítésével** (pl. fatelepek, TÜZÉP-telepek; az Eurobinia Kft. az európai

akácra épülő fatermékeket gyárt és értékesít kajászói telephellyel; láda- és raklapgyártás Martonvásáron: Láda-Raklap Kft., iskolabútor-gyártás Bicskén: Vizu-Álex Bt.), **továbbá faszerkezetek készítésével és összeszerelésével** (pl. ácsok, kerítésgyártók; vagy pl. játszótéri eszközök készítése Martonvásáron: Acer Kft.).

A Vadex Mezőföldi Zrt. inkább a vadgazdálkodás terén van jelen (váli és vérti vadaskert Vál és Etyek környékén), de **a vadászati és üdülési hasznosítás minden jelentősebb fenntartó és üzemeltető esetében jellemző** (pl. Lovasberényi Üdülési és Oktatási Központ***; váli és vértszentgyörgyi vadászházak; vadásztársaságok). **A hazai nagyvadak közül** minden megtalálható a térségben, sorrendben a **gím- és dámszarvas**, az **őz**, a **vaddisznó** és a **muflon** jellemző, míg a kisebbek közül a nyúl, a róka, a borz, a fácán, a vadmacska és a nyuszt is jelen van. A Vadex a vadhús feldolgozásában és értékesítésében országosan is kiemelkedő szerepet tölt be (központja Székesfehérváron).

3.6. Összegzés, javaslatok

A térségi mezőgazdaság és az arra épülő feldolgozás elemzése alapján **a Völgy Vidék agráriumában a gabonafélék és takarmányok termesztése, a sertés-, szarvasmarha és ló tartás, valamint a tejágazat mellett a mezőgazdasági kutatás-fejlesztés és innováció** (elsősorban a gabonafélék és a kukorica nemesítése kapcsán a vetőmagok és a szarvasmarha szaporítóanyag előállítás, továbbá a kocasüldők tenyésztése), **a gyümölcs- és bortermelés, illetve az ezekhez kapcsolódó agro-business tevékenységek, szolgáltatások jelentik a húzóágazatokat.** Ezeken a területeken nagy térségi, országos, sőt egyes esetekben nemzetközi szinteken is számottevő eredmények jellemzőek, melyek további erősítése a javasolt stratégiai cél az ágazatokban meglévő együttműködések kiterjesztésével és elmélyítésével.

Mindezek az alapját adják ugyanakkor az erősödő félben lévő helyi élelmiszergazdaságnak, a beszállítói (pl. közétkeztetési) és a közvetlen helyi termékes kereskedelmi-értékesítési rendszereknek, valamint a termelői piacok fejlődésének. **Kiemelten fontos térségi vidékfejlesztési cél, hogy a meglévő és tőkeerős agrár vállalkozások termékeik egyre nagyobb részét közvetlenül is eljuttassák a térség lakóihoz, intézményeihez, kereskedelmi és vendéglátó egységeihez – lehetőség szerint – térségi márkázással, és a közeli fogyasztópiacokra.**

A vidékfejlesztés helyi támogatási rendszereinek céljai és szervezetei ez utóbbiak elsődleges támogatását tüzték a zászlajukra, melynek több területen láthatóak már a konkrét eredményei is, ugyanakkor ezek folytatás és további erősítése egyúttal egy hosszabb távon

jelentkező feladat. Például **a 17-ből legalább 6-8 településen működnek rendszeres helyi termelői piacok** (pl. Martonvásár, Etyek, Alcsútdoboz, Tordas), **a helyi termékek több településen is eljutnak az iskolai és óvodai közétkeztetésbe és vendéglátásba** (pl. Mány, Csabdi, Baracska, Etyek, Vál). **Több termelői bolt és falusi vendégasztal működik vagy van a kialakításuk folyamatban különböző településeken** (pl. Vértesacsa, Martonvásár, Mány, Tabajd, Felcsút), **továbbá elterjedt a különböző típusú helyi élelmiszertermékek mozgóárusítása is** (pl. tejtermékek, pékáruk, zöldség- és gyümölcsfélék) **a termőhelytől, ill. a háztól történő eladás és a közvetlen értékesítés egyéb formái mellett.**

Mindezen kezdeményezések folytatása mellett **fontos elsődleges cél a térségi agrárszektor diverzifikációja, az agrobusiness tevékenységek és szolgáltatások fejlesztése és összekapcsolása, valamint a más gazdasági ágazatokhoz, horizontális témákhoz való kapcsolódási pontok kijelölése/kiépítése/megerősítése** (pl. turizmus, oktatás-képzés). **Erőforrásokat szükséges áldozni a nagyüzemi keretek közt folytatott monokulturális gazdálkodások oldására is, és egy sokkal jobban a környezet- és tájgazdálkodásra épülő, hosszú távon olcsóbban és könnyebben fenntartható mezőgazdaság irányába célszerű elmozdulni, illetve szélesebb megközelítésben egy sokkal inkább az önellátásra törekvő helyi gazdasági rendszer irányába.**

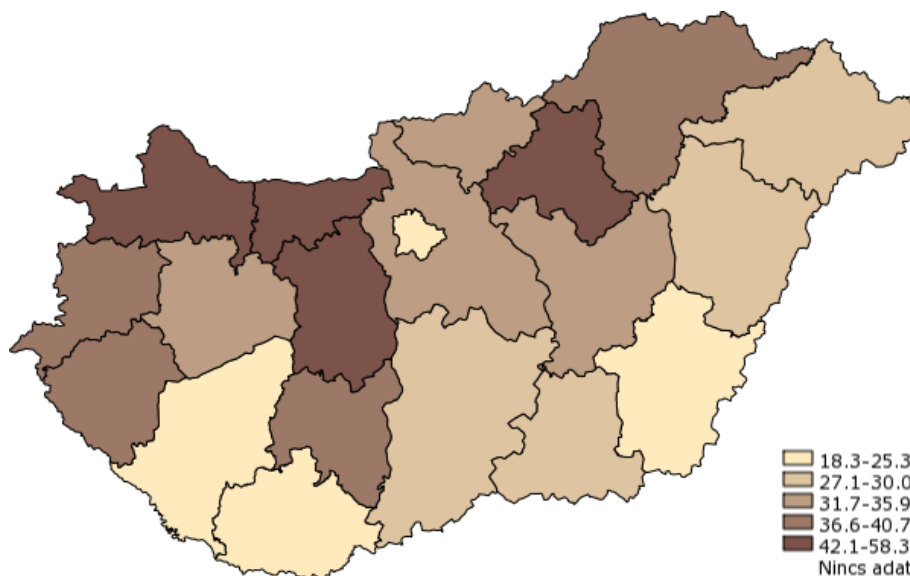
IV. Az ipar fejlődése és szerkezete a Völgy Vidéken

4.1. Termelés szerkezet, az ipar szervezete és területi szerkezete

Az ipar fejlődése a fejlesztéseknek az elmúlt évtizedek során bekövetkező folyamatos koncepcionális változásai hatására ellentmondásosan alakult a Völgy Vidéken. Az 1950-es évek erőteljes iparosítási hatása elkerülte a térséget, az 1960-as évek feldolgozóipari fejlesztései azonban már létrehoztak kisebb, főként agráripari üzemeket, kapacitásokat az ötéves fejlesztési programok során. A később megcélzott átalakulási folyamatok (intenzívebbé tétel, mikrostruktúra átalakítása, piaci környezet javítása, stb.) azonban csak stagnálást hoztak, amit a rendszerváltozással párhuzamosan új stratégiai elemek váltottak fel, többek között a piaci orientációváltás, a tulajdonosi csere, a válságkezelés, a szerkezet- és technológiai váltás, valamint a termelékenység növelése.

Mindezen változások hatására **az iparfejlődés differenciáltan érvényesült az országban és az egyes ágazatokon belül is, amely összességében a Völgy Vidék térség számára főként előnyökkel járt, és nem hozott annyi negatív következményt a szerkezet átalakulása, a környezeti ártalmak és az egyéb velejáró tényezők terén sem, mint az ország más térségeiben.** Azok a szerkezeti átrendeződési folyamatok például, amelyek országosan a nehézipart arányaiban előbbre hozták a makrostruktúrában, itt kevésbé jutottak érvényre (nem volt jelentős ipartelepítés, bár kitermelő-ipari bázisok azért létrejöttek: pl. nagygyházi bauxit-, mányi barnaszénbányászat), a mikrostruktúrát jelentő gyártmány-szerkezet pedig már nagyon korán kialakult és az 1990-es évek elejéig alig változott. Az elmúlt években ugyanakkor olyan új iparágak telepedtek meg, amelyek korábban nem voltak jellemzőek (pl. elektronikai vagy autóalkatrészek gyártása), és jelentősen megnőtt a bér munka aránya is (főként varrás terén a ruházati iparban vagy az elektronikában).

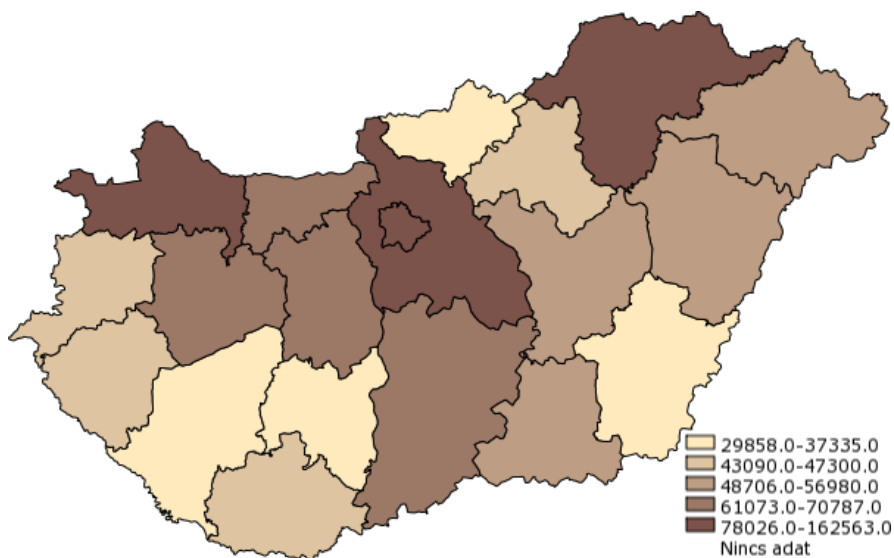
45. ábra Az ipar nemzetgazdasági ág részesedése az értéktermelésből (%), 2008

Forrás: VÁTI TMER

Mindezek mellett is az ipar, azon belül **a feldolgozóipar a térségi gazdaság egyik vezető szektorává vált, de szerkezete az országostól, a regionálistól, sőt a megyeitől is jelentős mértékben eltérő, értéktermelő és foglalkoztatási szerepe pedig máig jelentősen alulmúlja az országos arányokat**, ami egyúttal felhívja a figyelmet az agrárium és főként a szolgáltatások kiemelt térségi súlyára (45. ábra). Bruttó termelési értékben a nehézipar szerepe (bányászat, kohászat, villamosenergia-ipar, gépipar, vegyipar, építőanyag-ipar, hadiipar) a Völgy Vidéken a $\frac{3}{4}$ -ét sem éri el az országosan jellemzőnek (a nehézipar kb. $\frac{2}{3}$ -os részaránya a könnyű- (kb. $\frac{1}{8}$) és élelmiszeriparral (kb. $\frac{1}{4}$) szemben), ugyanakkor a könnyűipar, de főként az élelmiszeripar szerepe hangsúlyosabb. Mindez az ipar aktív keresőinek arányaiban is tetten érhető a másik két nemzetgazdasági ággal szemben (agrárium és szolgáltatások, 46. ábra), de az iparon belül is érvényesül a szerkezetben (a nehézipar foglalkoztatása valamivel alacsonyabb a könnyű- és élelmiszeriparénál együttesen).

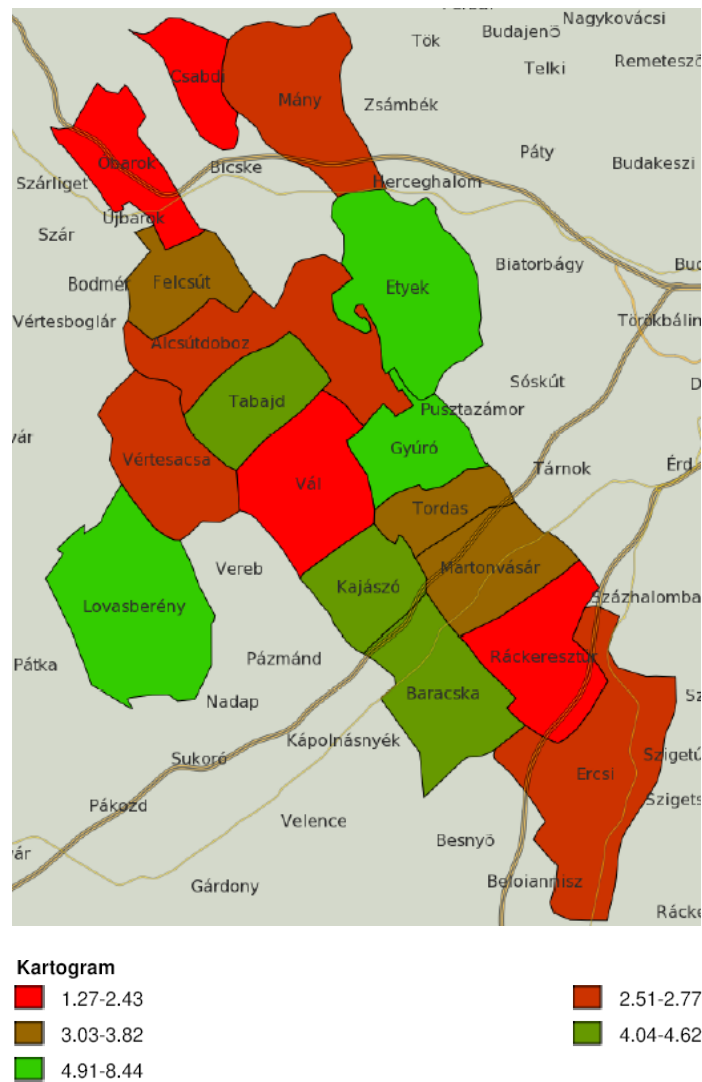
46. ábra 15-64 éves foglalkoztatottak száma az ipar, építőipar nemzetgazdasági ágban (fő), 2008

Forrás: VÁTI TMER

A térségi ipar szervezeti rendszerére kettősség jellemző: a kis létszámú társas vállalászási keretek között zajló feldolgozóipari tevékenységek főként az értéktermelésben és a foglalkoztatás tekintetében kapnak vezető szerepet, ugyanakkor egyes iparágakban nagyon elterjedtek az egyéni céggként, vállalkozóként történő üzemeltetési formák (pl. építőipar, javítás, kis léptékű élelmiszergyártás), ami az ipari termelés különböző gazdasági szervezeti keretek közt zajló megoszlásra egyértelműen rányomja a bélyegét (7. ábra).

47. ábra Feldolgozóipari társas vállalkozások 1000 lakosra jutó száma a Völgy Vidék településein (db), 2010

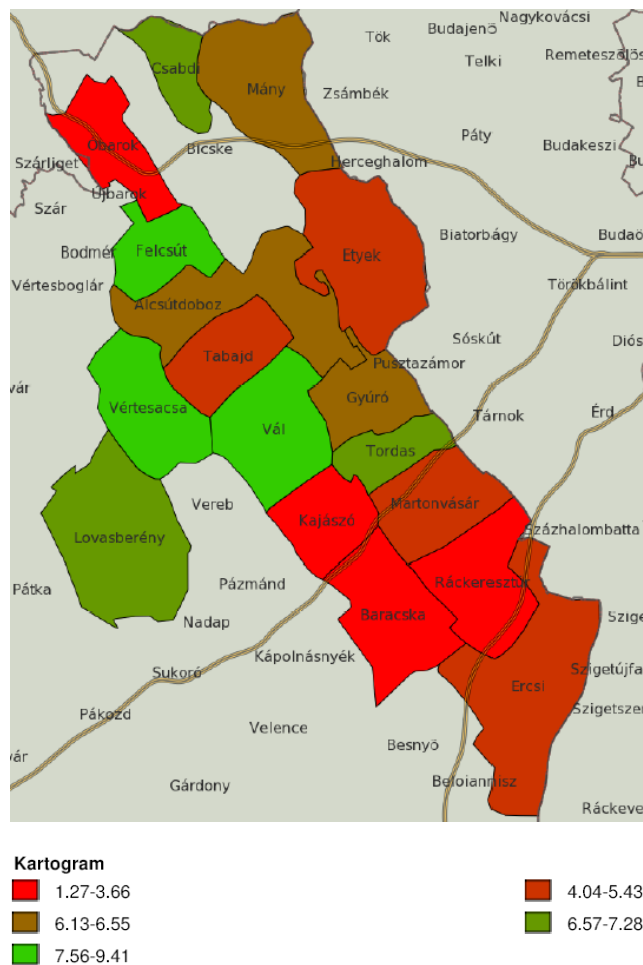

Forrás: VÁTI TSTAR alapján saját szerkesztés

A mintegy 160 regisztrált bányászati és feldolgozóipari és 230 építőipari társas vállalkozás több, mint a fele korlátolt felelősségű társaság, valamivel kevesebb, mint a fele betéti társaság (ez főként az építőiparra jellemző a sok egyéni vállalkozási forma mellett), és elenyésző része működik részvénytársasági vagy egyéb szervezeti formák között. **Az ipari tevékenységek települése a Völgy Vidéken nem mutat különösebb területi koncentrációt vagy egyenetlenséget, inkább egyenletes eloszlás jellemzi:** a feldolgozóipar lakosságszám-arányos társas vállalkozás-sűrűsége például Etyeken, Gyúron és Lovasberényben emelkedik ki, míg Ráckeresztúr, Vál, Óbarok és Csabdi esetében a legkisebb (47. ábra). Hasonló megosztottság jellemzi az építőanyag-ipart (és zömében a többi iparágat) is, bár itt az alacsony sűrűségben kirajzolódik kisebb koncentráció a térség délkeleti zónájában: Felcsút, Veresacsa és Vál az építőtevékenységek központja, míg Óbarok mellett Kajászóra,

Baracsóra és Ráckeresztúrra, de Martonvásár vagy Ercsi kisvárosokra is ez a legkevésbé jellemző (48. ábra). **Jelentősebb egybefüggő ipari és szolgáltatási terület Ercsiben és Lovasberényben (Lujzamajor) jellemző** a volt katonai területek ingatlanfejlesztők révén történő újrahasznosításával (ipari park, vállalkozói inkubátorház). Az egykori majorok vagy melléküzemágak telephelyein is érzékelhető a főként (kereskedelmi) szolgáltatásokat nyújtó, de a termelő vállalkozások sűrűsödése is.

48. ábra Építőipari társas vállalkozások 1000 lakosra jutó száma a Völgy Vidék településein (db), 2010

Forrás: VÁTI TSTAR alapján saját szerkesztés

4.2. Nehézipar

4.2.1. Bányászat

A bányászati tevékenység a Völgy Vidéken jelenleg nem jellemző tevékenység, ugyanakkor korábban több kisebb és néhány nemzetgazdasági jelentőségű bányája is volt a térségnek, melyek újbóli megnyitása folyamatosan napirenden van a rendelkezésre álló nagy mennyiségű, részben műrevaló készletek miatt. 1985-ben Mányon nyílt jelentősebb

barnaszénbánya (amellett, hogy Tatabánya üzemeként már az 1980-as évek elején is működött itt akna), ahol a termelés a korábbi visszafogások után részben az 1990-es évek elején, véglegesen 2004-ben állt le. A mányi bánya az eocén program keretében tervezett legnagyobb, de egyúttal az ország legnagyobb bányája lett volna, ha a tervezett fejlesztések megvalósulnak (ugyanakkor az eocén program kifulladásával 900 kt/év kapacitású, kevésbé jelentős, rövid élettartamú bányává sorvadt, ahol a bezárásakor azonban még mindig csaknem 900 fő dolgozott).

Óbarok külterületén még régebb óta zajlott bauxitbányászat (már a II. világháború ideje alatt is), amelyet részben és ideiglenesen 1989-ben hagytak fel: ekkor mondtak le végleg – főként hidrogeológiai okok miatt – a nagy mányi szenes beruházási elképzelések, valamint az ikertermékes nagyegyházi bánya megvalósításáról is (ikertermeléssel barnaszén és bauxitot is felszínre hoztak volna, amely azonban nem valósult meg a bauxit töbrök mélysége, karsztvíz fedettsége miatt, bár ennek nem rentábilis volta már 1986-ban is nyilvánvalóvá vált). Folytatásként az 1997-2005 közti – a piaci igényekhez igazodó, azaz időnkénti megszakítással járó – külszíni bauxitfejtések Óbarok-Vázsonypusztán óriási tájsebeket ütöttek, melyek tájrendezése további problémákat vetettek fel (hulladéktömedékelés, majd fásítás, 49. ábra).

49. ábra A külszíni bauxitbányászat okozta tájseb Óbarokon

Forrás:

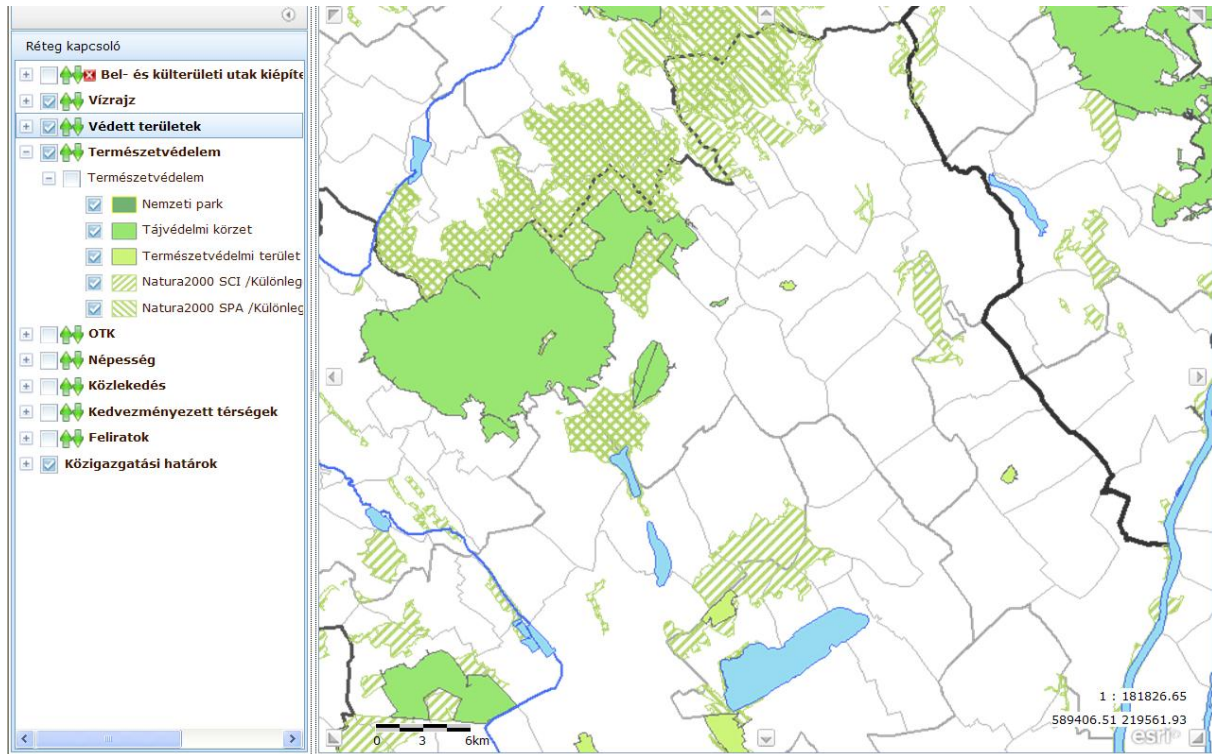
http://www.panoramio.com/photo_explorer#view=photo&position=9&with_photo_id=55261549&order=date_desc&user=6074790

2006-2007-ben újabb óbarkai terület letermelése történt meg, egy NATURA 2000-es terület érintése miatt azonban csak jóval szűkebb környezetben, hasonló utólagos tájrendezési megoldással. Ezek után viszont többször is helyi ellenállásba ütköztek az újabb lehetséges bányanyitások (térsgben a védett természeti területekkel – élőhelyvédelmi terület, ramsari terület, nemzeti park, tájvédelmi körzet vagy természetvédelmi terület által – érintett települések száma viszonylag alacsony – a 17-ből 9 település – az ország más térségeihez

képest, annak ellenére is, hogy a Váli-víz és Szent-László Víz völgyei ökológiai folyosót alkotnak, 50. ábra). Ugyanakkor jelenleg is ezen a környéken található az ország legnagyobb – bár egyúttal az egyik legrosszabb minőségű, de könnyen hozzáférhető – kitermelhető bauxitvagyona (cca. 2,1 millió tonna).

50. ábra A természetvédelem területei a Völgy Vidéken

Forrás: VÁTI T-MER

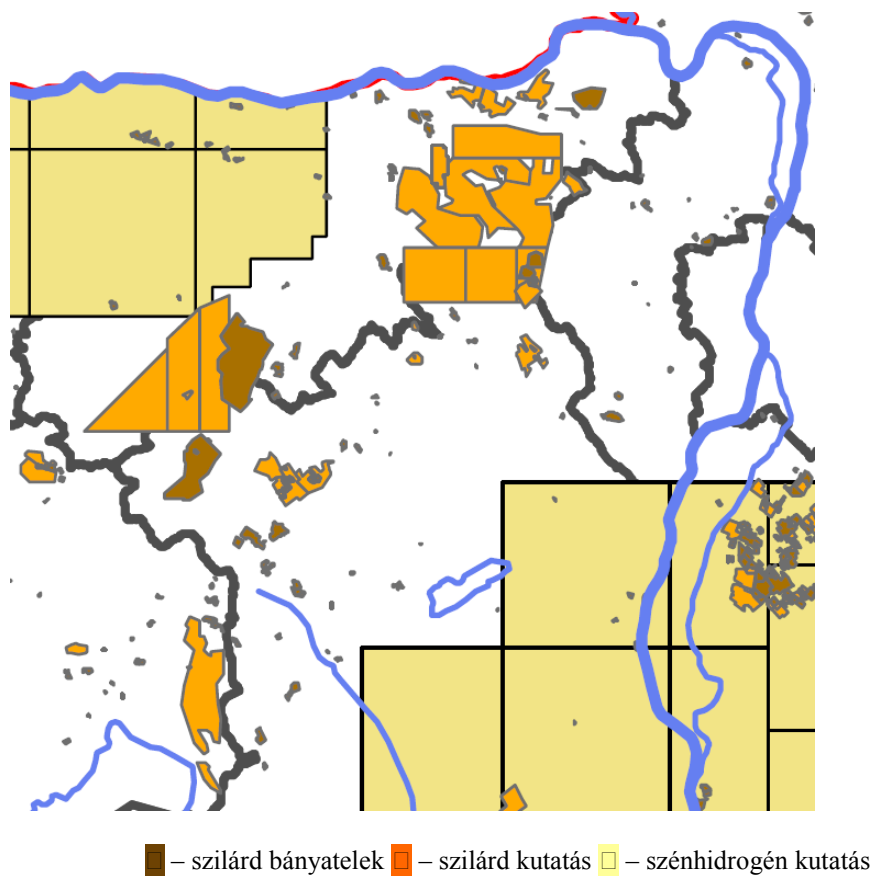
2010-ben bányászat vagy ahhoz kapcsolódó tevékenység 13 helyen folyt a térségben (5 helyen Ercsiben, 2-2 helyen Felcsúton és Mányban, valamint további 1-1 helyen Etyeken, Kajászón, Gyúrón és Óbarkon). Számuk azonban évről évre kisebb mértékben változik a letermelés, a szervezeti változások, az engedélyek, illetve a piaci viszonyok függvényében (leginkább a dunai kavicskitermelés vonatkozásában). A Magyar Bányászati és Földtani Hivatal nyilvántartása szerint **2012-ben az országosan mintegy 1400 érvényes hatósági engedéllyel rendelkező bányatelek közül 10 található a Völgy Vidéken**, de ezek közül sem mindegyik termelő. A legutóbbi óbarkai bauxitfejtés (2007) telkén például inerthulladék-lerakó üzemel (Andrew Benedetto Kft.), két – jelenleg nem termelő külszíni – **kavicsbánya** található Ercsiben (Kavics-Ker Kft., Geo-Mineral Kft.), egy önkormányzati és egy vállalkozói kézben lévő mélyművelésű **dolomitfejtő** Etyeken és Mányban (Mészkö és Dolomit Kft.). Két **homokbánya** üzemel Felcsúton (Gánt-Kő és Tőzeg Kft., Felcsúti Homokbánya Kft.), egy Gyúrón és további egy tájrendezés alatt van Kajászón (Mészkö és Dolomit Kft., Gas-Kol Bt.),

valamint engedélyes – nem termelő – barnaszénbánya-telke van Mányban a Vértesi Erőmű Zrt.-nek is (51. ábra).

Ezek mellett kutatási engedélyek is érvényben vannak különböző bányatermékekre és eltérő kutatási területekre vonatkozóan. Dolomit, kavics, homok és mészkő után kutat például a MAL Zrt. és a SOSO Földszer Kft. Alcsútdoboz-Bicske-Etyek és utóbbi Mány körzetében is, szénhidrogén után fúr a MOL Nyrt. Ercsiben, agyaglelőhelyet keres a Wienerberger Téglaiipari Zrt. Tordas-Gyúró határában és szén után kutat az Alpex Bányászati Kft. Tatabánya-Mány körzetében (41. ábra).

51. ábra Bányászati területek a Völgy Vidék térségben és annak környezetében, 2012

Forrás: MBFH nyilvántartás alapján

4.2.2. Villamosenergia-termelés

A gazdaság és a társadalom mindennapi életében nélkülözhetetlen az energiahordozók felhasználása, amely erősen meghatározza az árakat, befolyásolja a versenyképességet, az életkörülményeket, a fogyasztási szerkezetet és ezeken keresztül az életszínvonalat. Az ágazat rendkívül eszközigenyes és kiemelt szerephez jutnak a telepítési tényezők, illetve az állami szerepvállalás. Az energiahordozó-források szerkezetéről nem lehet önmagában képet alkotni

a Völgy Vidéken, mivel **nincs a térségben energiatermelő erőmű⁴**. **A felhasznált energia részben külső betáplálású** (villamos energia, gáz), és annak forrása megegyezik az országos szerkezettel (2. táblázat), **részben a felhasználók saját maguk állítják elő** azt elsődleges energiahordozók különböző módon történő közvetlen átalakításával (pl. égetés) másodlagos energiahordozókká (hőenergia, napelemekkel kisebb részben villamos energia is).

2. táblázat Magyarország energiafelhasználásának alakulása (PJ), 1990-2010

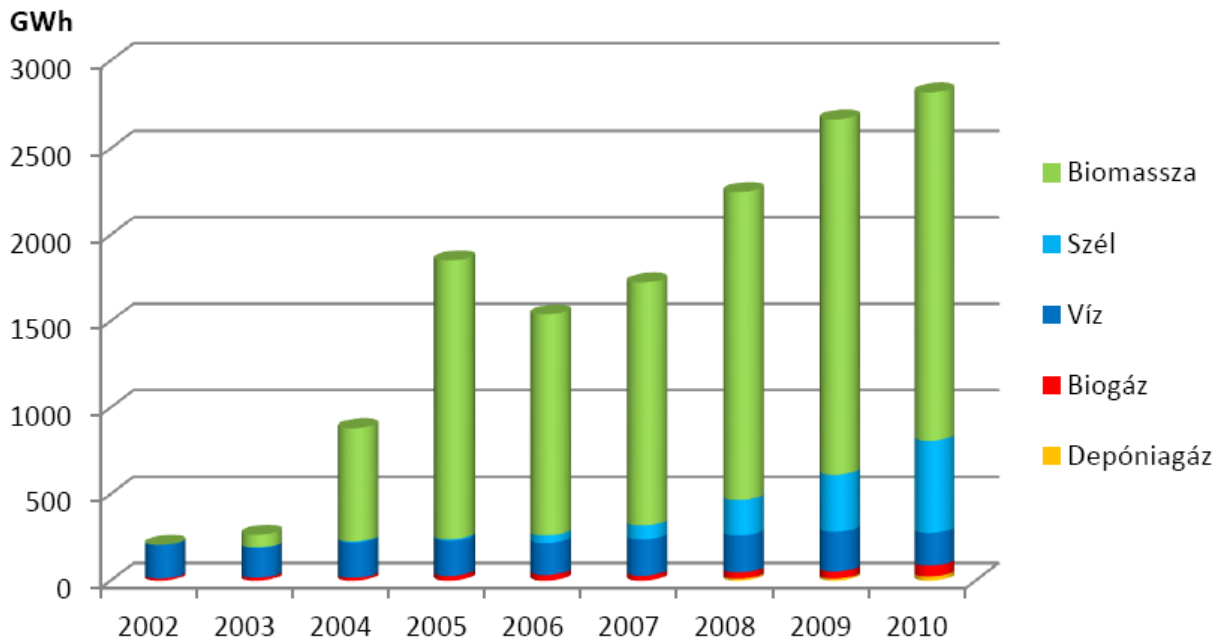
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009**	2010***
Országos halmozatlan bruttó felhasználás	1 244,2	1 067,1	1 036,1	1 153,2	1 152,0	1 125,4	1 126,3	1 055,6	1 085,0
ebből: primer villamos energia	250,4	166,0	178,0	173,9	173,5	175,6	177,1	189,9	193,0
ebből: atom	137,3	140,3	141,8	150,8	146,7	160,0	161,5	168,1	171,7
víz és szél	1,8	1,6	1,8	0,7	0,8	1,2	1,5	2,0	2,6
import	111,3	24,1	34,4	22,4	26,0	14,4	14,1	19,8	18,7
Villamosenergia-termelésre felhasznált tüzelőanyag	217,0	243,3	234,7	245,4	241,7	262,0	266,7	217,7	231,5
Földgázfelhasználás összesen	373,2	384,1	404,3	506,2	481,1	447,7	442,7	383,8	407,7
ebből: villamos energia termelésre felhasznált	73,9	68,3	77,0	127,4	132,7	144,5	148,7	105,6	121,8

Forrás: Magyar Energia Hivatal

Előbbiből adódóan és az országostól szintén eltérő gazdasági szerkezetből fakadóan **a térség energiafelhasználásának szerkezete eltér az országostól**. Mégpedig az ipar felhasználási arányának alacsonyabb, szemben a mezőgazdaság, a közlekedés és a lakosság felhasználási arányának magasabb értékei miatt. A felhasználás belső szerkezetén belül pedig a földgáz és az egyes egyéb megújuló energiahordozók (tüzifa, nap-, szél-, bioenergia) irányába tolódik el az arány a szénrel, a kőolajjal és a más egyéb, részben megújuló energiahordozókkal (pl. vízenergia, faszén, atomenergia, import) szemben (52. ábra).

⁴ Az eocén program fejlesztései révén a térségben bányászott szén (Mány, Nagyegyháza, Tatabánya, Dorog) 90%-ban a bicskei gigantikus, 2000 MW-osra tervezett hőerőműben, az ún. Dunántúli Gyűjtőerőműben került volna hasznosításra. 1976 nyarán megszületik az egyezmény Magyarország és a Szovjetunió között az Eocén-programhoz nyújtandó szovjet segítségről, ezzel el is kezdődtek a terv kivitelezési munkálatai, megindul az ERBE, azaz a bicskei Erőmű Beruházás. A nagyarányú, több mint tízszeres energiaigény-növekedés azonban elmaradt, így az 1970-es évek végén az erőmű építését leállították. Ami e pár év alatt az erőműből elkészült: a ERBE-lakótelep (az erőművi dolgozók számára), a hajdani dinnyeföldön az erőmű víztározója, és a hozzá vezető iparvágány. Az víztározóból azóta horgászó lett, míg az ERBE-lakótelep tulajdonviszonyai körül az 1990-es években bontakozott ki konfliktus, az iparvágány pedig már múlté.

52. ábra Megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia Magyarországon (GWh), 2010

Forrás: Magyar Energia Hivatal

Az energiaipar, közte a villamosenergia-ipar, ha a termeléssel közvetlenül nem is (bár a közvetlen szomszédságban több helyen is megjelenik, pl. Százhalombatta, Oroszlány, Tatabánya, Dorog, Budapest, Dunaújváros), de a szállítással, az elosztással, az átalakítással és az áramszolgáltatással jelen van, és meghatározó szerepet tölt be a térségben (53. ábra). **Az energiaipar térségi helyzete azonban hamarosan nagyot is változhat, ha megvalósulnak azok a jövőbeli elképzelések**, mely szerint a MOL Nyrt. a százhalombattai finomítójának Ercsi területére eső részén felépíti a 850 MW-osra tervezett kombinált ciklusú, földgáz alapú, a CEZ-el közös beruházásban megvalósuló erőművét. Továbbá ha elkészül a 2012-ben már működtetni tervezett, az áramfejlesztés oldaláról 10, a hőenergia oldaláról pedig 20 MW-os mányi biomassza (faapríték) erőmű az NRG Bioenergetikai Zrt. beruházásában (az ELMIB Zrt. és a Talentis Zrt. leánycége).

53. ábra Magyarország 750, 400, 120 kV-os villamoshálózata

Forrás: MVM Zrt. alapján

A villamos energia alaphálózatot országos szinten a MAVIR Zrt. irányítja és felügyeli, valamint a nemzetközi kooperáció lebonyolítását is elvégzi (az MVM Csoport tagjaként). Az egyetemes áramszolgáltatókon túl a hat hálózati elosztó engedélyesnek vannak körzeti szolgálataik a központjaikban, amelyek a területükön lévő 120 kV-os főelosztó-hálózat üzemirányítását végzik. A közép feszültségű elosztóhálózat (10, 20 és 35 kV) üzemvitelét az engedélyesek régióközpontjaiban lévő üzemirányító központok biztosítják. Az elosztóhálózat részeként Martonvásáron az országban először épült ki a 400 KV-os feszültségű alaprendszer gázszigetelésű kültéri tokozott kapcsoló-berendezése 1978-ban (400/220/35 kV). Jelenleg ehhez az állomáshoz csatlakoznak az Albertirsa, a Paks és a Litér távvezetékek, így az alaphálózat egyik legjelentősebb csomópontja (54. ábra). Kisebb-nagyobb (120/35/20/10 kV) transzformátorállomások szinte minden településen és kisfogyasztónál megtalálhatók.

54. ábra A martonvásári 400/220 KV-os alállomás

Forrás: <http://villany.uw.hu/kepek/121.jpg>

A Völgy Vidék áram- és a gázelosztását és szolgáltatását egyetemes szinten az E.On leányvállalatai látják el, melyek külföldi szakmai befektetői kézben vannak (az országos energiaellátás zömével egyetemben), de mellettük több más kereskedő és szolgáltató is kínálja piaci alapon a termékeit, és részt vesz az elosztásban, szolgáltatásban. Távhővel fűtött intézmények, lakások nincsenek a térségben.

4.2.3. Kohászat és fémfeldolgozás

A kohászat, az öntészet (vas-, acél-, könnyű- és nehézfém öntvények), **az alumíniumipar és az egyéb fémfeldolgozás terén nincsenek jelentősebb termelői és feldolgozó kapacitások a Völgy Vidéken** (bronz, nikkel és kobalt bázisú **precíziós öntvények, ötvözött acélok**at Bicskén állítanak elő – Magyarmet Finomöntöde Bt.). Ugyanakkor érintőlegesen ezek az ágazatok is megjelennek. Például a szén- és bauxitvagyon révén, amelyre korábban jelentős kitermelés is épült. Jelen vannak az ezen ágazatok által előállított termékek (pl. nyersvas és -acél, kohóalumínium, timföldfésüléségek, hengerelt áruk, fémötvözetek, félgyártmányok: hengerelt, sajtolt, húzott és kovácsolt termékek) további feldolgozására szakosodott kisebb helyi vállalkozások. Például: Ercsi – **galvanizálás, fémszerkezet-gyártás** (Feszó-Trade Kft, Ferro-Man 3000 Kft.), **fémzőmeggcikk-gyártás** (Oxil Bt.); Martonvásár, Bicske – **fémszerkezet-gyártás, felületkezelés** (Emapot Team Kft., Vivber Kft.), Baracska – **transzformátor-gyártás** (Toroid Transzformátor Kft.), továbbá kisebb lakatosipari és fémmegmunkáló vállalkozások. Illetve megtalálhatóak a kohászati, az öntészeti és a feldolgozott fémtermékek kereskedelmével, helyi elosztásával foglalkozó cégek

is a nagyobb vagy az építőipar erősebb jelenlétével rendelkező településeken (pl. vásártelepek, szerelvényboltok, iparcikk áruházak, stb.).

4.2.4. Gépipar

A gépgyártás állítja elő a termelési eszközök, a beruházási javak többségét (pl. tartós fogyasztási cikkek, műszaki berendezések, háztartási gépek, hírközlési berendezések, gépjárművek, stb.), ezért az iparon belüli helye, szerepe kitüntetett. Annál is inkább, mert a gépipar a társadalmi-gazdasági élet egészére, az emberek életmódjára, életkörülményeire és életszínvonalára is erős hatással van. **A gépipar – óriási visszaesése ellenére – egyes szegmensei húzóágazatnak számítanak Magyarországon, bár összességében átlagos színvonalú tömegtermékkel jelentkezik a nemzetközi és a hazai piacokon egyaránt, de jelenléte a Völgy Vidéken még ennél is szerényebb mértékű.**

A gépipar telephelyválasztásának szempontjai jelentős mértékben átalakultak a rendszerváltozást megelőző évtizedek folyamán is, de a rendszerváltozást követően még inkább, aminek a hatására a telepítésnél előtérbe kerültek a magasabban urbanizált térségek, a relatíve olcsó, nagytömegű és kvalifikált munkaerő, a fejlett infrastruktúra, valamint az innovációs és kooperációs kapcsolatok lehetősége, a hálózati elemek. **A Völgy Vidék ezek mindegyikében hátrányos helyzetben van, ráadásul gépipari centrumok között, azokhoz közel fekszik, amely nem kedvez (már önmagában sem) a gépgyártás jelentősebb fokú térségi megjelenésének és elterjedésének.** A Völgy Vidék leginkább háttérrel szolgált a közeli gépipari központok (Budapest, Dunaújváros, Székesfehérvár és Tatabánya) főként emberi erőforrásai biztosításához. Mindez a korábban tárgyalt kohászat, öntészet és alumíniumipar, valamint a sorra következő vegyipar és építőanyag-ipar tekintetében egyaránt, azaz csaknem az egész nehézipar vonatkozásában elmondható, jellemző.

Fentiek alapján érthető, hogy a gép- és gépiberendezés-ipar, a közlekedésszerszám-ipar, a villamosgép- és készülékgyártás, a műszeripar, valamint a fémtömegcikk-gyártás, mint a gépgyártás belső szerkezeti ágazatainak nagyon kevés reprezentánsa található meg a térségben. Ezek közül **a járműipari alkatrész-, a villamos-készülék- és az élelmiszeriparhoz kötődő gép-, gépi berendezés-gyártás emelhető ki**, melyek közül a jelentősebb kapacitások a következők: a Völgy Vidék legnagyobb gépipari vállalkozása Ercsiben található, a legismertebb autómárkák számára is beszállító japán tulajdonú Musashi Kft. Az ipari parkban 2001-ben felépült helyi bázisán 2002 óta készülnek **vezérműtengelyek és futóműalkatrészek** (gömbcsukló, lengő- és stabilizátor kar, kerékagy). **Szennyvíz-áttemelők** készülnek Kajászón (Hydro King Kft.), gépekhez és készülékekhez **kábelkonfekcionálás**

zajlik Válban és Bicskén (Kábel Electronic Bt., Vivber Kft.), **alumínium öntőszerszámok és villanymotor alkatrészek** Mányott készülnek (Komümet Bt.), **villamos kapcsoló berendezések** Bicskén (Vivbert Kft.), autójavítási főtevékenysége mellett **egyedi mezőgazdasági gépet** is előállít Martonvásáron az Alfa-Radiál Plusz Kft. (gyümölcsfarázógép). A Toroid Transzformátor Kft. pedig – a transzformátorok mellett – **akkutöltőket** is gyárt Baracskán, míg Etyeken a Kosztik és Tsa. Bt. fa- és lakatosipari munkák mellett **faipari gépeket** is épít, javít (a mányi **szerszámgép- és fémszerkezetgyártó** LGF Kft. felszámolás alatt áll). A térséghez ezer szállal kötődő Bicskén rozsdamentes és alumínium **egyedi élelmiszeripari berendezések, gépek** (Alumínium Hegesztés Kft., Várad József, ev., Mad-Werk Kft.), **gázcsapok és biztonsági szelepek** ill. kiegészítőik készülnek (MMG Gáztechnika Kft.).

4.2.5. Vegyipar

Hasonlóan a gépiparhoz a vegyipari tevékenységek és termékek is kihatnak a társadalmi-gazdasági folyamatok igen széles körére, mivel a lakossági fogyasztás fejlődése, az igény szint növekedése, a gazdaság anyagszükségleteinek fejlődése, a termelés műszaki-technikai színvonalának emelkedése, a szakmai képzettség, a kutatás-fejlesztés, valamint a területi együttműködés, munkamegosztás iránt megnövekvő igények mind-mind alátámasztják ezt, annak ellenére is, hogy az iparág környezetszennyező hatása az egyik legjelentősebb. A vegyipar az ipar leggyorsabban fejlődő ága volt az elmúlt évtizedekben, amely azonban területileg és belső szerkezetében is differenciáltan jelentkezik. A legdinamikusabb területek a kőolaj-feldolgozóipar, a műanyag- és vegyiszl-gyártás, a műanyag-feldolgozás és a gyógyszeripar. Többbretű okokra visszavezethetően a műtrágya- és növényvédőszer-gyártás, a gázgyártás és -elosztás, a háztartási és kozmetikai vegyipari terület, valamint a gumiipar részesedése az ágazat termeléséből jelentősen csökkent a rendszerváltozást követően. Mindezek a folyamatok kevésbé érintették és érintik a Völgy Vidéket, mivel **a vegyipar** – korlátozott jelenléte miatt, az országoshoz képest – **szerény mértékű szerepet tölt be a térség gazdaságában.** Elsősorban **a műanyag-feldolgozás, valamint a háztartási és kozmetikai vegyipari területek jelenléte emelhető ki.**

Ercsiben **felületkezelő vegyszerek** gyártása zajlik az ipari parkban (Feszó-Trade Kft.), műanyag-feldolgozás keretében **dübelek, tiplik és műanyag kötőelemek** készülnek (SM-Fix Kft.), továbbá **műanyag nyílászárók gyártására alkalmas profilrendszerek** (Roplasto Kft.). Martonvásári székhellyel **műanyag lámpatestek és védőtáskák** készülnek (Freska Kft.), valamint **vegytisztító folyadékok és kozmetikai termékek** (eEFi Bioenergetik Kkt.;

Biokem-Synthelabo Kft.; Mamut-vegyker, f.a.). **Tisztítószerket és egyéb háztartási vegyi árukat** (csomagolóanyagok, textilsegédanyagok) Etyeken is előállítanak az elsődleges forgalmazás mellett (H.I.P. Kft.), míg **karbonszálalás műanyag hajó- és csónaktesteket, árbocokat és rudazatokat** Gyúron építenek (Pauger Kft.; Cirkáló Hajó Építő Bt., f.a. – bár a termelést zömét az új kápolnásnyéki üzembe helyezték át). Elsősorban mézhez való **műanyag csomagolóanyagot és méhészeti eszközöket** Felcsúton (Nektárplast Kft.), **távcső mechanikákat és egyedi tubusokat** Etyeken (Gemini Bt.), **reklám- és játékléggömböket** Lovasberényben készítik (Lufi Expressz Kft.). Mányott **hőre lágyuló műanyag alkatrészeket** gyártanak (Komümet Bt.), **gyertyaöntéssel** Martonvásáron (Gyertya-Ász Bt.), míg **szappangyártással** több kisebb agrárvállalkozásban is foglalkoznak, házi körülmények között.

A vegyipar területen említésre méltó további adalék, hogy műanyag alapanyagokat (polietilének, polipropilének, polistirolok, policarbonátok első és másodosztályú alapanyagai, regranulátumai és darálékai) Mányott nagyobb tételben is forgalmaznak (Master Granulát Kft.). Műanyag nyílászárókat és egyéb műanyag termékeket több településen is (össze)szerelik. Valamint, hogy a legnagyobb hazai vegyipari cég (MOL Nyrt.) százhalombattai kőolaj-finomítójának a telephelye – ahol a térségből is számos munkavállalót alkalmaznak – részben Ercsi területén található, ahol szénhidrogén kutatások is zajlanak (a területen megkezdődtek egy 850 MW-osra tervezett kombinált ciklusú földgáz alapú erőmű építésének az előkészületei). Fontos tényező az is, hogy a térségben több helyen termelnek nagyobb méretekben is vegyipari alapanyagot adó növényféléket (elsősorban festőnövényeket és különféle illóanyagokat szolgáltató növényeket, de a gyógy- és fűszernövények termesztése is számottevő).

4.2.6. Építőanyag-ipar

Az építőanyag-ipar, azaz a nem fém ásványi termékek gyártása termékpalettáján a hagyományos építőanyagok mellett (pl. téglák, cserép, cement, üveg, (vas)beton, cement- és betonipari áruk, durvakerámiák, stb.) megtalálhatók az egyéb ipari célokra felhasznált kerámiák, üvegek, háztartási és egyéb használat tárgyak is. Tehát ez az iparág alapozza meg a társadalom építési, felújítási és karbantartási tevékenységeit, folyamatait, amellyel, hogy a fogyasztási szükségletei egy részét is kielégíti. Az iparág fejlődésére jellemző, a társadalmi igények változásával összefüggésben, hogy az építésekben korábban használt természetes anyagokat (pl. fa, építőkövek, agyag, vályog, nád) folyamatosan felváltották az égetett téglák, a falazóblokkok, a betonipari termékek (pl. panel), az újabb anyagok, a gyors szerkezetek. Az

ágazat termeléséből a téglá- cserép- és tűzállóanyag-ipar, a mész- és cementipar, a finomkerámia- és csiszolókorong-ipar, valamint az üvegipar részesedése a legmeghatározóbb, és ezek szerepe tovább erősödött az elmúlt években.

A telepítési tényezők között a nyersanyag, az energia és egyes esetekben a piac közelsége, de leginkább ezek együttesének vagy kombinációinak az együttes megléte a meghatározó. A Völgy Vidéken vannak az iparág által hasznosítható és kitermelt nagytömegű nyersanyagok, a jelentősebb fogyasztópiacok is viszonylag közel helyezkednek el, de energiában nem bővelkedik, ami miatt energiahordozók beszállítása megnöveli a szállítási költségeket (de a nyersanyagé nem feltétlenül), ezért főként **az építési és nem építési célú beton-, kő- és kerámiatermék kapacitások jelennek meg**. Mindezek mellett is **az építőanyag ipar szerepe a térség gazdasági szerkezetében kevésbé jelentős, mint országosan, regionálisan** (pl. Tatabánya, Tata, Ajka, Veszprém, Látatlan és környéke) **vagy akár megyei szinten** (pl. Dunaújváros, Székesfehérvár).

Ercsiben **nyers- és készbeton, gipsz- és cementtermék, betonelem és térkő** gyártása zajlik (Coprinus Kft., Burgert Bt.), Kajászón egyedi tervezésű **kő- és kerámia-dísz tárgyak, fagyálló kertberendezési kő- és kerámia-tárgyak** készülnek egyéni vállalkozói keretek között (Jován Kődísz tárgyak, Lonkai Kő-kert).

Építőanyag-kereskedelmi és különféle építőipari szolgáltatási tevékenységekben ugyanakkor **bővelkedik a térség, amelyek foglalkoztatása is jelentős**. Ez egyrészt a fogyasztópiacok közelségével és kitűnő megközelíthetőségével, másrészt a nagyméretű és nehéz gépek, valamint a nagykiterjedésű anyagok – nagyobb városokkal szembeni – olcsó tárolási, logisztikai lehetőségeivel, harmadrészt a – szintén városi összehasonlításban – olcsó, de az építőipar különféle területein gyakorlott és mobilis munkaerővel magyarázható. A térség minden településén található néhány jelentősebb és több kisebb építőipari kereskedelmi és/vagy szolgáltató vállalkozás, lakosság- és forgalomarányos jelenlétük elsősorban Ercsiben, Martonvásáron, Lovasberénybe, Etyeken, Válban, Alcsútdobozon és Felcsúton meghatározó.

4.3. Könnyűipar

A könnyűipar részben más iparágak által továbbhasznosított alapanyagokat, részben készárúkat, lakossági fogyasztási cikkeket állít elő. A belső szerkezetét jelentő textil-, ruházati-, bőr-, szőrme-, cipő-, fafeldolgozó-, papír-, nyomda- és kézműipar helyi kapacitásait az alapanyagot adó ágazathoz kapcsolódó, ráépülő feldolgozásnál tárgyaltuk. Telepítő tényezői közül egyesek a Völgy Vidék térségre is jellemzőek (pl. nagy tömegű, olcsó, nem túl képzett munkaerő, fogyasztópiac), mások azonban nem találhatók meg vagy kevésbé

jellemzőek (pl. nyersanyag, szállítás), esetleg jelen vannak, de itt nem épültek rájuk komolyabb kapacitások (pl. nagy vízigény). Mindezek függvényében **az ágazat korábban fontosabb szerepet játszott a térség gazdasági szerkezetében, amely mára teljességgel elhalványult**, és – néhány kivételtől eltekintve – csak kisebb, főként beszállításra, bányászásra épülő kapacitások vannak jelen. Egyes alágazatok korábban sem voltak megtalálhatók a térségben (pl. papírgyártás, bőr-, szőrme- és cipőipar), mások a rendszerváltozás során vagy teljesen eltűntek, vagy jelentéktelen mértékűvé sorvadtak (pl. textilipar, kézműipar), vagy többszörös átalakulások során bémunkára specializálódtak (pl. ruházati ipar).

A Völgy Vidéken a ruházati iparban jellemzőek kisebb varrodai kapacitások (pl. Markinvets Kft., Vál; Sziporka-text Bt., Em-Ká-Pé Bt. és V-Step Kft., Lovasberény), amellet, hogy hobby, egyéni kézműves vagy klubfoglalkozási szinten több 'kreatív műhely' is üzemel pl. textilbabák, babzsákok, plüssjátékok vagy egyéb termékek készítésére, illetve hímzésre, kötésre, horgolásra, foltvarrásra vagy hasonló tevékenységekre. A kapcsolódó elfoglaltságok a fogyatékkal élők, a hátrányos helyzetű emberek foglalkoztatásának az egyik kiemelten jellemző területe a térségben mind intézményi, mind rehabilitációs szempontból (Mány, Tordas, Martonvásár). Ugyanakkor régóta fennállóan és hosszabb távon **elsődlegesen a nyomdaipari termékek gyártása emelhető ki** (martonvásári Akadémia Nyomda Kft., Martonvásári Ipari, Szolgáltató Kft.) **a** – korábban az erdő- és vadgazdálkodásnál bemutatott – **fafeldolgozás mellett**. Bicskén a **zsinór-gyártás** (zsinór, paszomány, szalag, díszszegély, vitézkötés) kiemelkedő (Zsinóripari Szövetkezet). Ezen túlmenően **a helyi kézművesek kisipari jellegű termelése említésre méltó**, termékeik mennyisége azonban kevés és szervezettségük gyenge (kerámiák, vessző- és csuhétermékek, ékszerek, varrott, plüss- és folttermékek).

4.4. Összegzés, javaslatok

A feldolgozóipar szerkezete a Völgy Vidéken egészségesebb, mint az országban, ugyanakkor egyes területeken kapacitáshiányok, míg másutt túlzott kapacitások jellemzőek. Az eltérések zömének meg vannak a sajátos magyarázó okai, bár vannak olyan hiányosságok is, amelyek különösebb erőfeszítések és ráfordítások nélkül is javíthatók, mivel a helyi adottságok kedvezőek és a prosperáláshoz szükséges erőforrások rendelkezésre állnak. A legtöbb esetben e területeken egyéb hiányosságok vagy érdekeltérések vehetők számba, de mindenképpen fejleszthető területként kell ezeket figyelembe venni. Ide tartozik a bányászat és az energiatermelés a földben rejlő, meglévő természeti kincsek, a fejlett hálózati

infrastruktúra és a képzett emberi erőforrások miatt. Ilyen a gépgyártás, a vegyipar és a könnyűipar egyes környezetkímélő, kis szériában is nyereségesen termelő ágazatai, továbbá az élelmiszeripar a nagyobb tömegű, olcsó és jelenleg ingázó munkaerő jelenléte, részben az alapanyagbázis megléte, a kiváló elérhetőség és a közeli felvevőpiacok miatt.

A stratégiai szint mellett a Völgy Vidék gazdaságfejlesztési programjában a fenti termelőkapacitások megtelepedésének feltételei alakításában szükséges olyan lépéseket tervezni, amelyek **ösztönzik a telephelyfejlesztést, a telephelyen belüli infrastruktúra- és eszközfajlesztést, a know-how és technológia vásárlását és telepítését, a tudástranszfert (elsősorban műszaki területen), a tartós versenyelőnyöket nyújtó lokális üzleti környezet javítását.** Utóbbi kapcsán a vállalkezési környezet, a technológia, a pénzügyi források és az üzleti támogatások, mint a lokális üzleti környezet főbb tényező közül kiemelt figyelmet érdemes fordítani azokra is, amelyek rövidebb időtáv alatt módosíthatók (pl. helyi vállalkozások innovatív hálózatai vagy együttműködései, technológia-transzfer szervezetek bevonása, inkubációs lehetőségek kialakítása, munkaerőképzés, üzleti oktatási programok, iparági egyesületek, üzleti angyalok, helyi pénzintézetek, kockázati tőkealapok, K+F támogatások). Hosszú távú célként azonban a további tényezőkben is hathatós változásokat kell elindítani (pl. műszaki kultúra, sikeres vállalkozási modellek adaptálása, fejlett infrastrukturális hálózatok, rekreációs lehetőségek, műszaki oktatási intézmény).

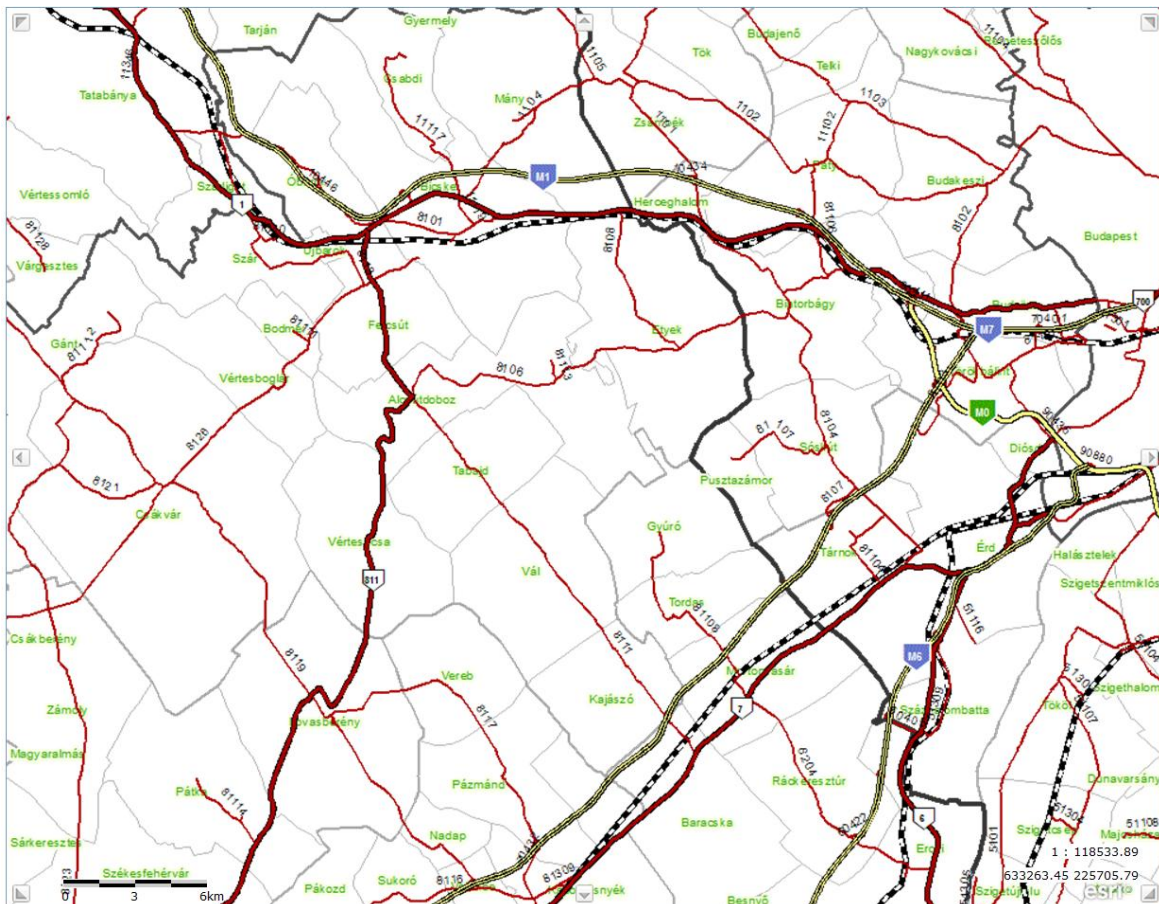
V. A Völgy Vidék fontosabb gazdasági és társadalmi szolgáltatásai

5.1. Gazdasági szolgáltatások

5.1.1. Közlekedés és hálózati infrastruktúra

A Völgy Vidék térség országon belüli elérhetősége kiváló, amely alapvetően a főváros centrikus közlekedés átmenő hálózatainak köszönhető, amiből az is adódik, hogy **nincs még egy olyan akcióterület az országban, amelyet 3 autópálya és 3 transz-európai vasúti fővonal keresztezne.** Ennek ellenére a településeket összekötő alsóbbrendű közútvonalak vízfolyások völgyei által történő meghatározottsága, az ebből is következő kiépítetlen – de a térségi elképzelések között különböző szinteken tervezett – haránt-irányú összekötő szakaszok (Gyúró-Vál, Gyúró-Etyek, Baracska-Ráckeresztúr), valamint a meglévő utak egyes szakaszainak nem megfelelő minősége (Alcsútdoboz-Etyek, Vál-Baracska, Martonvásár-Gyúró szakaszok) **csökkentik a települések belső, térségen belüli jó és minőségi megközelíthetőségét (55. ábra).**

55. ábra A Völgy Vidék közlekedési hálózata

Forrás: VÁTI T-MER

A **transzhálózati vonatközlekedés** pedig **hiányzik**, amelyet a korábban üzemelő Székesfehérvár-Bicske mellékvonal egy szakaszán a személyszállítási szolgáltatás tartós szüneteltetése (1979 óta), illetve a vonal részbeni felhagyása (egy részén a sínek felszedése, további részén a használhatatlan állapota) is alátámaszt. Korábbi megújítási terve kudarcot vallott (eocén-program bányái és bicskei erőmű; ugyanakkor részben megújult Székesfehérvár és Lovasberény között teherszállítási céllal 1985-ben), legújabbban azonban szintén szerepel a hosszú távú tervek között egy szakaszának (Vértesacsá-Felcsút) helyi érdekű vasútként, turisztikai céllal történő rehabilitálása (nosztalgia-vonatok; Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia). Ezt – egyúttal modernkori vasúttörténeti érdekességként és vasútfejlesztési fordulatként is számon tartható módon – az egyik állomás-épület – az Alcsút-Felcsút I. osztályú HÉV típusépület – 2011. évi eredeti állapotra újítása (exkluzív vendégházként történő üzemeltetése) is jelzi (56. ábra).

56. ábra A felújított Alcsút-Felcsút állomás-épület

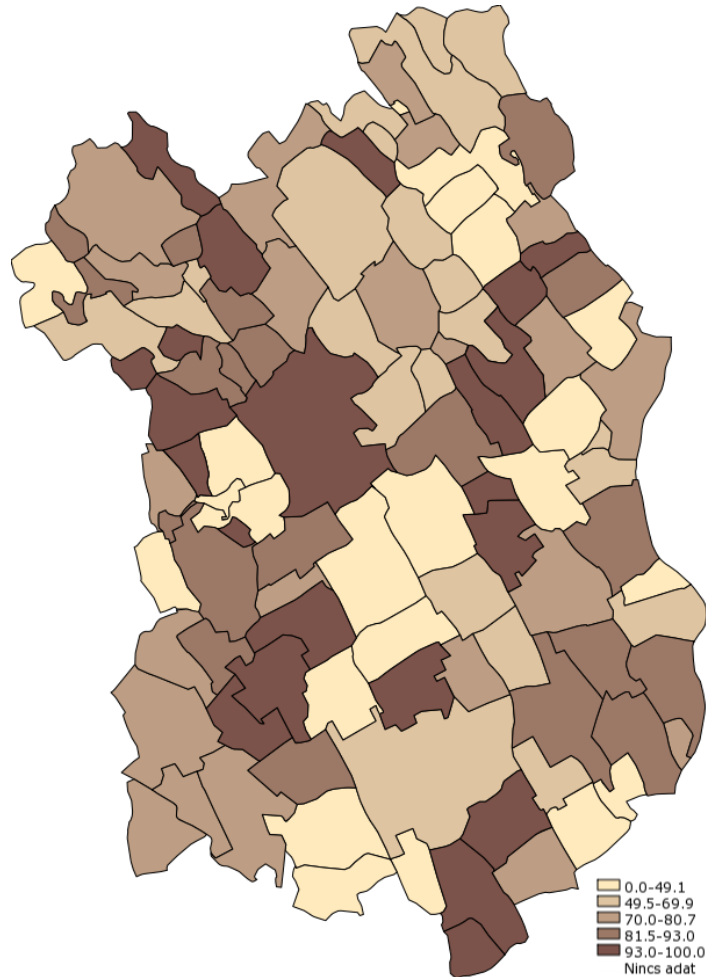

Forrás: Somay Nándor, <http://www.vasutallomasok.hu/show.php?az=alcs&num=829>

Az előzőekből adódóan a közúti közlekedés kiépítettségét és az elérhetőséget mutató jelzőszámok kedvező értékeket mutatnak a térségben, amely vonzóvá teszi az egyéni közlekedést (57-58. ábra), ugyanakkor **a közösségi közlekedés lehetőségei és irányai erősen korlátosak**. Martonvásár és Baracska egymás közti, továbbá ezek, valamint Bicske és Ercsi Budapestről és az adott vonalak mentén fekvő távolabbi nagyvárosokból történő vasúti elérhetősége megoldott, egyúttal szolgáltatásokkal való ellátottságuk is kiváló. Viszont **a közvetlen buszközlekedés ráhordó jellegű a vasútra** a fenti települések és állomásaik vonatkozásában, ugyanakkor a megyeszékhely (59. ábra) és részben a főváros irányába, de főként a kisvárosok és a két völgy települései között **hiányos, vagy több átszállással és**

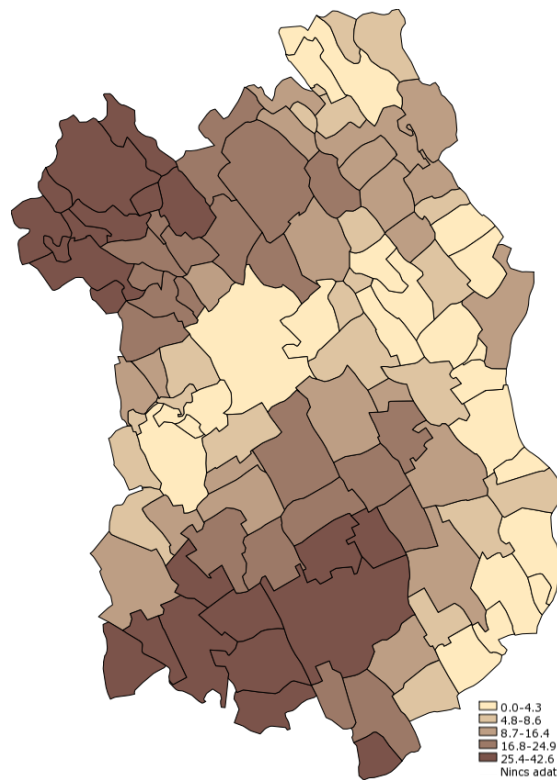
várakozással nehezített (komoly kihívást jelent például Gyúróból Etyekre, vagy Ráckeresztúrról Lovasberénybe, netán Óbarokra eljutni tömegközlekedéssel). Mindezt részben alternatív szolgáltatók által üzemeltetett, részben egyes városi szolgáltatások elérhetőségét segítő irányjáratok próbálják több-kevesebb sikerrel oldani.

57. ábra Bel- és külterület utak kiépítettsége Fejér Megye – közte a Völgy Vidék – településein (%)

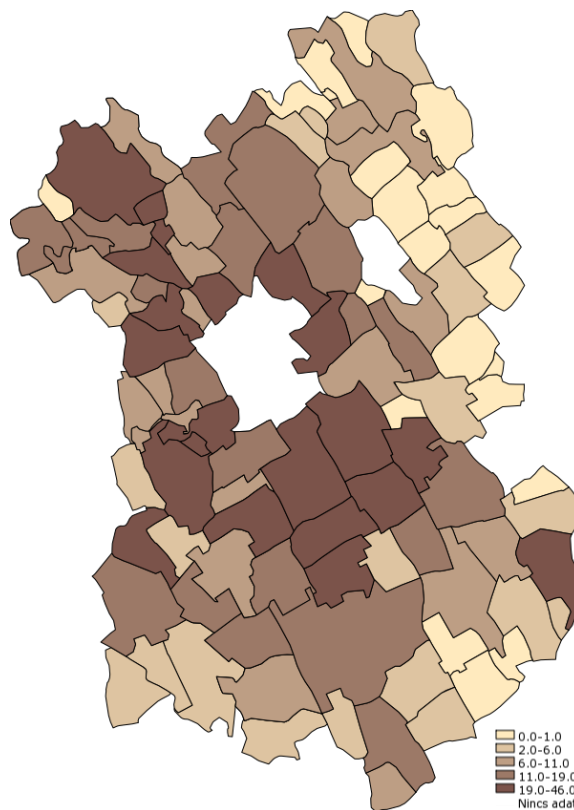
Forrás: VÁTI T-MER

58. ábra Idő szerinti optimalizálás szerint a leggyorsabb út hossza percben a legközelebbi autópályacsomópontig Fejér megye – közte a Völgy Vidék – településein (perc), 2010

Forrás: GEOx alapján VÁTI T-MER

59. ábra Közvetlen buszjáratok száma naponta a megyeszékhelyre Fejér megye – közte a Völgy Vidék – települései vonatkozásában (db), 2009

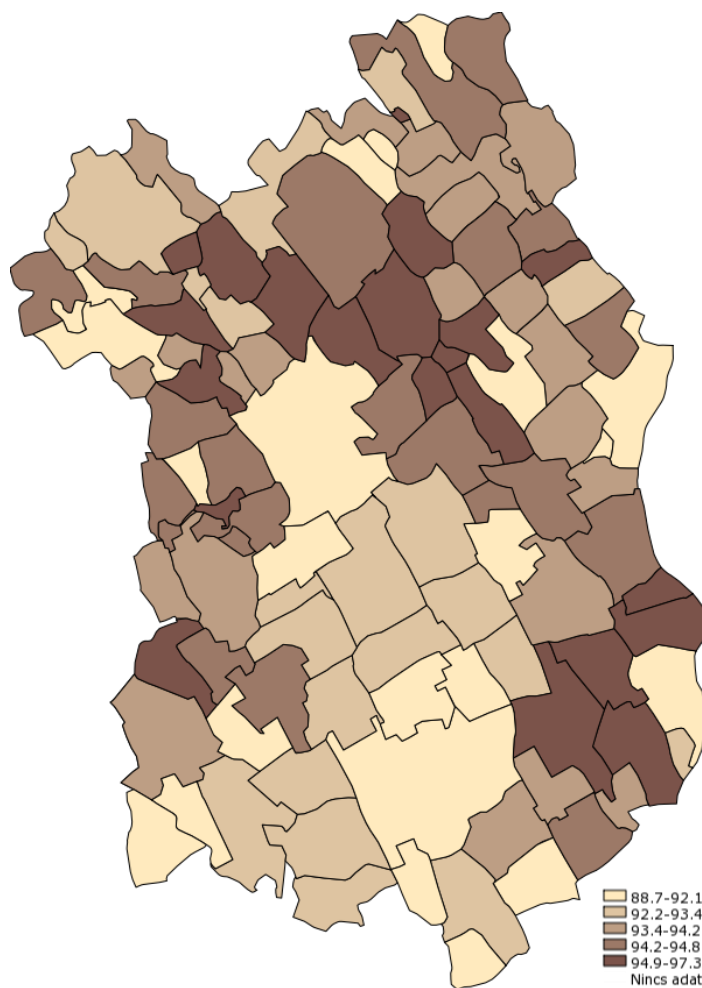

Forrás: CDATE alapján VÁTI T-MER

A térség **infrastrukturális ellátottsága** átlagos, az elmúlt évek fejlesztéseinek köszönhetően némiképp **megaladja az országos vidéki szintet**, amely a szolgáltatások elérhetősége és színvonala kapcsán is elmondható, és az elmúlt évek egyedi nagyberuházásainak köszönhető. Az áram- és a vízellátás teljes körűnek mondható és jó minőségű. A lakosságnak szolgáltatott villamos energia mennyisége meghaladta az 50 millió kWh-t 2010-ben: jelentősebb arányban nem lakossági (ipari, agrár, közlekedési) fogyasztók Ercsiben, Csabdiban, Martonvásáron, Baracskán és Óbarkon jellemző (60. ábra).

60. ábra A lakossági vezetékes villamos energia fogyasztók aránya a vezetékes villamos energia fogyasztók közül (%), 1996-2010

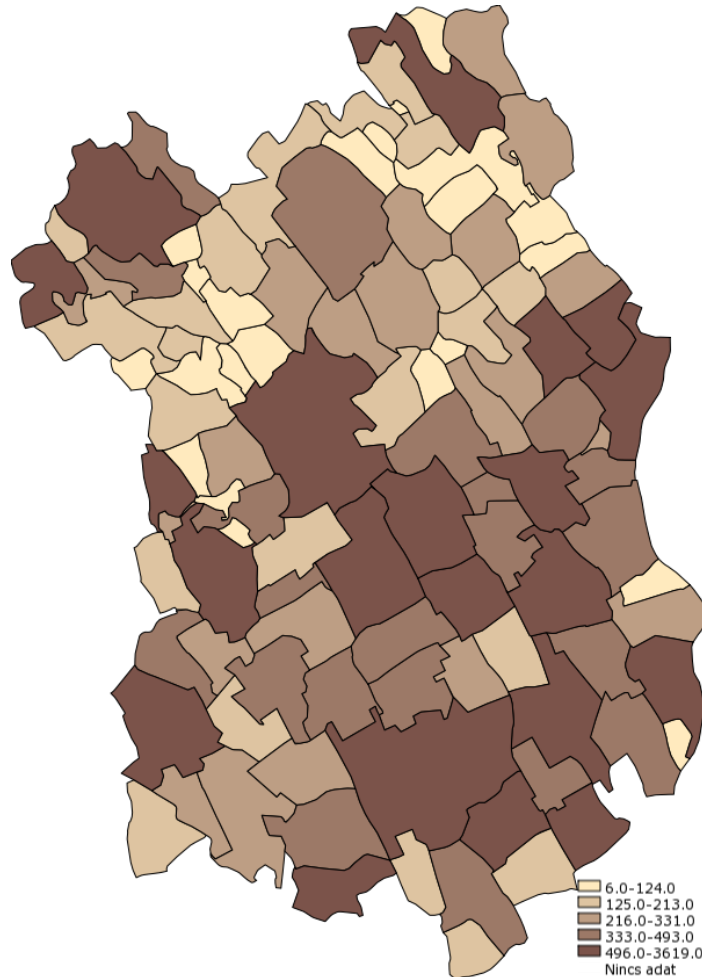
Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

A vízellátás több szolgáltató helyi kútra vagy egyéb víznyerő-helyre épülő – a Fejérvíz mellett megjelenő – alternatív jelenlétével biztosított (árammal ellátatlan lakott majorépületek, prэшázak, zártkerti lakások és kisebb, időszakos víztisztasági gondok azért vannak; 61. ábra). A háztartások fogyasztása eléri az 1,4 millió köbmétert évente, amely nagyságrend távozik is a csatornába szennyvízként, de eltérő települési eloszlás mentén. Amiből az következik, hogy egy meghatározott települési körben (könnyen elérhető felszín

alatti vízkészlettel és nagyobb kiterjedésű zártkertekkel rendelkezők) sokan táplálnak be és használnak alternatív vízforrást, fúrt vagy ásott kút vizét (jellemzően Alcsútdobozen, Baracskán, Etyeken, Kajászón, Mányon, Martonvásáron, Tabajdon, Tordason és Válban).

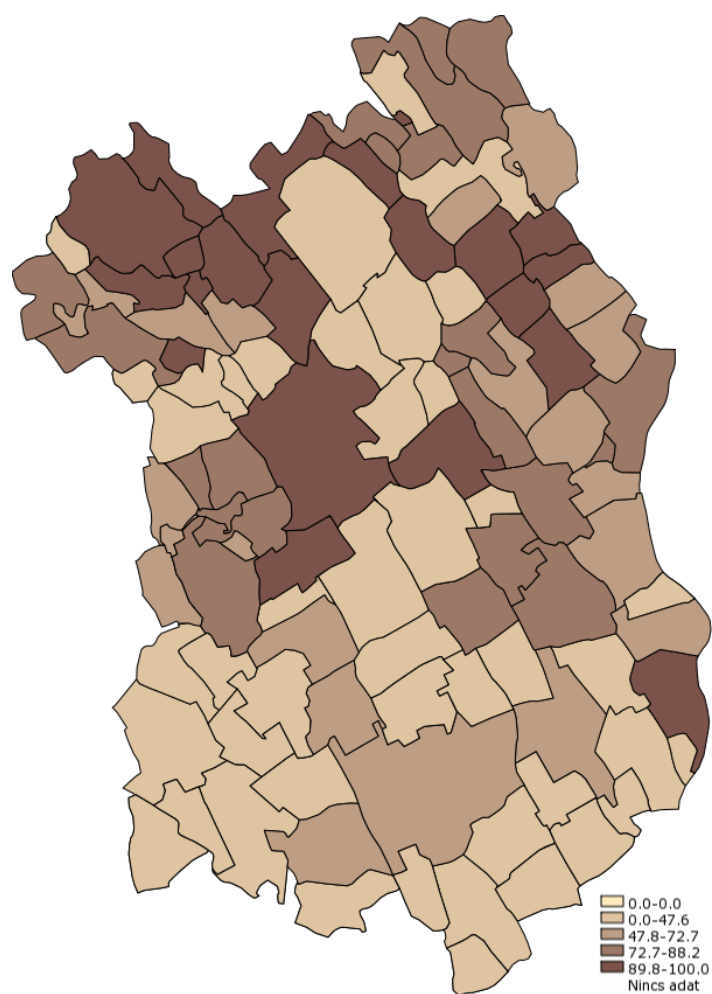
61. ábra Vízhálózatba kötött lakások aránya (%), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

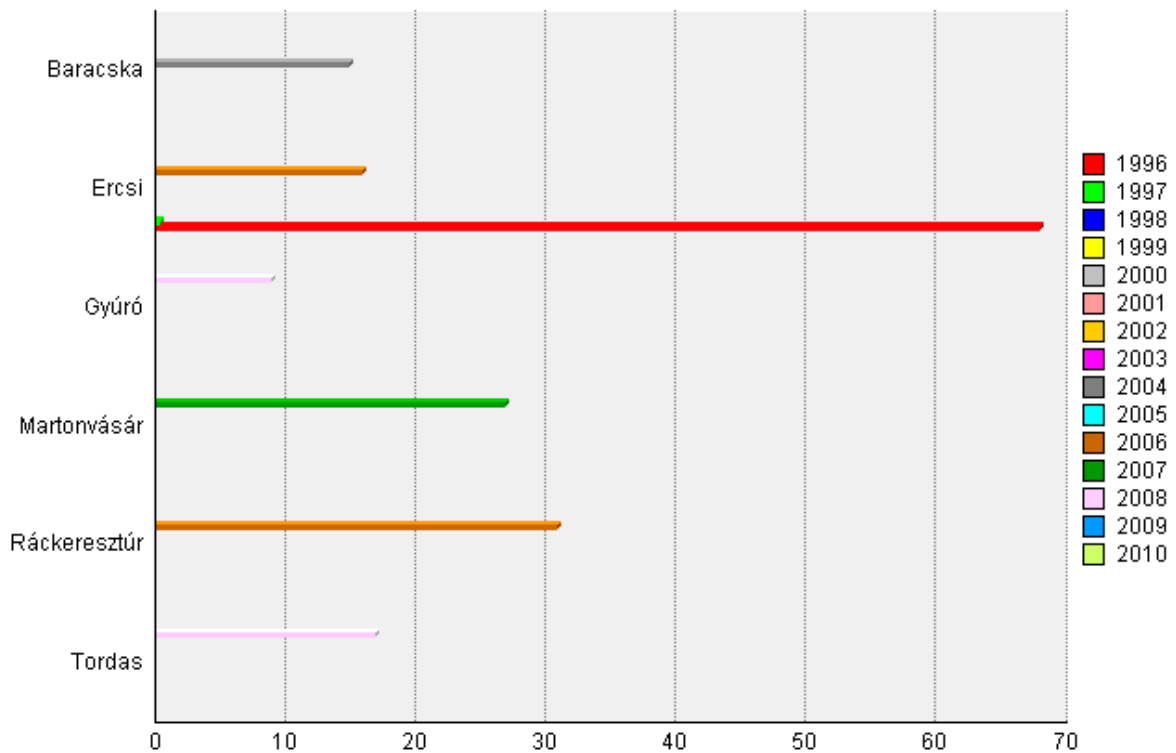
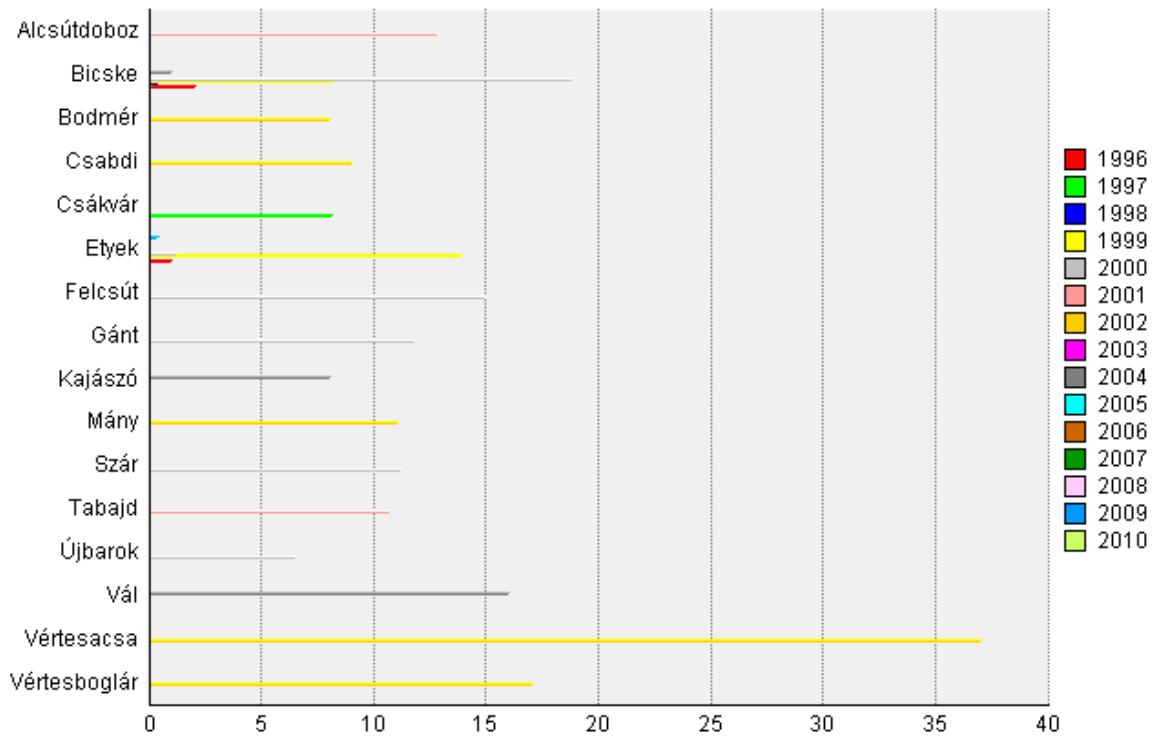
A csatornázás Óbarkon és Lovasberényben még várat magára, továbbá a – mindenütt a Fejérvíz nyújtotta vezetékes – szolgáltatás sehol nem tud teljes körű lenni, mivel **Alcsútdobozen, Tabajdon és Ráckeresztúron a közműolló 63% alatt marad**, de nagyobb ellátatlan részekkel Etyek, Martonvásár, Felcsút és Mány (79-63%), míg kisebbekkel Ercsi, Csabdi, Tordas és Vál is rendelkezik (93-64%). Az elmúlt 15 év legnagyobb mérvű csatorna-beruházásai Ercsiben, Vértesacsán, Ráckeresztúron, Martonvásáron, Tordason, Válban, Felcsúton és Alcsútdobozen zajlottak le a korábban jelzett támogatások segítségével (62-63. ábra). **Közműves szennyvíztisztító berendezések Baracskán (440), Ercsiben (104), Etyeken (500), Ráckeresztúron (500 – bővítése évek óta napirenden van) és Vértesacsán (171) üzemelnek** 1700 kg O₂/nap-ot meghaladó együttes tisztítási kapacitással.

62. ábra Csatornahálózatba kötött lakások aránya (%), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

63. ábra Csatornahálózat-fejlesztés a Völgy Vidék térség és környezet településein (km), 1996-2010

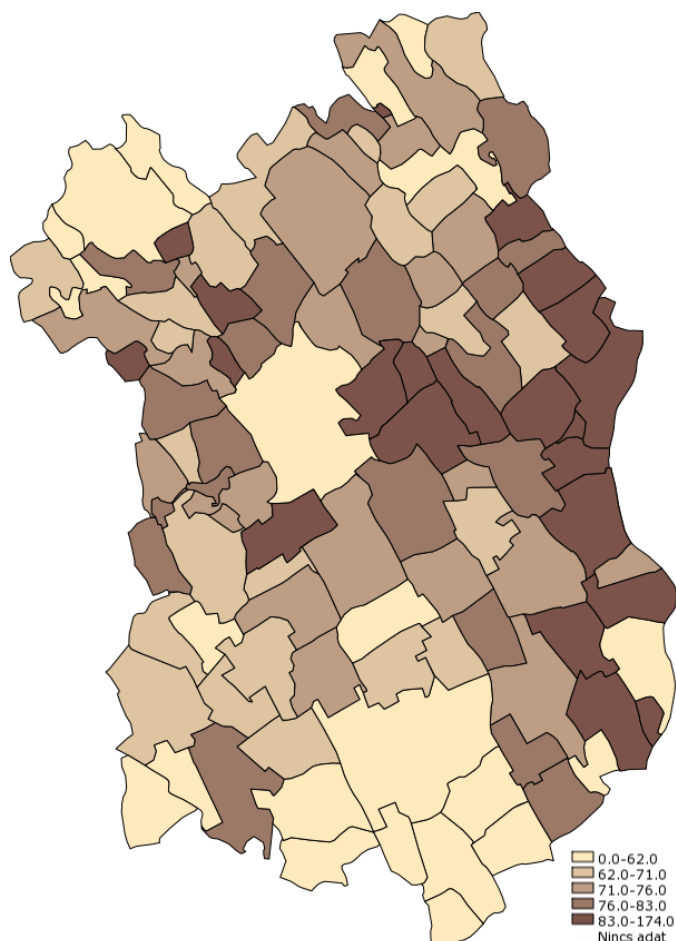

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

A vezetékes gázellátás minden településen elérhető és használható a lakások fűtésére, sütés-főzésre vagy egyéb háztartási célokra. Fűtésre átlagosan a lakások 73%-ában használják a leginkább Martonvásár, Ráckeresztúr, Gyúró, Ercsi és Etyek településeken (a

lakások több mint 80%-ában), a gázzal szemben egyéb fűtési módokat pedig leginkább Óbarok, Csabdi, Tabajd, Baracska és Vértesacska településeken alkalmaznak (a lakások kevesebb, mint 70%-ában fűtenek gázzal; 64. ábra). A fűtéssel együtt egyéb célokra is (sütés-főzés) valamivel többen használják az E.ON szolgáltatotta vezetékes gázt (a háztartások 75%-a), éves szinten mintegy 18 millió köbmétert fogyasztva (a nem lakossági fogyasztással együtt a Völgy Vidék térség gázfogyasztása eléri az évi 27 millió köbmétert).

64. ábra Gázzal fűtött lakások aránya (%), 2010

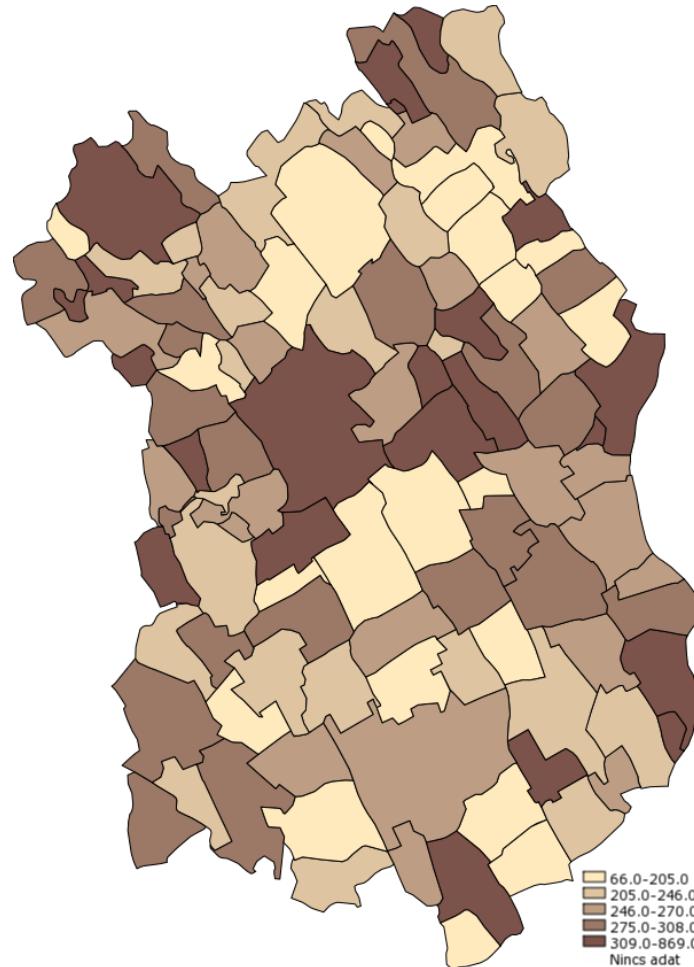

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

A folyékony hulladék elszállítása és tisztítása mellett a szilárd hulladék kezelése is jelentős tevékenység a térségben a keletkező mennyiségek miatt, annak ellenére, hogy **a Völgy Vidék térség hulladéktermelés szempontjából kedvező helyzetben van Fejér megyében** az egy főre vetített elszállított mennyiség alapján (65. ábra). Mindez sajnos csak részben jelenti azt, hogy a Völgy Vidéken kevesebb szilárd hulladék termelődik, mint máshol a lakosság fokozottabb környezettudatos viselkedése miatt (pl. komposztálás), részben az is megbújik mögötte, hogy több hulladék végzi illegális lerakókban – mivel ezek számos ponton vannak jelen a térségben és néhol óriási kiterjedésűek – vagy kerül alternatív módon (pl. a lakosság által közvetlenül) elszállításra és deponálásra. **A szelektíven gyűjtött hulladék**

elszállításának a lehetősége 2012-ben már majdnem minden településen megoldott volt valamilyen formában (gyűjtősziget, házhoz menő zsákos gyűjtés, Ercsiben a gyűjtőszigetek mellett szelektív hulladékgyűjtő udvar is üzemel), **ami alapvetően az elmúlt 2-3 év szolgáltatás-fejlesztésének az eredménye.** A szelektív gyűjtés csak Gyúron, Ráckeresztúron és Tordason nem teljes körűen megoldott, de egyes hulladékok kapcsán – pl. papír, PET palack, vas, szárazelem – központi leadási lehetőség vagy évi egyszeri gyűjtés mindenhol működik. Ebből a szempontból a leginkább elhivatott település a térségben egyértelműen Etyek. A Völgy Vidék hulladéktermelésének (9600 t/év) 2010-ben kevesebb, mint egyszázada (93 tonna/év) végezte szelektíven gyűjtőkben, ennek is közel 40%-a Etyekről származott, a fele Tabajdon, Kajászón, Vértesacsán és Baracskán termelődött meg (a helyzet azóta sokat javult). 7 településen az Érd-Kom Kft. (Alcsútdoboz, Etyek, Kajászó, Martovásár, Tabajd, Tordas, Vál), 4 településen a Saubermacher Kft. (Csabdi, Felcsút, Mány, Óbarok), 2 településen a Depónia Kft. (Lovasberény, Vértesacsa), 1-1 településen a Vertikál Zrt. cégcsoport tagjai, a VHG Kft. (Baracska) és a Délszolg Kft. (Ercsi), 1-1 településen az FKF Zrt. (Gyúró) és a Dunanett Kft. (Ráckeresztúr) a szolgáltató. **Több településen is van az elmúlt években bezárt és rekultivált, ill. felhagyott és rekultiválás alatt álló hulladéklerakó** (Alcsútdoboz, Baracska, Ercsi, Etyek, Felcsút, Gyúró, Lovasberény, Ráckeresztúr, Vál és Vértesacsa). **Ma is üzemelő, korszerű lerakók jelenleg csak a környéken vannak** (Bicske, Adony, Pusztazámor, Székesfehérvár).

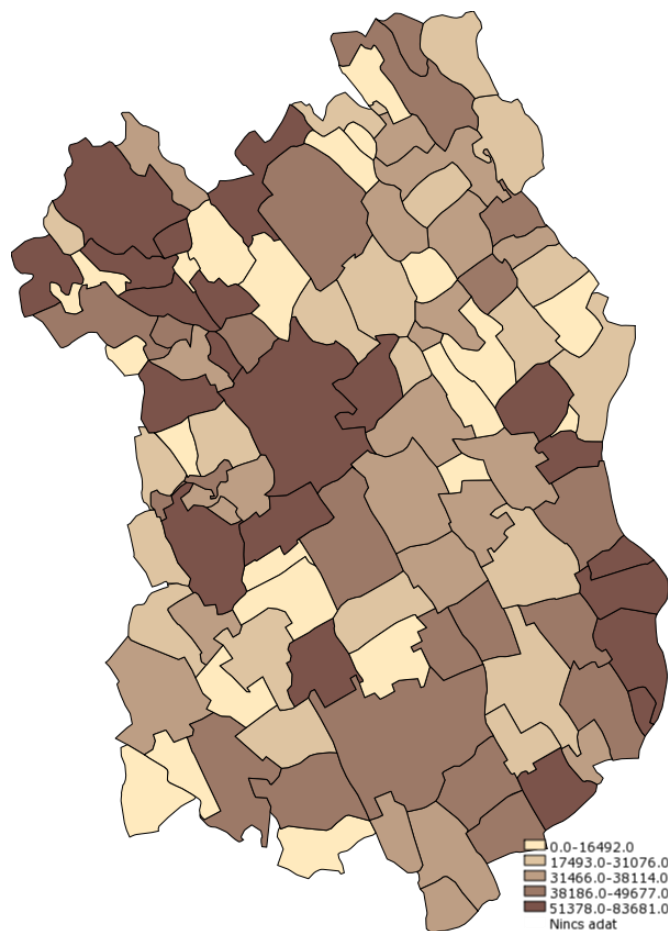
65. ábra Egy főre jutó elszállított települési szilárd hulladék mennyisége (t/fő), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

A kábeltelevízió és az internet ellátottság szintje nagymértékben függ a különböző szolgáltatók nyújtotta szolgáltatások települési elérhetőségétől (pl. lefedettség), nem beszélve azok minőségéről, ezért az ezzel kapcsolatos helyzetkép ellentmondásos, településenként, sőt akár településrészenként is eltérő megítélés alá eshet. **A kábeltelevízió-előfizetők**, illetve -hálózatba bekötött lakások száma és **térségi aránya** viszonylag **alacsony** (66. ábra), ami például nem jelenti azt, hogy kedvezőtlen lenne a különböző csatornákkal, televízióadásokkal történő lefedettség. Manapság már ugyanis számos olyan egyéb jó minőségű elérhetőség létezik, amelyeket a statisztika nem regisztrál, ugyanakkor a helyi lakosság egyre nagyobb mértékben él ezekkel (pl. földi vagy műholdas sugárzású parabolás vételek, internetes vagy mobilos televíziózás). Főként azért, mert ezeknek a szolgáltatásoknak az árai versenyképesek a kisebb beruházási és működtetési költségek miatt, illetve több településen a helyi kábelhálózat kiépítettsége, kapacitása is korlátos.

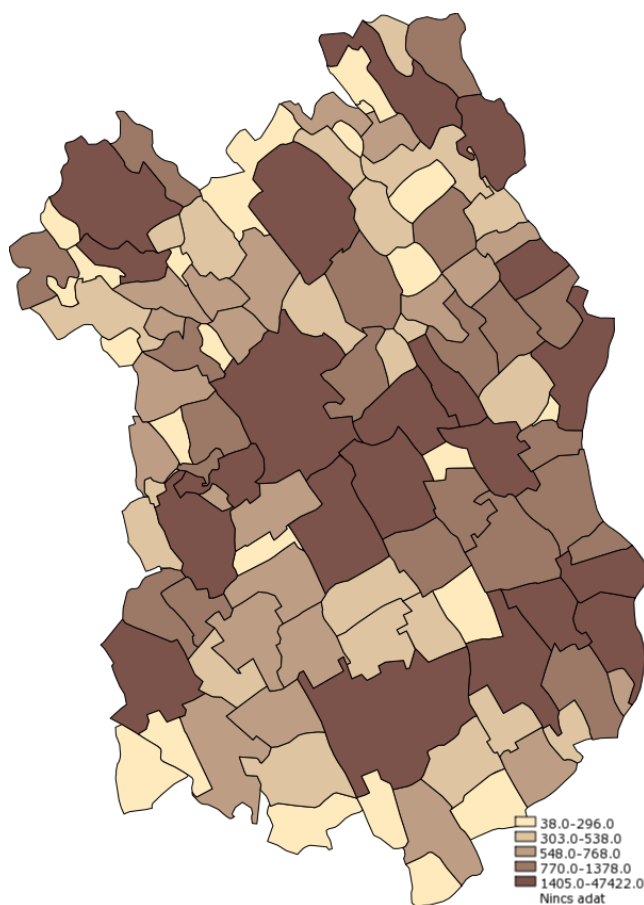
66. ábra Százezer lakásra jutó kábeltelevízió-hálózatba bekötött lakások száma (db), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

Az internet előfizetések térségi száma magas (67. ábra), de lakossági aránya például már csak átlagos, ezen belül pedig a szélessávú elérhetőség aránya egy összehasonlításban szintén nem tartozik a kedvező értékekhez. Amellett, hogy a térségben számos szolgáltatói alternatíva és elérhetőségi megoldás jut szerephez (egy-egy településen akár 2-3 szolgáltató is jelen van, amely a televíziózás kapcsán is jellemző), és jut általuk el a 'nagyvilág' akár a zártkertek, vagy a széles-sávra alkalmas kábeles elérhetőséggel nem rendelkező falvak, majorok világába is (digitális jel továbbítása mikrohullámon).

67. ábra Internet előfizetések száma (db), 2010

Forrás: GKIeNET alapján VÁTI T-MER

5.1.2. Kereskedelem és turizmus

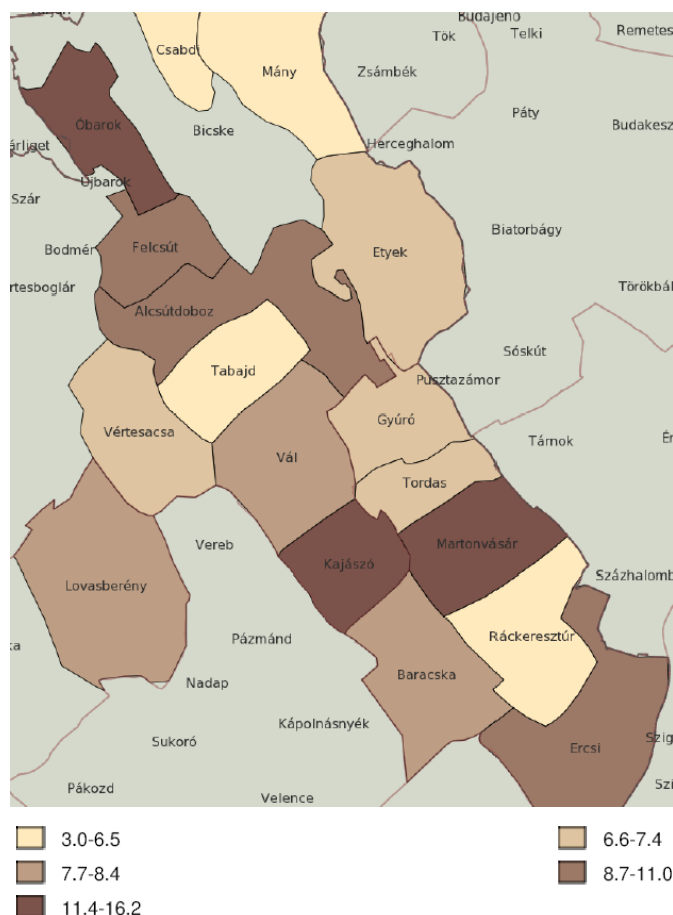
A kereskedelmi tevékenység és a kereskedő gyakorlatilag a gazdasági élet folyamatába beékelődő láncszem és kapocs, amely funkcionálisan olyan terméket szerez be és kínál, amelyet nem maga állított elő és nem maga akar elfogyasztani. A térbeli szempontból bel- és kül-, a termelőhöz és fogyasztóhoz való közelsége alapján nagy- és kiskereskedelemre osztott ágazat nagymértékben hozzájárul a gazdaság hatékonyságának növeléséhez, mivel olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyekkel időt és energiát takarít meg a vállalkozásoknak, termelőknek, fogyasztóknak, végfelhasználóknak.

A kereskedelem és a közvetlenül hozzákapcsolódó logisztikai tevékenységek szerepe a Völgy Vidéken kiemelt jelentőségű, mivel ez a térség Budapest közelségében egy olyan terület, amely közel van a legnagyobb hazai felvevőpiachoz így mérsékeltek a szállítási, logisztikai, eljuttatási költségek. Ehhez kapcsolódóan kiváló közlekedési kapcsolatokkal

rendelkezik, és érintik a legnagyobb elosztóhálózatok, ugyanakkor más térségekkel való összehasonlításban nagyobb méretű, változatos és olcsóbb tárolási, raktározási, logisztikai kapacitásokkal bír. Mindezek a kereskedelem szolgáltatási költségeinek a legnagyobb részét kiteszik, amelyek a beszerzett árukat terhelik.

68. ábra Kiskereskedelmi üzletek 1000 lakosra jutó száma (humán gyógyszertárak nélkül), 2008

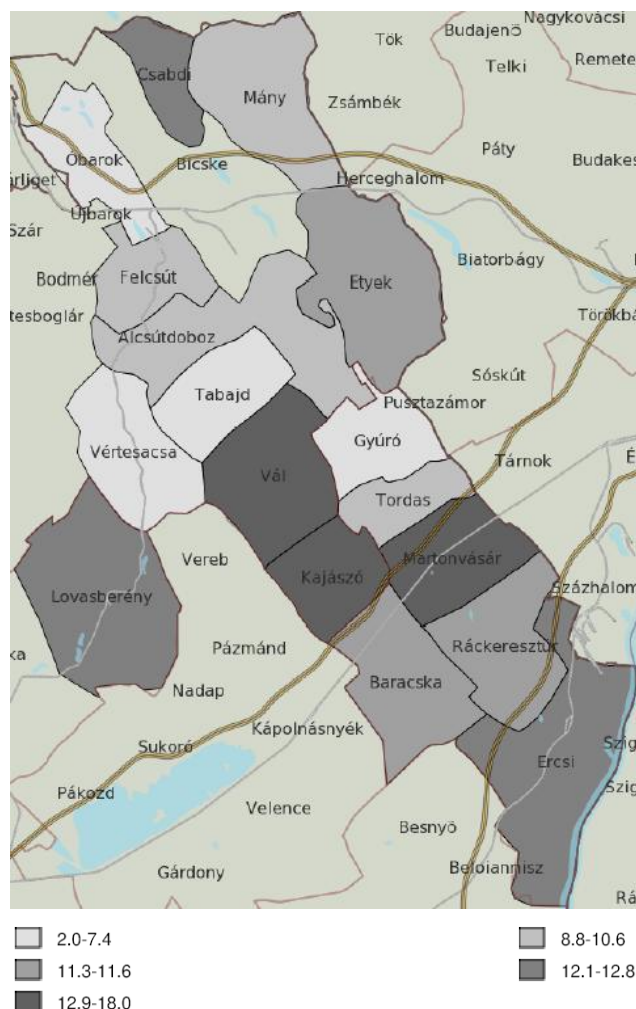

Forrás: VÁTI TEIR

Korábban a kereskedelem az egyik legcentralizáltabb ágazat volt, de az 1980-as évek elejétől meginduló szerződésbe adások (bérlet) és kötetlenebb gazdálkodási rendje miatt az első privatizált ágazatok közé került. Igen dinamikusan növekvő vállalkozásszám mellett üzletmenete ma is bolt nélküli és bolttal rendelkező vállalkozásokon keresztül bonyolódik, amelyek elterjedését és sikerességét számos tényező alakítja (pl. kitermelő-, logisztikai, fogyasztóbázisok elhelyezkedése, üdülési zónák, határmenti fekvés, vásárlói szokások átalakulása, hálózatosodás, stb.). **A kiskereskedelmi üzletek és vállalkozások lakosságárányos mutatói szerint a 6-os és a 7-es főutak, valamint a Bicske város menti települések kereskedelmi potenciálja emelhető ki, amely részben a főútmente (Ercsi, Martonvásár, Baracska), részben a nagyobb város vonzereje (Csabdi, Felcsút, Alcsútdoboz), valamint az alacsony lakosságszámhoz társuló relatíve több bolt megtelepedésével**

magyarázható (Óbarok, Kajászó) az általános ismérvek mellett (pl. magasabb vállalkozói aktivitás, lakossági jövedelmek; 68-69. ábra).

69. ábra A kereskedelem és a gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások 1000 lakosra jutó száma a Völgy Vidéken, 2010

Forrás: VÁTI TEIR

A turizmus szintén kiemelten fontos, ugyanakkor alulfejlett gazdasági ágazata a térségnek, mivel számos turisztikai területen kedvező, ámde alulhasznosított adottságokkal rendelkezik (pl. bor-, lovas-, örökség-, horgász-, vadász- és ökoturizmus, stb.), és **infrastrukturális kapacitása, szolgáltatásai gyenge lábakon állnak**. Mindezt mi sem támasztja jobban alá, hogy a térségben – a hivatalos statisztika szerint – mindössze 4 kereskedelmi szálláshely van, 3 panzió Etyeken és 1 Válban. Emellett is csak 7 falusi és 2 magánzállásadó működik 67 szállásférőhellyel (Etyek 3, Alcsútdoboz 2, Felcsút és Tabajd 1-1, ill. 2 magánzállás Tordason). Ezek együttes vendégszáma sem érte az 1000 főt (801 fő, amiből 216 fő volt külföldi, és 473 fő a panziókra jutott) és az 1500 vendégéjszakát 2010-ben (1451, amiből 584 volt külföldiek által eltöltött, és 982 jutott a panziókra). Vannak a térségben azonban olyan szálláshelyek is, amelyek – többérté okok miatt – nem jelennek meg

a statisztikákban, forgalmuk nem regisztrált, illetve újonnan jöttek létre. Az interjúkból és az egyéni adatgyűjtésből kiderült, hogy majd **minden településen üzemel** valamilyen szintű, a legtöbb esetben többféle típusú és minőségű **szálláshely-szolgáltatás** (kivéve Gyúró, Ráckeresztúr és Vértesacsca). **Vendéglátás terén is erőtlen a térségi kapacitás, amely alól szintén csak Etyek jelent kivételt**, ugyanakkor minden településen van, a helyi italkimérés és fagyizó mellett, több más vendéglátóegység is (pl. étterem, vendéglő, büfé, kóstolópince, kávézó, cukrászda, falusi vendégasztal). A helyi ételek ízét egyelőre Csabdin, Gyúró és Ráckeresztúron nem lehet üzletszerű vendéglátásban megkóstolni.

Jelentősebb garantált turisztikai szolgáltatásokkal a térségben a bor-, a lovas-, a vadász-, a horgász-, a kulturális és művészeti, a kaland-, a sport- és az ökoturizmus rendelkezik (pl. etyeki borút, Alcsúti Arborétum, lovagoltatás, golf, lovaspóló, futball, vadásztatás, kalandpark, paint ball, swingolf, hőlégballonozás, quadozás, mezítlás park, alkotó- és tánc táborok). Amellett, hogy az év minden szakában nívós helyi-térségi rendezvények vonzzák az embereket, de főként a térségben lakókat, illetve a fővárosiakat és a fővároshoz közeliakat (pl. Pince- és Kezes-Lábos Fesztivál, Újhegyi Piknik Etyeken, Vajda Napok Válban, Eötvös Napok Ercsiben, HANGYA Napok Tordason, Beethoven Estek és Martonvásári Nyár Martonvásáron, fogathajtó napok Mányon, és számos további helyi kulturális és művészeti fesztivál és rendezvény az országos ünnepekhez, valamint a helyi szokásokhoz, agrárünnepekhez, eseményekhez kapcsolódva).

5.1.3. Pénzügyi és egyéb gazdasági szolgáltatások

A pénzügyi és egyéb gazdasági szolgáltatások közül a pénzpiacok (bank- és hitelrendszer) alapvető intézményeivel és szolgáltatásaival, valamint biztosítási szolgáltatásokkal megfelelően ellátott a térség, míg az erőforrások hosszú távú és tartós átcsoportosítása lehetőségét biztosító tőkepiacok intézményei hiányoznak (részvénytőzsde, értékpapírpia, befektetési alapok), ugyanakkor szolgáltatásaik elérhetőek a közvetítőkön keresztül és/vagy az elektronikus lehetőségek révén. **A térségben 11 bankfiók található 10 településen:** jelentősebb országos lefedettséggel rendelkező kereskedelmi bank fiókléja mindössze Martonvásáron működik (K&H), ugyanakkor a takarékpénztárak több településen is jelen vannak körzeti hálózataik helyi fiókjaival. Az Ercsi és Vidéke Körzeti Takarékszövetkezet 7 fiókjából például 2 van a térségben (Ercsi, Ráckeresztúr), a bicskei központú Buda Takarékszövetkezeti Hitelintézet 21 fiókjából 5 kötődik a Völgy Vidékhez (Alcsútdoboz, Etyek, Mány, Vál és Vértesacsca), valamint a Kápolnásnyék és Vidéke Takarékszövetkezet 24 kirendeltségéből 3 (Baracska, Lovasberény, Martonvásár).

Pénzkiadó automata 8 működik a Völgy Vidék térség 4 településén, ezek azonban még a takarékiókkal ellátott települések legtöbbször sem jellemzők – amelyet a helyi lakosság gyakran hiányol –, ugyanakkor a két kisvárosban a takarékbankoké mellett más bankok (OTP, Erste és K&H) automatái is megtalálhatók (a takarékpénztáraknak a falvak közül Etyeken és Ráckeresztúron van még ATM-je). POS terminálokon keresztül minden település postahivatalában lehet készpénzt felvenni a nyitvatartási időben. Bicskén ugyanakkor önmagában is 3 bankfiók (OTP, BB, K&H) és 9 pénzkidó automata üzemel.

A biztosítótársaságok, a biztosító egyesületek és az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak a térségben önálló fiókkal nem rendelkeznek, de a nagyobb településeken található biztosítási ügyfélszolgálati irodák (Allianz és Köbe, ill. Uniqua és Groupama-Garancia Ercsiben és Martonvásáron), és az egyéni ügynöki, biztosítási alkuszi (bróker) tevékenység is elterjedt. A tőkepiacon szereplő társaságok (pl. értékpapír-kereskedők, befektetési társaságok, lízingcégek, vagyongazdálkodók, könyvvizsgáló, auditáló társaságok) fiókot szintén nem üzemeltetnek a térségben, de kisebb pénzügyi szolgáltató vállalkozások jelen vannak tanácsadással (főként könyvvizsgálat terén).

5.2. Társadalmi szolgáltatások

5.2.1. Oktatás, egészségügy és szociális ellátás

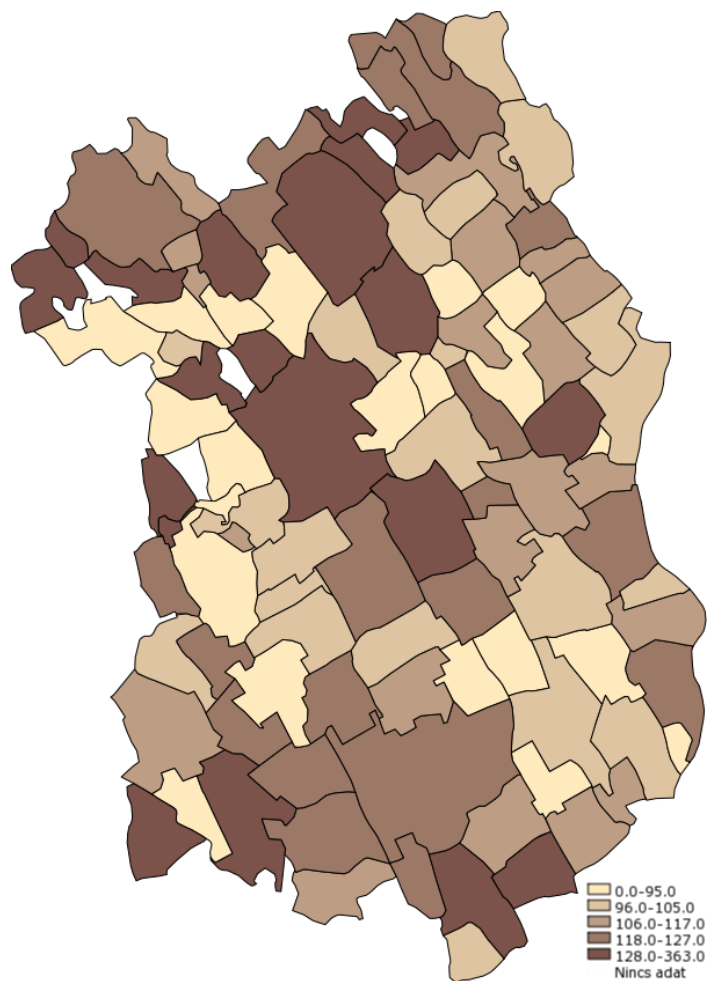
Oktatás terén a térségi ellátottság az elmúlt 1-2 év fejlesztései következtében meghaladja az átlagos vidéki normákat annak ellenére is, hogy a Völgy Vidék közvetlen környezetében jelentősebb alap- és középfokú oktatási centrumok működnek. **Az alapellátottság és annak színvonala is rendkívül változó a térségen belül**, amely jelentős mértékben függ a beköltözők számától, az ettől is alakuló gyermekszámoktól, a fenntartók anyagi és az oktatók szakmai ismeretbeli helyzetétől, valamint számos egyéb helyi tényezőtől.

A térség minden településén működik óvoda, a két kisvárosban, Ercsiben és Martonvásáron kettő-kettő is. **Kihasználtságukban a térségen belüli eltérések ugyan kisebb mérvűek, de a kapacitás gondok a legtöbb településen évről évre jelentős feszültségek forrását jelentik**, amiben a férőhelyek száma, a korcsoportos gyermekek létszáma és a helybeni beíratás vagy a gyermekek más településre történő elhordásának helyi aránya játssza a legnagyobb szerepet. Utóbbit számos helyben értelmezhető és/vagy egyéni élethelyzettől függő tényező alakítja.

Az óvodás korúakra vetített beírt gyermeklétszámok alapján a kajászói, a mányi, az etyeki, az ercsi, a ráckeresztúri és a tabajdi intézményekben jellemző, hogy nem mindig teljes

körű a kapacitáskihasználás, ami kisebb részben a gyermekszámok csökkenésével, nagyobb részben pedig a korcsoportos gyermekek más településekre történő óvodába járatásának nagyobb helyi arányával függ össze. Ezzel szemben komolyabb helyhiányok jellemzőek Gyúron, Csabdin és Óbarkon, de a kapacitás gondok feszültségeket okoznak – a több településen is realizált elmúlt évekbeli óvodabővítések ellenére – a fennmaradó településeken is egyes években (70. ábra).

70. ábra Óvodába beírt gyermekek aránya az óvodás korúak közül (%), 2010

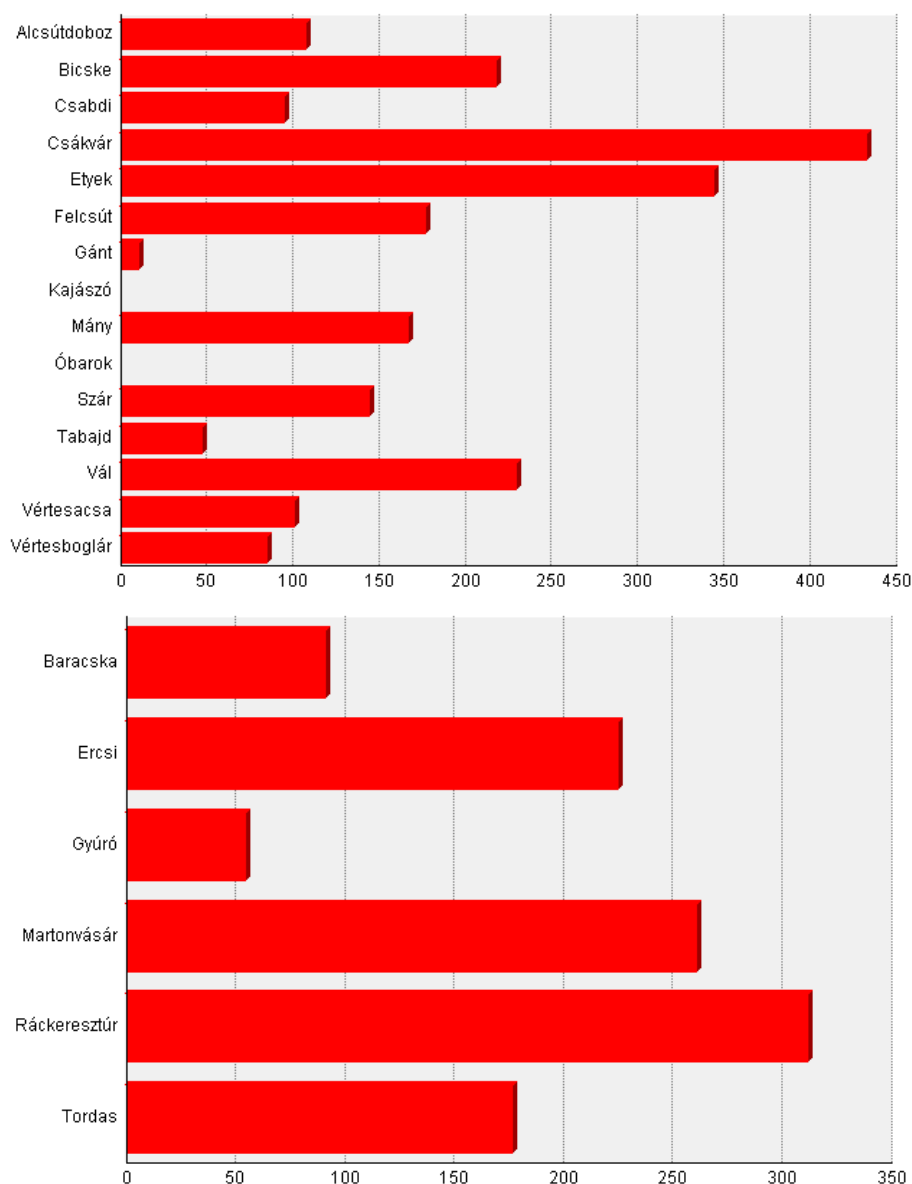

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

Általános iskola Kajászón és Óbarkon nem működik, de feladat-ellátási hely Baracskán (általános iskolai végzettséget szerezhettek a rabok felnőttoktatás keretében), valamint Ercsiben és Martonvásáron (gyógypedagógiai oktatás) kettő-kettő is van. **Az átlagos tanulólétszámok több településen kritikusán alacsonyak**, vagy évek óta felülről közelítik azt a szintet az egyes iskolákba beíratott gyermeklétszámok csökkenése miatt (Tabajd, Gyúró, Csabdi, Alcsútdoboz és Vértesacska; 71 ábra). A beíratott tanulólétszámoknak a helyi tanulókorúakhoz viszonyított alacsony voltának, illetve a tanulók száma csökkenésének több oka is van, amelynek összetevői – az általános érvényű tendenciákon túl – településenként

változnak. Mindez azonban – jelen keretek között nem részletezett – áttételeken keresztül hatással van az oktatás infrastruktúrájának és színvonalának hosszabb távon történő fenntarthatóságára. E területen **jelentős központi racionalizálási folyamatok indultak el, amelyek kimenete várhatóan a kapacitások területi kiegyensúlyozása felé irányul,** és további egyéb (pl. gazdaságossági, fenntartói, beszerzési, hatásköri) változásokat is magával hoz. A szegregáció és lemorzsolódás ellen is hatékony válasz lehet. Ugyanakkor ezek a változások már eddig is jelentősebb helyi konfliktusokat okoztak, és rövidebb távon további elhúzódnak várható.

71. ábra Az általános iskolák átlagos tanulólétszáma a Völgy Vidéken és környezetében (%), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

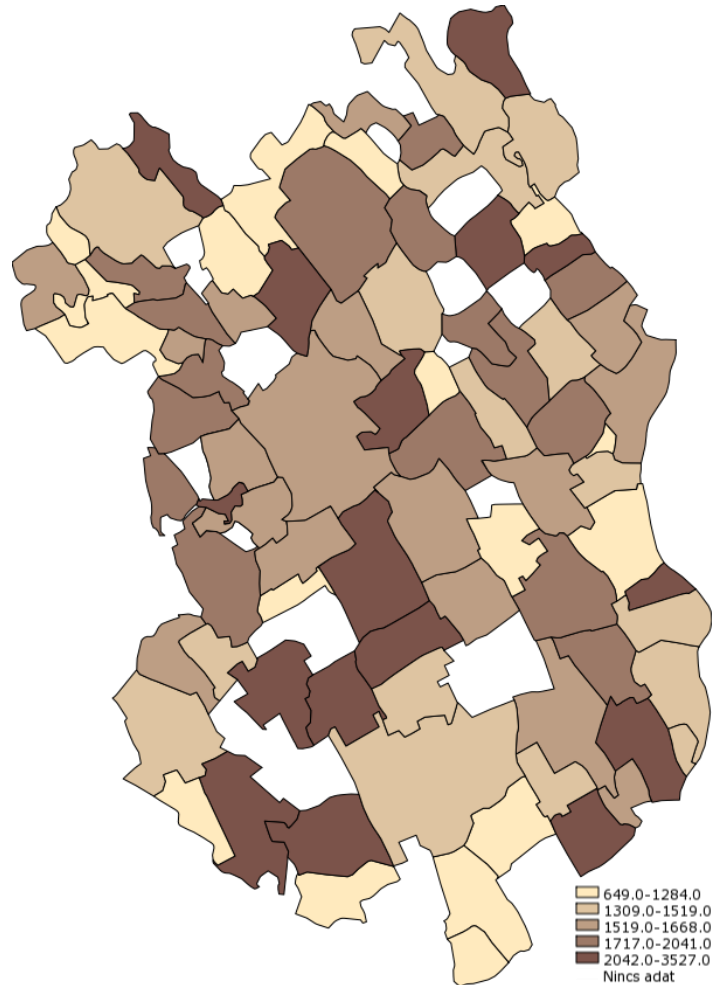
A térség jelenleg még önálló szakközépiskolával nem rendelkezik, de **Ercsiben szakközépiskolai feladat-ellátási hely** található 1 fő főállású pedagógussal (érettségi

szerezhető felnőttoktatás keretében; **érettségit Martonvásáron és Baracskán is lehet tenni**, de nem közép-, hanem általános iskolai ellátási helyen, 7 ill. 2 fő főállású középiskolai pedagógussal; Baracskán a rabok érettségizhetnek). Mezőgazdasági és vendéglátási-idegenforgalmi profillal a **Letenyei Lajos Szakközépiskola és Szakiskola** 2012 őszén kezdi meg a működését **Felcsúton** (elsődlegesen, de nem csak a Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia növendékei számára). A 4 évfolyamos általános kerettantervre épülő helyi tanterv szerinti szakközépiskolai képzés érettségivel zárul, majd további 1 szakképző év elvégzésével **vendéglős** szakképzettséget vagy **mezőgazdasági technikus** végzettséget lehet szerezni a tervek szerint. A 3 éves szakiskola előrehozott (alternatív) képzése **szakács, pincér vagy gazda** szakképesítést fog majd adni a sikeres vizsgák után.

Felsőoktatás beindítása kihelyezett képzési keretek között **Martonvásáron várható** akár már a közelebbi jövőben is (várhatóan agrártudományi területen) a veszprémi székhelyű Pannon Egyetem és az MTA Agrártudományi Kutatóközpontja között – az oktatási, kutatási és innovációs feladataik közös megvalósítására – 2012 nyarán kötött együttműködési megállapodás alapján.

Az egészségügyi ellátás minden foka kiemelt kapacitásokkal rendelkezik és magas színvonalon működik a térségben. Az alapfokú ellátás minden településen biztosított, **önálló háziorvos** azonban **Csabdi, Kajászó, Óbarok és Tabajd településen nem praktizál**, azaz a helyi rendelőbe történő átjárással más település háziorvosa látja el a feladatokat. Ercsiben 3, Baracskán, Etyeken, Martonvásáron és Ráckeresztúron 2-2 háziorvosi körzet működik, míg az előzőeken kívül mindenhol 1, amelyek zömében a gyermekorvosi feladatokat is ellátják (önálló gyermekorvosi körzet Ercsiben, Etyeken, Lovasberényben és Martonvásáron van). A legnagyobb körzetek a Mányban, Tordason, Válban és Martonban vannak, ahol 1-1 orvoshoz a legtöbb, 2-3 ezer lakos tartozik, míg a legkisebbek Gyúrón, Etyeken és Alcsútdobozon (72. ábra).

72. ábra Háziorvosi körzetek nagysága (fő/orvos), 2010

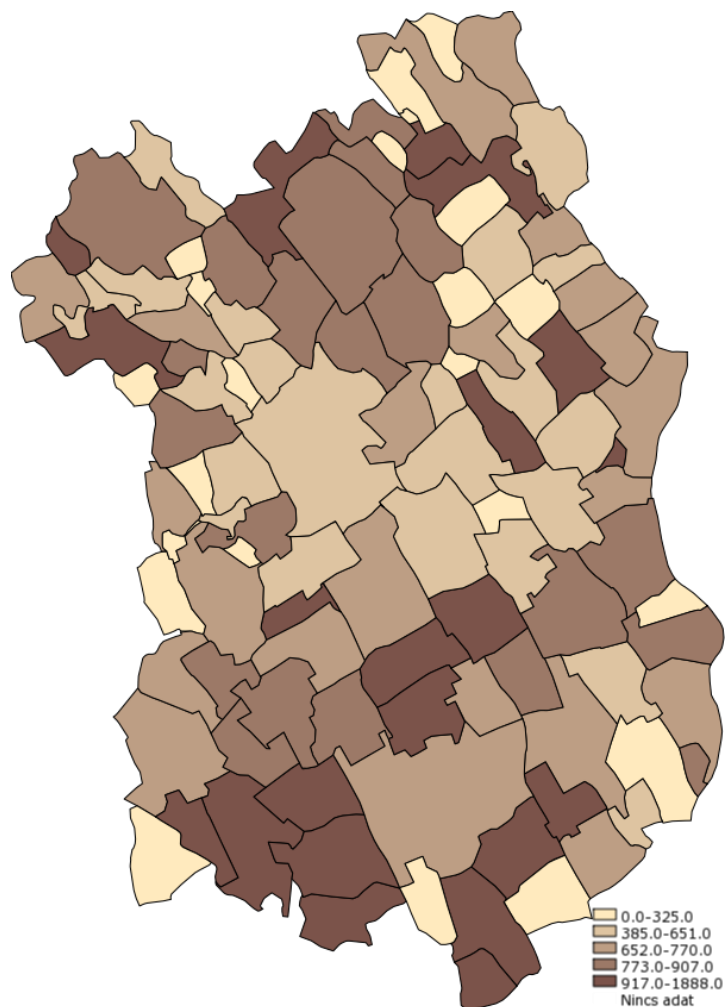

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

Az ellátottak (a rendelésen megjelentek és a lakásukban meglátogatottak) lakosságarányos esetszámai alapján az alcsútdobozi, a felcsúti és a baracskai körzetek a legsúfoltabbak, míg Kajászón, Tabajdon, Óbarkon és Csabdin lehet a legkevesebb átlagos várakozással a vizsgálatokra bejutni, elméletben (73. ábra). A gyakorlat szerint azonban – önálló háziorvos hiányában – az utóbbi településekre jutó kevesebb rendelési idő eleve kevesebb esetszámot is jelent, főként az alacsonyabb lakosságszámhoz viszonyítva, vagy megfordítva: e települések betegeinek egy része a másik, az anyatelepülésén éppen rendelési idejét töltő háziorvosához jár át szükség szerint. A több települést ellátók anyatelepülésén pedig rendeltetésszerű a zsúfoltság kialakulása, mert a részben eljáró háziorvosnak kevesebb rendelési ideje van helyben (is), amely helyben meglévő másik körzet esetén automatikusan annak az esetszámát is emeli (mert, ha az orvosom éppen a másik településen rendel, akkor nem megyek át hozzá, hanem bemegyek a másik helyi háziorvos rendelésére).

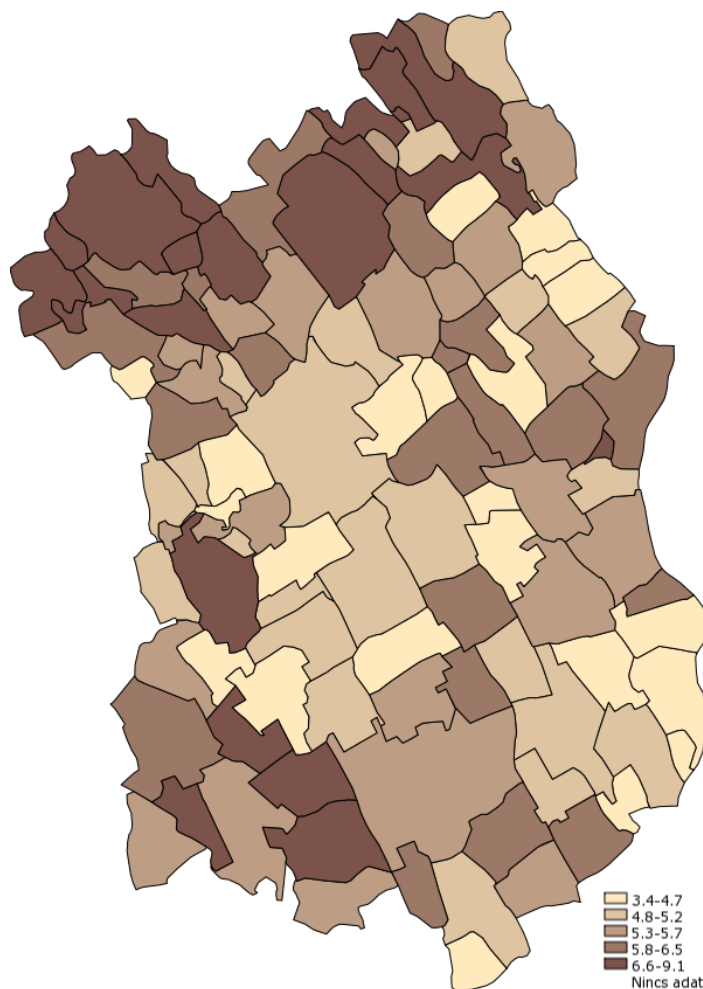
73. ábra Háziiorvosi ellátás esetszámának lakossági aránya (%), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

Az alapfokú ellátáson túl a járó- és fekvőbeteg ellátás terén is vannak kapacitások a térségben. Előbbi **Ercsiben komplex járóbeteg szakrendelőt** (20 féle szakrendelés), míg **Alcsútdobozon, Baracsán, Etyeken, Lovasberényben, Martonvásáron, Ráckeresztúron, Gyúron, Kajászón és Válon szakorvosi rendeléseket** jelent (alapvetően fogászat; de Martonvásáron szemészet, Ráckeresztúron és Lovasberényben pedig nőgyógyászat is). Utóbbi kapcsán pedig **Ráckeresztúron a 15 működő kórházi ágy** mellett éves szinten mintegy 5500 ápolási nap és 35-40 elbocsátott beteg jelenik meg (addiktológiai ellátás a drogterápiás otthonban). További kórházi ágyak Budapesten, Dunaújvárosban, Székesfehérváron és Csákváron várnak a betegeknek a térséghez legközelebb. **Martonvásár mentőállomásán** 12 fővel és 4 rohamkocsival **sürgősségi ellátást** működtet az Országos Mentő Szolgálat (szakrendelő és mentőállomás található Bicskén is). A járóbeteg szakrendelések teljesített évi szakorvosi munkaóráinak száma meghaladja 15, a megjelenési eseteké a 30 ezret. Legalább egy humán (fiók)gyógyszertár csak Kajászón és Csabdin nem üzemel a térségben.

74. ábra Rokkantsági nyugdíjasok lakossági aránya (%), 2010

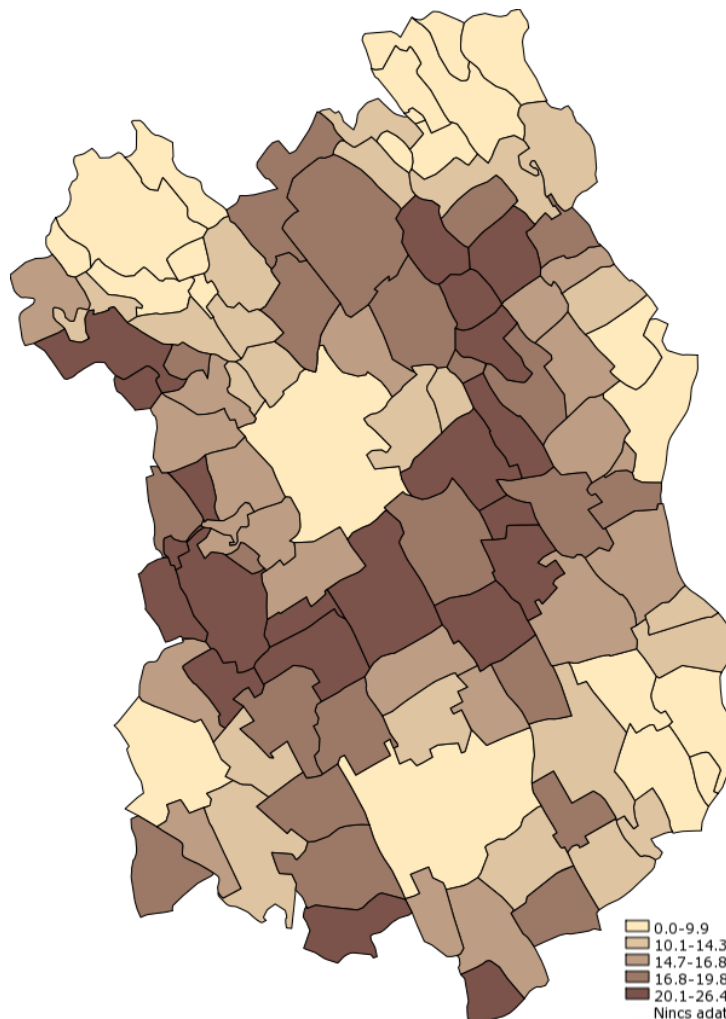
Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

A Völgy Vidék szociális ellátás terén – akárcsak az egészségügyben – kifejezetten sokoldalú szakellátási rendszerrel rendelkezik. Az intézményi kapacitások terén **bölcsőde** ugyan **nincs a térségben** és a távolabbiak elérhetősége sem túl kedvező a Völgy Vidék térség központi részéből (75. ábra), de csoportonként 5-7 fős **családi napközik Etyeken, Martonvásáron, Óbarkon (Nagyegyháza) és Tordason is működnek.** Emellett pályázati támogatásból **újabbak kialakítása több más településen is várható rövid időn belül** (0,5-1,5 év; pl. Ercsi, Baracska). Számos ponton üzemelnek ilyenek a közvetlen környéken is, persze főként helyi feltöltéssel, ami így nem tudja orvosolni ezt a hiányosságot a Völgy Vidék vonatkozásában (Érden pl. 15, Budaörsön 5, Velencén 3, Biatorbágyon és Törökbálinton 2-2 és 1 családi napközi Zsámbékon is működik; a közelben Érden 2, ill. Bicskén és Csákváron üzemel 1-1 bölcsőde). A normatívára épülő és az azt kiegészítő befizetésekből, kizárólag vállalkezési keretek és a jelen vidéki valóság viszonyai közt (pl. átl. alatti jövedelmi helyzet, meglévő nagycsaládi kötelek, jelentős mérvű munkahely ingázás, stb.) működő családi napközik hosszabb távú fenntartása, fennmaradása ugyanakkor némiképp bizonytalan (a nem

megfelelő és tartós kereslet miatt több kezdeményezés fulladt már kudarcba), amellet, hogy ezek az intézmények főként a jobb módú helyi családok szűk körének jelentenek megoldást.

Védőnői szolgálat minden településen elérhető, de önálló védőnői – akárcsak háziiorvosi – körzettel Csabdi, Kajászó, Óbarok és Tabajd települések nem rendelkeznek (Ercsiben 4, Martonvásáron 3, Etyeken 2 védőnő látja el a szolgálatot).

75. ábra Bölcsődei szolgáltatás elérhetősége (perc), 2007

Forrás: KSH és GEOx alapján VÁTI T-MER

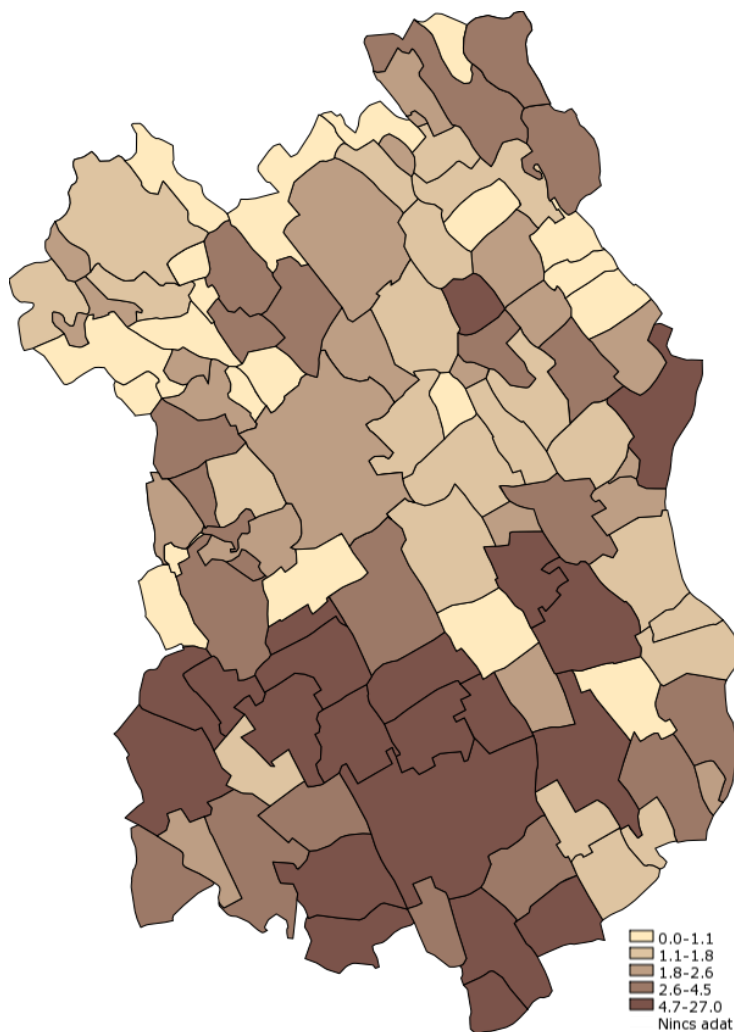
Idősek otthona működik Ercsiben (17 hely és ellátott), **Martonvásáron** (78, ebből 8 fő gondozóházban) és **Lovasberényben** (21), **időskorúaknak nappali ellátást nyújtó intézmény Ercsiben, Etyeken és Martonvásáron van** (20, 42, 20 férőhellyel és ellátottal), ezeken kívül magánkézben lévő otthonápolási szolgálattal egybekötött **nyugdíjsház található Alcsútdobozon**. A környéken Bicskén, Adonyban és Csákváron található még idősellátó kapacitások. **Családsegítő szolgálat** működik Ercsi, Etyek, Martonvásár és Vál központtal minden települést lefedő szolgáltatási körrel, amelyet mintegy 2300-2400-an

vesznek igénybe évente (Tabajdról és Óbarokról általában nem jelentkezik igénybevétel), ebből a **gyermekjóléti szolgálatra** kb. 700 kiskorú gondozása jut.

Hajléktalanoknak és pszichiátriai betegeknek ellátását nyújtó (nappali) intézmények, illetve népkonyhák a térségben nem üzemelnek, ugyanakkor tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézményben mintegy **270 fő értelmi fogyatékos gondoznak Tordason** a fővárosi önkormányzat szociális otthonában. Az enyhe és középsúlyos **értelmi fogyatékosoknak Martonvásáron található térségi készségfejlesztő iskolája, szakiskolája, gyermek- és diákotthona**, valamint **drogfüggő szenvedélybetegeket látnak el Ráckeresztúron** a Kallódó Ifjúságot Mentő Misszió ref. egyházi fenntartású drogterápiás otthonában. **Ezek egyúttal a szociális ellátórendszer nagytérségi ellátási hatókörrel rendelkező kiemelt pontjai** is a Völgy Vidéken, amelyek mellett segítő alapítványok is működnek.

A Völgy Vidék minden településén élnek fogyatékos emberek, a legtöbben közülük részt vesznek az országos, ill. megyei szervezeteik helyi közösségében (pl. a MEOSZ tagszerveiként az Ercsi és Térsége Mozgáskorlátozottak Egyesülete). Esélyegyenlőség szempontjából a térségi látás- és a hallássérültek csoportjainak a lehetőségei a legkevésbé kedvezőek. **A megváltozott munkaképességű embereknek a foglalkoztatás terén sokkal jobbak a lehetőségeik a térségben, mint az országban másutt**, ami néhány, a foglalkoztatásuk speciális szempontjait előtérbe helyező helyi munkáltatónak köszönhető, amelyek főként Martonvásáron, Etyeken, Tordason, Gyúron, Mányban és Ercsiben található.

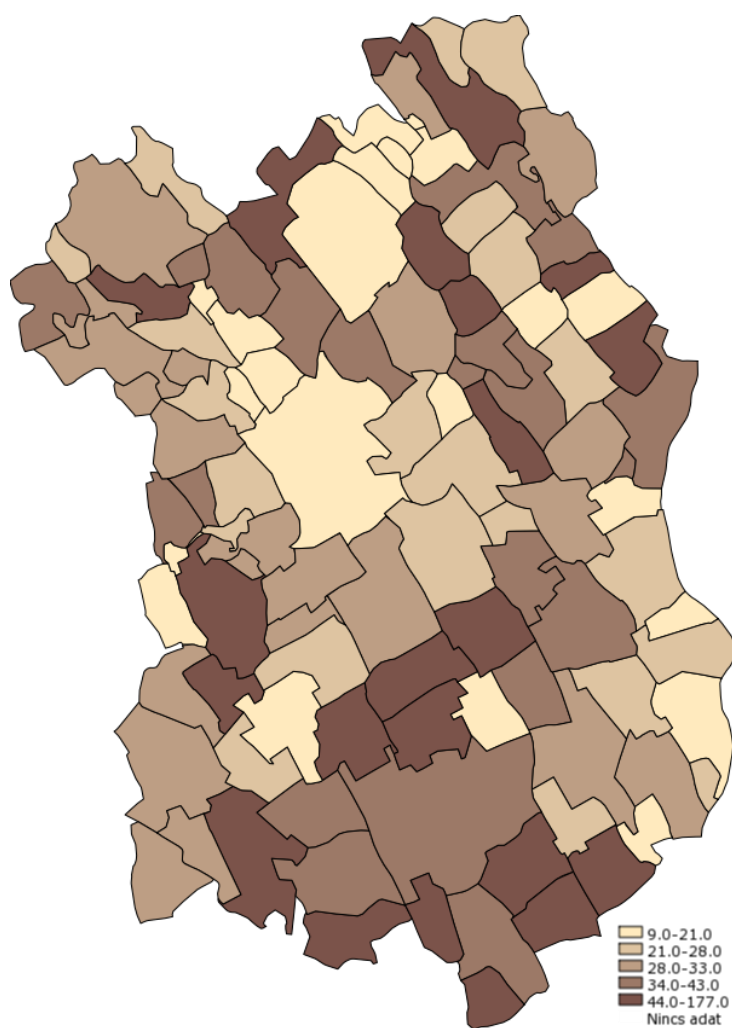
76. ábra Rendszeres szociális segélyben részesülők száma 1000 lakosra (fő), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

A szociális ellátások, támogatások (pl. rendszeres szociális segélyben, gyermekvédelmi támogatásban, közgyógyellátásban, közétkeztetésben, stb. részesülők) főbb adatait a 74., 76-77. ábrák és a 4. táblázat tartalmazza. Ezekből kiderül, hogy **a szociálisan és/vagy a megváltozott munkaképességük miatt rászorultak egyes ellátástípusaiban jelentkező területi különbségek nagymértékben eltérnek egymástól a térségben.** Összesítve főként Ercsi, Ráckeresztúr, Baracska, Tordas, Mány és Etyek településeken részesülnek a csoportjaik kiemelt, míg Martonvásáron, Gyúron, Tabajdon, Kajászón és Csabdin a legkevesebb lakosságarányos támogatásban. Ennek okai sokrétűek, ellátástípusonként eltérőek és évről évre is nagymértékben változnak (74-77. ábra; 3. táblázat).

77. ábra Közgyógyellátottak száma 1000 lakosra (fő), 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

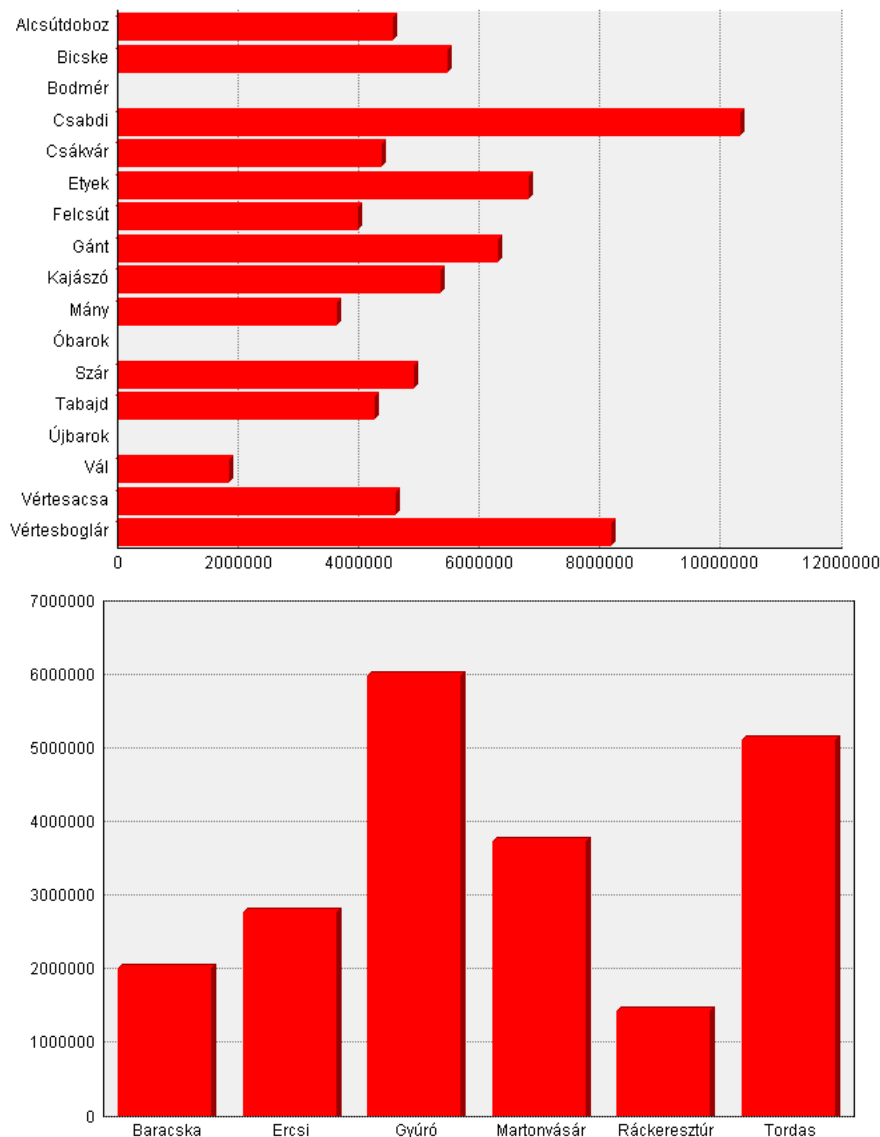
3. táblázat A szociális ellátás főbb adatai a völgy Vidéken, 2010

2010	Alcsútd.	Baracska	Csabdi	Ercsi	Etyek	Felsút	Gyúró	Kajászó	L.berény	Mány	Marton	Óbarok	Rkt.	Tabajd	Tordas	Vál	V.acsa
Szociális étkeztetésben részesülők száma (fő)	7	-	4	61	32	-	11	-	-	-	19	-	-	-	-	10	4
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények férőhelyeinek száma (fő)	-	-	-	17	-	-	-	-	21	-	86	-	35	-	272	-	-
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézményekben gondozottak száma (fő)	-	-	-	17	-	-	-	-	22	-	83	-	36	-	272	-	-
Önkormányzat kezelésében levő tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézményekben gondozottak száma (fő)	-	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	272	-	-
Nappali ellátásban részesülő időskorúak száma (fő)	-	-	-	20	42	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-
Szociális alapszolgáltatásban és nappali ellátásban foglalkoztatottak száma (fő)	-	-	-	7	17	-	-	-	-	-	29	-	-	-	-	4	-
Védelemben vett kiskorú gyermekek száma (fő)	-	5	3	66	5	8	2	6	1	2	3	8	27	7	2	5	11
Veszélyeztetett kiskorú gyermekek száma (fő)	-	26	8	258	166	33	10	19	17	26	17	21	54	30	21	44	21
Rokkantsági nyugdíjban részesülők száma (fő)	96	152	78	469	230	91	55	54	144	122	225	63	170	45	76	141	101
Házi segítségnyújtásban részesülők száma (fő)	6	-	-	27	45	3	-	-	6	-	137	-	-	3	-	9	-
Arvaellátásban részesülők száma (fő)	15	17	13	104	35	7	8	7	25	24	46	10	46	8	12	24	15
Megváltozott munkaképességűek járadékában részesülők száma (fő)	21	32	21	47	24	18	4	12	20	21	22	12	27	9	10	22	20

5.2.2. Kulturális és sporttal kapcsolatos szolgáltatások

A kultúrához és sporthoz kapcsolódó infrastruktúrával a térség átlagon felül ellátott, amire színvonalas szolgáltatások épülnek. Óbarok kivételével minden településen működik könyvtár, ahol egy-egy lakosra akár 15-100 könyv is jut. Lakosságárányosan Csabdi, Etyek, Gyúró és Tordas várja az olvasókat a legtöbb könyvvel, füzettel és egyéb kiadvánnyal, szemben Ráckeresztúrral, Vállal és Baracskával, ahol a legkevesebb olvasnivaló jut egy-egy művelődni vágyóra (78. ábra).

78. ábra 100 ezer lakosra jutó települési könyvtári egységek száma, 2010

Forrás: KSH alapján VÁTI T-MER

Mozi és állandó színház sehol nem működik, ezt pótlandó azonban több településen is található **bel- és/vagy kültéri színpadok** (pl. Etyek, Ercsi, Vértesacsca, Martonvásár, Tordas, Óbarok). Habár a legtöbb helyen ezek leromlott állapotban vannak, de azért mégis

megteremtik a lehetőségét a különféle színpadi produkciók megszervezésének. Ezeket gyakran egészítik ki a rendezvényszervezők mobil színpadokkal és rendezvénysátrakkal főként nagyobb rendezvények, fesztiválok esetén, illetve hasznosítanak nagyméretű tereket (pl. sportcsarnokok) multifunkciós rendezvényterként. A legtöbb településen a közösségi filmvetítés valamilyen formája is működik (pl. filmklub, baráti társaságok filmestjei).

Múzeumok terén a **váli Vajda János Emlékház**, a **tabajdi tájház** (falumúzeum) és a **római kőtár**, az **etyeki és mányi német nemzetiségi házak helytörténeti gyűjteményei**, az **etyeki Korda Stúdió filmes látogatóközpontja**, az **ercsi Eötvös József Múzeum** és a **helytörténeti ill. helyőrségi kiállítás**, a **vértésacsai Patikamúzeum** (Kazay Endre-emlékszoba), a **felcsúti helytörténeti gyűjtemény**, valamint a **martonvásári kastélyparkban az Óvodamúzeum** és a **Beethoven Emlékmúzeum**, ill. az autópálya mérnökségen működő **Autópálya Múzeum** emelhető ki. Emellett gyakorta kapnak helyet a kultúrházakban, könyvtárakban és egyéb bemutatóhelyeken időszakos kiállítások, galériák. Martonvásáron 1000 lakosra 3800 múzeumlátogatás jut, amelytől a többi állandó kiállítás látogatottsága jelentősen elmarad (Vál – 700, Ercsi – 150, Tabajd – 100).

Sport területén kiemelhető – amellett, hogy füves nagy futballpálya minden településen van, bár a legtöbb helyen leromlott kapcsolódó infrastruktúrával rendelkeznek – a felcsúti **Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia**, amely az ország egyik legjobban felszerelt futball komplexuma nemzetközi szintű nagy- és kisméretű füves és műfüves pályákkal (épülő mini-stadionnal) és magas színvonalú kapcsolódó szolgáltatásokkal. Szabadtéri sportolásra adnak lehetőséget az iskolai betonos kisméretű sportpályák és néhány településen a műfüves focipályák is (Baracska, Ercsi, Felcsút, Vértésacska). **Alcsúton versenyszínvonalú golfpálya**, **Tabajdon nemzetközi és Etyeken is lovaspóló pálya**, **Tabajdon mezítlás park**, **Felcsúton swingolf terep**, **Gyúrón sportrepülőtér**, **Tordason kalandpark található**, **emellett Ercsiben a vízi sportoknak**, míg a **lovaglásnak** és a különösebb épített pályát nem igénylő szabadtéri sportoknak **minden településen lehet hódolni**.

Nagyobb mozgásteret igénylő teremsportokat **Alcsútdoboz**, **Ercsi**, **Felcsút**, **Lovasberény** és **Ráckeresztúr sportcsarnokaiban** lehet üzni, kisebb léptékben pedig az általános iskolák és óvodák tornatermei vagy tornaszobái állnak rendelkezésre. Beltéri mozgáslehetőséget a művelődési házakban, faluházakban, közösségi házakban, iskolákban, óvodákban és fitness-termekben tartott különféle torna-edzések is biztosítanak. **Uzsoda Ercsiben** található.

VI. Fejlesztési javaslatok

A Völgy Vidék LEADER térség gazdasági szerkezete, a főbb vonások azonossága mellett (pl. duális szerkezet, leépült kitermelőipar, mérsékelt termelékenység és hatékonyság, hiányos K+F+I hasznosítás, stb.), több tekintetben is eltér az országos szerkezettől (pl. élelmiszergazdaság dominanciája, eltérő feldolgozóipari szerkezet, alulképzettség, nagyfokú ingázás, stb.). Magyarország átfogó gazdaságfejlesztési célja a nyugat-európai fejlettségi szint elérése, amihez tartós növekedés szükséges a foglalkoztatás bővítésével, specifikusan pedig a növekedés megalapozásához szükséges tényezők erősítése. Ehhez kapcsolódva **a Völgy Vidék térség javasolt átfogó gazdaságfejlesztési célja** a programalkotáskor a következő lehet: **felzárkózás az ország gazdasági magterületeihez, specifikusan pedig a térségi gazdaság diverzifikációjának növelése.** Mindezek elérése érdekében a fejlesztési javaslatok a következő területekre terjednek ki:

Térségi KKV szektor kapacitásfejlesztése

Cél kell, hogy legyen **a helyi mikro-, kis- és közepes vállalkozások fizikai tőkéje minőségének és termelékenységének javítása a növekedési potenciál és a versenyképesség erősítése érdekében.** A magas hozzáadott értékű termelő és szolgáltató tevékenységek elterjesztésével a termelékenység és jövedelemtermelő képesség terén megfigyelhető lemaradás csökkenthető a környező nagyvállalatokkal, illetve a helyi-térségi, az országos, illetve a külföldi versenytársakkal szemben. Ennek elérése érdekében alkalmazott eszköz lehet a beruházások közvetlen támogatása, a finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés elősegítése, a hálózati együttműködések kialakítása, a szak- és továbbképzés kiterjesztése, a beszállítóvá válást támogató anyag- és energiatakarékos technológiai fejlesztések, a környezet-, minőség- és szervezetirányítási rendszerbevezetések, valamint az IKT alkalmazás, az internetes megjelenés és az e-kereskedelem elősegítése. Az ágazati preferenciát a térség adottságaira építő egyúttal a foglalkoztatásban is jelentős szereppel megjelenő szektorok adhatják: az agráriumhoz és a turizmushoz kötődő szolgáltatások, az élelmiszeripar, a környezetkímélő energetika és feldolgozóipar, az üzleti és személyi szolgáltatások, valamint a kulturális ipar.

Üzleti környezet élénkítése

A vállalkozásbarát üzleti környezet kialakítása és fejlesztése hozzájárul a versenyképesség és a piaci pozíció erősítéséhez, ezzel segítve a termelékenység növekedését

és az emberi erőforrások minősége javítását a helyi gazdaságban. Mindezek közvetlen bázisát jelentik a tartós térségi növekedés feltételei kialakítása és az ország gazdasági magterületeihez történő felzárkózási céloknak. Utóbbi támogatja a térség elhelyezkedése is, a közvetlen és gyors kapcsolat a budapesti agglomerációhoz, mint az ország elsőszámú gazdasági motorjához, továbbá a Budapest-Balaton és a Budapest-Győr fejlődési tengelyekhez.

A hozzáférést biztosító tényezők egyes elemei azonban elengedhetetlenül fejlesztésre szorulnak (pl. IKT, közszolgáltatások, telephely és infrastruktúrája, logisztika). A piacra lépést és az ott történő megerősödést szolgáló üzleti fejlesztések közül kiemelten fontos a kereskedelemfejlesztési és a helyi ill. az e-információs szolgáltatások, a speciális tudást igénylő tanácsadások (pl. menedzsment, vállalkozói, szervezeti, pénzügyi), valamint a hálózatosodást elősegítő tevékenységek támogatása. Az IKT termékek és szolgáltatások kialakítása, minőségjavítása és felhasználásának növelése mellett a kínálatot összefogó létesítmények, intézmények, szervezetek (pl. vállalkozói inkubátor, logisztikai központ, technológiai park) és komplex szolgáltatások létrehozása, megtelepedésük ösztönzése is meghatározóvá kell, hogy váljon.

K+F+I támogatása

A vállalkozások K+F+I kapacitásának és aktivitásának növelése, vonatkozó infrastrukturális háttérük megerősítése, emberi erőforrásaik és a finanszírozási háttérük biztosítása és fejlesztése közvetlenül járulnak hozzá a tudás alapú társadalom és gazdaság helyi szintű elterjedéséhez. A K+F+I keresleti-kínálati szolgáltatási oldalai és a transzfert biztosító kapcsolódási pontjai (közvetítő és támogató szervezetek, intézmények, tudásbázisok) kis részben adottak helyben, nagyjából kialakítandók és együttesen fejlesztendők annak érdekében, hogy a tudás helyben történő hasznosítása minél inkább problémamentes és egyre szélesebb körben biztosítható legyen. Kiemelten fontos a különböző térségi piaci szereplők, elsősorban a KKV-k és a helyi kutatási, oktatási, képzési, művelődési, közigazgatási és szociális intézmények kapcsolódási lehetőségének biztosítása a hazai és nemzetközi K+F+I hálózatokhoz és infrastruktúrákhoz, valamint az utóbbiak kapcsolódó (spin-off) vállalkozásaihoz való tőkejuttatás.

VII. Mellékletek

1. melléklet Regisztrált vállalkozások száma a Völgy Vidék településein (db), 1995-2010

	Alcsútdoboz	Baracska	Csabdi	Ercsi	Etyek	Felcsút	Gyúró	Kajászó	Lovasberény	Mány	Martonvásár	Óbarok	Ráckeresztúr	Tabajd	Tordas	Vál	Vértesacsfa	Völgy Vidék
1995	81	114	64	517	232	93	49	83	328	98	401	-	106	185	72	138	113	2674
2000	84	130	71	559	275	121	56	86	340	109	433	12	130	65	94	150	110	2825
2005	112	159	83	621	359	146	79	93	348	135	517	25	181	65	139	197	105	3364
2010	125	208	127	698	620	217	134	105	456	194	663	43	247	128	206	274	125	4570

2. melléklet Regisztrált vállalkozások száma nemzetgazdasági ágak szerint a Völgy Vidék településein (db) 2010

	Alcsútdoboz	Baracska	Csabdi	Ercsi	Etyek	Felcsút	Gyúró	Kajászó	Lovasberény	Mány	Martonvásár	Óbarok	Ráckeresztúr	Tabajd	Tordas	Vál	Vértesacsfa
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (TEÁOR '08: A gazdasági ág)	27	36	34	37	223	61	39	31	94	47	125	8	69	70	35	92	21
Bányászat, kőfejtés (B gazdasági ág)	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Feldolgozóipar (C)	8	15	9	41	37	8	8	5	32	12	27	1	11	3	9	14	6
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás (D)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgyűjtés, szennyvíztisztítás (E)	-	1	1	1	-	2	-	1	1	-	2	-	-	-	-	-	1
Építőipar (F)	14	22	15	76	31	23	12	5	35	20	35	5	22	8	25	38	18
Kereskedelem, gépjárműjavítás (G)	15	27	17	94	47	16	9	10	31	22	92	3	36	1	24	27	12
Szállítás, raktározás (H)	4	5	6	40	27	11	4	4	6	7	16	3	5	1	7	6	1
Szálláshely-szolg., vendéglátás (I)	2	6	9	35	24	5	7	3	14	5	20	2	8	2	6	4	3
Információ, kommunikáció (J)	1	11	2	16	17	2	10	1	8	4	23	1	6	3	10	9	
Pénzügyi biztosítási tevékenység (K)	4	3	2	25	11	7	7	3	11	10	20	3	9	4	6	10	5
Ingyenértékesítések (L)	17	18	10	95	54	23	9	13	143	28	83	5	24	14	25	24	28
Szakmai tud.-os, műszaki tev. (M)	18	14	7	74	55	15	9	12	17	7	88	4	19	13	27	18	9
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység (N)	6	11	7	36	29	14	5	3	15	6	23	1	13	2	8	4	7
Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás (O)	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Oktatás (P)	4	6	-	33	11	7	-	1	1	2	16	2	4	4	3	4	5
Humán-éü.-i, szociális ellátás (Q)	-	6	-	10	4	1	1	-	4	4	13	-	3	1	3	3	
Művészet, szórakoztatás, szabadidő (R)	3	2	5	11	9	3	2	3	6	10	19	-	1	3	4	3	1
Egyéb szolgáltatás (S)	3	11	3	36	15	1	4	5	14	3	25	-	8		6	7	3
Egyéb tevékenység (T+U)	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-

3. melléklet Regisztrált (gazdasági) szervezetek száma (vállalkozási) forma szerint a Völgy Vidék településein (db), 2010

	Alcsútdoboz	Baracska	Csabdi	Ercsi	Etyek	Felcsút	Gyúró	Kajászó	Lovasberény	Mány	Martonvásár	Óbarok	Ráckeresztúr	Tabajd	Tordas	Vál	Vértesacsa
Jogi személyiség nélküli vállalkozások	108	167	104	548	483	165	103	85	392	152	534	36	189	114	156	230	94
Betéti társaságok	23	27	26	111	97	23	20	14	48	30	112	7	30	7	47	34	16
Egyéni vállalkozások	85	136	78	426	381	141	81	71	338	120	418	29	157	107	108	195	79
Jogi személyiségű vállalkozások	17	41	23	150	137	52	31	20	64	42	129	7	58	14	50	44	31
Részvénytársaságok	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-
Korlátolt felelősségű társaságok	17	41	22	147	133	52	31	20	61	39	124	7	53	14	47	43	30
Közkereseti társaságok	-	3	-	4	3	-	2	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-
Nonprofit szervezetek	15	11	7	30	36	16	11	8	20	16	43	4	17	9	16	14	12
Költségvetési szerv és intézménye	4	7	2	10	7	5	3	1	4	7	13	5	5	2	4	4	4
Óstermelők	23	32	25	30	170	53	35	22	78	39	100	6	59	57	22	69	12
Szövetkezetek száma	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	1	-	4	-	2	1	1
Mezőgazdasági szövetkezetek	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	2	-	1

4. melléklet Regisztrált vállalkozások száma alkalmazotti létszám-kategóriák szerint a Völgy Vidék településein (db), 2010

	Alcsútdoboz	Baracska	Csabdi	Ercsi	Etyek	Felcsút	Gyúró	Kajászó	Lovasberény	Mány	Martonvásár	Óbarok	Ráckeresztúr	Tabajd	Tordas	Vál	Vértesacsa
0 és ismeretlen fős	26	49	31	170	154	57	36	31	82	68	154	15	68	29	70	58	31
1-9 fős	98	154	93	507	461	158	98	74	368	125	491	26	174	99	134	215	92
10-19 fős	-	2	2	13	3	2	-	-	5	-	16	1	3	-	1	1	1
20-49 fős	1	2	1	6	1	-	-	-	-	1	2	1	2	-	1	-	1
50-249 fős	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
250-499	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
500 és több fős	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

5. melléklet Nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség arányában a Völgy Vidék településein (%), 2008. április – 2012. április

	2008. ápr.	2008. nov.	2009. ápr.	2009. nov.	2010. ápr.	2010. nov.	2011. ápr.	2011. nov.	2012. ápr.
Alcsútdoboz	4,2	3,4	6,1	6,4	6,1	5,4	7,4	6,7	8,5
Baracska	4,6	4,2	6,8	6,4	7,5	7,7	8	6,9	6,6
Csabdi	3,9	4,3	6,3	5,7	5,8	5,2	6,6	5,4	4,4
Ercsi	7,4	7,3	9	9,9	10,8	10,4	10,6	10,5	10,2
Etyek	2,6	1,4	2,8	4,1	4,5	4	4,2	4,6	4,6
Felcsút	4,8	2,5	5,5	5,9	6,6	4,9	5,4	4,5	4,2
Gyúró	4,2	3,2	4,9	5,5	5	6,1	5	5,1	6,5
Kajászó	3,6	3,9	6,3	8,7	9,7	6,6	5,8	6,2	6,6
Lovasberény	4,1	4,5	6,4	6,1	7,1	6,6	7,1	5,5	5
Mány	3,6	2,5	4,5	4,4	6,7	6,1	6,6	5,7	6,9
Martonvásár	2,2	2,9	4,2	4,1	4,7	4,1	4,4	4,9	4,8
Óbarok	7,8	5,6	7,2	8,2	10,2	8,1	7,8	7,4	8,6
Ráckeresztúr	5,6	5,7	9,1	9,4	10,9	8,3	9,6	10	9,7
Tabajd	6	5	8,6	6,3	7,4	6,9	6,6	6,4	7,5
Tordas	2,8	2,6	3,4	3,3	3,4	3,4	4,8	3,8	4,5
Vál	4,1	4	5,4	5,6	7,2	6,9	7,8	5,4	5,8
Vértesacska	5,6	4	7,2	6,7	10	8,1	8,7	5,4	7,3
Völgy Vidék	4,5	3,9	6,1	6,3	7,3	6,4	6,8	6,1	6,6
Fejér megye	5,1	5,2	7,7	7,8	8,9	7,6	8,8	7	7,5
Közép-Dunántúli Régió	4,8	5,2	7,9	8,1	8,5	7,2	8,3	6,5	6,8
Magyarország	6,7	6,7	8,6	8,6	8,9	8,3	9,7	7,9	8,3

6. melléklet A földterület művelési ágak szerint, a gazdaságok száma és a jellemző aranykorona értékek a Völgy Vidék településein, 2010

Megnevezés	Szántó	Konyha-kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep, legelő	Gyep, rét	Mg-i terület	Erdő	Nádas	Halastó	Termőterület	Művelés alól kivett terület	Üvegház és fólia	Használt terület összesen	Használt területből más településen lévő	Gazdaság méretet el nem érő termőterület	Közigazgatás határos terület	Gazdaságok száma (össz)	Szántóterület aranykorona értéke	Gyümölcsös terület aranykorona értéke	Szőlőterület aranykorona értéke
Alcsútdoboz	216,84	24,76	1,38	68,73	8,78	22,82	343,33	1487,8	7,1	,01	1838,24	22,4	,0065	1860,65	96,16	13,39	5071	306	23,89	27,25	25,66
Baracska	1912,26	17,89	,7	3,46	,98	32,79	1968,11	106,6	-	-	2074,71	110,03	,24	2184,75	1407,8	27,95	3968	217	26,87	41,7	20,89
Csabdi	557,42	19,22	1,7	2,06	229,52	219,03	1028,97	114,6	-	-	1143,57	35,29	,12	1178,87	152,57	10,22	1687	217	17,28	31,3	26,76
Ercsi	449,79	9,05	1,38	3,26	34,77	2,66	500,94	404,9	-	105,78	1011,62	19,57	,001	1031,2	141,58	47,43	6531	252	24,02	71,19	17,03
Etyek	307,5	9,33	4,46	309,88	3,15	2,08	636,43	591,6	,19	-	1228,23	27,43	,05	1255,66	3,77	12,64	5327	404	22,34	44,8	21,78
Felcsút	990,4	21,22	4,89	2,18	13,74	88,64	1121,07	185,1	8,94	-	1315,11	21,55	,15	1336,67	285,76	16,19	2202	192	19,72	27,01	26,89
Gyúró	2352,92	16,81	1,16	7,34	146,35	77,46	2602,07	140,9	9,79	-	2752,77	55,12	-	2807,89	71,48	15,26	2437	224	23,04	42,88	25,95
Kajászó	3005,46	18,53	,21	10,85	85,09	270,22	3390,38	90,2	11,29	-	3491,88	20,83	,0066	3512,71	2357,22	11,02	2398	176	27,8	59,72	22,14
Lovasberény	2990,8	21,51	7,3	21,56	219,83	25,76	3286,77	1657,7	,95	,45	4945,89	140,76	,06	5086,65	241,49	26,98	6062	334	19,99	40,2	38,73
Mány	2127,95	31,15	10,79	12,74	13,86	4,11	2200,62	295,8	,11	9	2505,54	125,07	,15	2630,61	884,4	8,71	4472	401	21,78	41,1	27,64
Martonvásár	6112,68	12,21	9,24	9,49	358,3	111,92	6613,87	164,4	31,18	6	6815,45	265,4	,15	7080,85	5050,96	33,8	3125	324	31,32	59,5	27,38
Óbarok	195,13	11,56	,29	,32	2,58	11,33	221,24	-	-	-	221,24	10,97	,58	232,21	2,73	4,64	1760	100	-	-	-
Ráckeresztúr	1828,89	29,3	,29	,8	98,14	141,6	2099,04	162,8	3,04	-	2264,88	35,73	,01	2300,61	254,75	39	3530	330	25,64	41,7	30,4
Tabajd	796,2	7,24	1,35	25,27	16,14	44,71	890,93	189,	,1	2	1082,03	14,56	,02	1096,6	360,51	5,86	2657	160	23,02	42,32	20,9
Tordas	112,71	10,14	30,86	8,73	41,	3,8	207,24	64,6	-	-	271,84	14,41	2,53	286,25	98,8	13,04	1676	193	25,65	60,78	20,2
Vál	1828,57	18,74	50,39	128,2	20,66	113,29	2159,88	625,3	5,51	-	2790,7	35,42	,004	2826,12	123,43	12,42	4048	336	23,01	38,16	26,89
Vértesacsá	1819,64	27,13	2,33	8,57	157,16	60,61	2075,46	481,5	15,21	2	2574,17	39,74	,0096	2613,92	89,96	13,56	3619	381	23,75	56,69	20,9
VVK	27605,16	305,79	128,72	623,44	1450,05	1232,83	31346,35	6762,8	93,41	125,24	38327,87	994,28	4,0877	39322,22	11623,37	312,11	60570	454	22,3	42,7	23,5

VIII. Felhasznált irodalom

- Ágh A. – Németh J. (2003, szerk.)** Kistérségi közigazgatás. Szakértői tanulmányok. MKI-BM IDEA, Bp.
- Balázs L. (1994)** Vértesacsca. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 23. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 153-223. o.
- Balázs L. – Degré A. (1980)** Bicske (Nagyegyháza, Óbarok). In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 14. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 169-291. o.
- Barta Gy. (2002)** A magyar ipar területi folyamatai 1945-2000. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Degré A. (1985)** Felcsút. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 16. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 317-362. o.
- Degré A. (1981)** Csabdi (Vasztély). In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 15. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 67-104. o.
- Degré A. (1980)** Baracska (Kajászószentiván, Labdásvarsány, Jégháza). In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 14. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 71-126. o.
- Bél M. (1772)** Fejér vármegye leírása. (Fordította és bevezette: Prokopp Gy.) In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 11. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 83-118. o.
- Beluszky P. et al. (2002)** Táj, település, régió. MTA TK – Kossuth Kiadó, Budapest.
- Beluszky P. – Kovács Z. – Olessák D. (2001, szerk.)** A terület- és településfejlesztés kézikönyve. CEBA, Budapest.
- Beluszky P. (1999)** Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
- Bibó I. (1975)** Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció. MTA Igazgatástudományi Bizottság, Bp.
- Czanik B. (2002)** Ahogy láttam Kajászószentpétert. Kajászó.
- Czanik B. (2000)** Kajászó(szenpéter) község és református egyháza története. Kajászó.
- Czene Zs. – Ricz J. (2010, szerk.)** Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési füzetek 2. NFM – NGM – VÁTI, Bp.
- Dél-Fejér megyei gazdaságfejlesztési program. EMIPSZ. Budapest, 2003.
- Dunamenti és mezőföldi települések térségfejlesztési programja. SZRVA. Székesfehérvár, 1996.
- Entz G. A. – Sisa J. (1998, szerk.)** Fejér megye művészei emlékei. MTA MKI – Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár.
- Enyedi Gy. (2004)** Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon. – Magyar Tudomány. 2004. 9. 935-941. o.
- Ercsi – Kisváros a Duna mentén. EJMK – Ercsi Város Önkormányzata, 2004.
- Erdős F. – Kelemen K. (2002)** Alcsútdoboz. Száz magyar falu öröksége. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., Bp.
- Erdős F. (2001)** Lovasberény. Száz magyar falu könyvesháza. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., Bp.
- Erdős F. (1998)** Forradalom és szabadságharc Fejér megyében. In: Erdős F. (szerk.) Fejér Megyei Levéltár Közleményei 23. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár.
- Erdős F. (1994)** Lovasberény. In: Erdős F. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 23. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 7-92. o.
- Erdős F. – Alpek Z. I. (1993)** Bicskétől Székesfehérvárig vasúton. Bp.
- Erdős F. (1985)** Etyek (Bot). In: Fejér Megyei Történeti Évkönyv 16. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 129-185. o.
- Farkas G. (1997, szerk.)** Fejér megye kézikönyve. Magyarország megyei kézikönyvei. CEBA Kiadó, Bp.
- Farkas G. (1990)** Mány. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 21. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 125-175. o.
- Farkas G. – Somkuti É. (1987)** Kajászó. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 17. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 359-400. o.
- Farkas G. (1980)** Politikai viszonyok Fejér megyében 1919-1945. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Farkas G. (1973)** Fejér megye politikai viszonyainak vázlata a dualizmus korában. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 7. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 141. o.

- Farkas G. (1972)** A tőkés viszonyok kialakulásának és fejlődésének néhány kérdése Fejér megyében. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 6. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 39. o.
- Farkas G. (1971)** Nagybirtokosok Fejér megyében a török kiűzése után. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 5. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 171 o.
- Fejér megye agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja. FMAK, Székesfehérvár.
- Fejér megyei kistérségek összehangolt stratégiai programja. I-IV kötet. SZRVA. Székesfehérvár, 2001.
- Fejér Megyei Közgyűlés Ciklusprogram 2002-2006. FMÖ. Székesfehérvár, 2003.
- Fejér megye területfejlesztési koncepciója és stratégiája. MTA RKK NYUTI. Győr, 1997.
- Fejér megye területrendezési terve, VÁTI. Budapest, 2000 és 2009.
- Fejér megye turisztikai koncepciója. LT Consorg Kft. Székesfehérvár, 2002.
- Hajdú Z. (2001)** Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Hetényi I. (1987)** Ercsi története. Ercsi Nagyközségi Tanács, Ercsi.
- Hetényi I. (1985)** Ercsi. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 16. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 69-128. o.
- Hornyák M. (2001)** Martonvásár. Száz magyar falu könyvesháza. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., Bp.
- Horváth Gy. (szerk., 2006)** Régiók és települések versenyképessége. MTA RKK, Pécs.
- Horváth Gy. – Rechnitzer J. (2000, szerk.)** Magyarország területi folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs.
- Geng. A. (2005)** Etyek története. Etyek.
- Gránitz Gy.-né – Pogány M. (1997, szerk.)** Fejezetek Vál történetéből és néprajzából. Vál Község Önkormányzata, Vál.
- Horváth M. T. (2002)** Helyi közszolgáltatások szervezése. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Integrált Városfejlesztési Stratégia. Bicske, Ercsi, Érd, Martonvásár és Székesfehérvár, 2008-2011.
- Intelligens Fejér megye stratégia. KJF – MTA RKK NYUTI – SKI Kht. – Datatrans Kft. Székesfehérvár-Nagykovácsi, 2002.
- Jakab I. L. (1969)** Bicske története. Bicske Községi Közös Tanács V. B., Bicske.
- Kállay I. (1979)** Alcsútdoboz. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 13. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 113. o.
- Károly J. (1896-1904)** Fejér vármegye története I-IV. Székesfehérvár.
- Kapás Zs. (2004)** A változás programja Fejér megyében. Comitatus 6. pp. 38-44.
- Kiss J. (2002)** A magyar mezőgazdaság világgazdasági mozgásteré. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Kistérségi helyzetkép. Közép-Dunántúl. Fejér megye. Ercsi, Bicskei és Székesfehérvári kistérség. VÁTI, Budapest, 2006.
- Kisváros a Duna mentén. EJMK – Ercsi Város Önkormányzata, 2000.
- Közép-dunántúli Operatív Program. KDRFÜ Kht. Székesfehérvár, 2006.
- Közép-dunántúli Régió innovációs stratégiája és akcióterve. KDRFÜ-SZRVA. Székesfehérvár, 2004.
- Közép-dunántúli Régió regionális innovációs stratégiája. KDRIÜ. Székesfehérvár, 2009
- Közép-dunántúli Régió regionális stratégiai programja 2007-2013. MTA RKK NYUTI KDKCS. Szfvár, 2006.
- Közép-dunántúli Régió társadalmi atlasza. Pro Régió. Budapest, 2010.
- Közép-dunántúli Régió területfejlesztési koncepciója és programja. MTA RKK NYUTI. Győr, 1999, 2001.
- Kőszegfalvi Gy. (2004)** Magyarország településrendszere. Alexandra Kiadó, Pécs.
- Kulcsár V. – Lackó L. (1975)** Magyarország megyéi és városai. Kossuth Könyvkiadó, Bp.
- Kurusa L. (2003)** Bicskei üdvözlettel. Bicskei Barátok Egyesülete & Kurusa L., Bicske.
- Lencsés F. (1991)** Tordas. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 22. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 303- 349. o.
- Lencsés F. (1990)** Martonvásár. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 21. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 43-124. o.
- Lencsés F. (1990)** Ráckeresztúr. In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 21. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 287-340. o.
- Lencsés F. (1965)** Martonvásár története. Székesfehérvár.

- Lengyel I. (2003)** Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon JATEPress, Szeged.
- Lengyel I. – Rechnitzer J. (2004)** Regionális gazdaságtan. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Móra M. (1971)** Fejér megye népessége II. József korában. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 5. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár.
- Pálffy I. (2010)** Egy kis hazai – Pannónia szíve – a Vértesi Kistérség. Bp.
- Pesty F. (1888)** Magyarország helynevei. Fejér megye. (Bevezette, közreadta és jegyzetekkel ellátta Párniczky J.-né.) In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 11. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 161-306. o.
- M. Fejes Á. (2006)** Bicske 1956-2006. Bicske Város Önkormányzata, Bicske.
- Miklós G. (2010, szerk.)** Ercsi évszázadai. Ercsi.
- Nagyné Szita E. (2006, szerk.)** Bicske. Petőfi Sándor Művelődési Központ, Bicske.
- Nemes Nagy J. (2003, szerk.)** Kistérségi mozaik. RTT 8. ELTE RFT-MTA-ELTE RTK, Budapest.
- Németh J. (2005, szerk.)** Kistérségi módszertan. A települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásai önértékelésének és ágazati vizsgálatának tapasztalatai. BM IDEA, Budapest.
- Németh J. (2004, szerk.)** Kistérségi közigazgatási modellek és fejlődési minták. A 2003-2004. évi kistérségi modellkísérletek összegző tanulmányai. BM IDEA, Budapest.
- Országos Területi Helyzetkép. VÁTI. Budapest, 2009.
- Önkormányzati tükrök. 15 év a magyar demokrácia szolgálatában. BM, Bp., 2005.
- Pálné Kovács I. (2001)** Regionális politika és közigazgatás. Dialóg Campus Kiadó, Pécs.
- Peterdi E. (1995)** A bicskei Batthyányi-kastély. Kossuth Zsuzsa Gyermekotthon, Bicske.
- Perczel Gy. (2003, szerk.)** Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Bp.
- Sándor P. (1973)** Az úrbéres népesség megoszlása Fejér megyében. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 7. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 215. o.
- Strasszer Gy. (1973)** Pártviszonyok és politikai küzdelmek Fejér megyében 1946-1947-ben. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 7. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 155. o.
- Sudár I. (1985, összeáll.)** Fejér. Magyarország megyéi. Kossuth Kiadó, Bp.
- Swinburn G. (2006)** Local Economic Development Quick Guide. Urban Development Unit, The World Bank, Washington.
- Swinburn G. (2001)** Making Local Development Strategies: A Trainer's Manual. Worldbank-DFID-Bertelessmann, Washington – London – Gütersloh.
- Swinburn G. – Goga S. – Murphy F. (2006)** Local Economic Development: A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans. Worldbank – Bertelessmann, Washington – Gütersloh.
- Swinburn G. – Murphy F. (2003, eds.)** Local Economic Development Strategic Planning and Practice Casebook. Worldbank-Bertelessmann, Washington – Gütersloh.
- Szigeti E. (2001, szerk.)** Régió, közigazgatás, önkormányzat. MKI, Budapest.
- Szirmai V. (2010, szerk.)** Közép-Dunántúl. Magyarország Régiói 12. MTA RKK – Dialóg Campus, Bp.-Pécs. Understanding Your Local Economy. A Resource Guide for Cities. The Cities Alliance, Washington, 2007
- Verebélyi I. (2000, szerk.)** Egy évtized önkormányzati mérlege és a jövő kilátásai. MKI, MTA PTI, MTA RKK, Budapest-Pécs.
- Záborszky M. (1987)** Gyúró (Kuldó). In: Farkas G. (szerk.) Fejér Megyei Történeti Évkönyv 17. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár. 7-34. o.